

***”Halutaanko täällä säilyttää porotalous
vai vedetäänkö ruuvi niin tiukalle,
ettei ole mahdollisuutta?”***

**Maankäytön sosiaalisesti kestävä kehitys
poronhoitajien näkökulmasta
Tunturi-Lapin paliskunnissa
vuosina 1995-2005**

Pro gradu -tutkielma
Oulun yliopisto
Taideaineiden ja
antropologian laitos
Simo Sarkki

Tuiskulle

Simo Sarkki. Oulussa 12.1.2006.

Ennen varsinaista tutkimusta on syytä kiittää minua tutkimuksessani tukeneita tahoja. Poikaani Tuiskua, joka töistä palatessani ilmaisi ikävänsä toisinaan hieman kiukutellenkin, mutta heltyi ajan kanssa. Tämä auttoi minua muistamaan, että myös tutkimuksen ulkopuolella on elämää. Avovaimoani Annea, joka kärsivällisesti piti rakkaudellaan kotiamme pystyssä ja esti sitä vajoamasta kaaokseen. Kolarissa oloaikanani opin arvostamaan perhettäni uudella tavalla.

Pro gradu –tutkielmani ohjaaja FT Hannu Heikkinen on ollut minulle suureksi avuksi ja käyttänyt lukuisia hikisiä tunteja lukiessaan, joskus käsistä karannuttakin tekstiäni.

Metlan tutkija MMM Mikko Jokinen oli tukenani ja apunani Kolarissa, jota ilman en vieläkään esimerkiksi osaisi tehdä sisällysluetteloa Wordillä. Kiittää tulee myös Kolarin Metsäntutkimuslaitoksen henkilökuntaa kokonaisuudessaan. Lisäksi ilman Metlan autoa ja työtiloja kenttätöistäni ei olisi tullut mitään. Unohtaa ei tule myöskään Metlan keittäjää, jonka höyryävän kuumilla sämpylöillä aloitin työpäiväni.

EU-Life Maisemalaboratorio –hankkeen sosiokulttuurisen osan vastaava FT Seija Tuulentie puolestaan palautti minut alkuhuumasta varovaisen tyylikkäästi maan pinnalle, antamatta kuitenkaan uskonsa työhöni horjua.

Oulun Yliopiston Taideaineiden ja antropologian laitoksen järjestämät, Prof. Jukka Pennasen tyylikkäästi ohjaamat graduseminaarit selkeyttivät tutkimukseni suuntia. Unohtaa ei tule myöskään ahkeraa opponenttia Leena Vuotovettä tai laitoksemme hieman epämuodollisempaa gradupiiriä.

Lopuksi vanha toverini Kokki Olavi Mensio, jonka kanssa havuja hatuissamme hiivimme kohti poroja, mielissämme täydellinen valokuva, hetki, jolloin poron ja ihmisen tajunta yhdistyy ja luonnosta ja kulttuurista tulee yhtä.

Työtä varten on saatu Euroopan yhteisön LIFE -rahoitustukea LANDSCAPE LAB -hankkeen kautta.



Laitos Taideaineiden ja antropologian laitos		Tekijä Simo Sarkki	
Työn nimi ”Halutaanko täällä säilyttää porotalous vai vedetäänkö ruuvi niin tiukalle, ettei ole mahdollisuutta?” Maankäytön sosiaalisesti kestävä kehitys poronhoitajien näkökulmasta Tunturi-Lapin paliskunnissa vuosina 1995-2005			
Oppiaine Kulttuuriantropologia	Työn laji pro gradu	Aika 16.1.2006.	Sivumäärä 126
Tiivistelmä Tutkimuksessa käsitellään sosiaalisesti kestävästä maankäyttöä poronhoidon näkökulmasta Alakylän, Kuivasalmen, Kyrön ja Muonion paliskunnissa. Muita alueen maankäyttömuotoja ovat matkailu, luonnonsuojelu, metsätalous sekä metsästys, kalastus ja marjastus. Tutkimuksen teoreettisena tavoitteena on kehittää sosiaalisesti kestävästä maankäytöstä indikaattoreita, joita voidaan soveltaa myös muualle ja näin parantaa luonnonvarojen hallinnointia. Tutkimusta varten haastateltiin poronhoitajia ja poroisäntiä tutkituista paliskunnista, Metsähallituksen virkamiehiä, kelkka- ja koiravaljakkoreittien suunnittelijaa, paikallisen luonnonsuojelupiirin edustajaa ja matkailuyhdistyksen edustajaa. Haastattelut olivat teemahaastatteluja ja haastateltuja oli yhteensä 25. Osallistuvaa havainnointia tehtiin Pallas-Ylläs kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelman suunnittelutilaisuudessa sekä Ylläksen länsirinteen kaavoitusta koskevassa kuulemisessa. Maankäytön sosiaalisesti kestävä kehitys koostuu kolmesta osa-alueesta poronhoitajien näkökulmasta: 1) poronhoitajien mahdollisuudesta osallistua maankäyttöä koskeviin päätöksiin, 2) hyötyjen ja haittojen tasapuolisesta jakautumisesta eri maankäyttäjien kesken sekä 3) maankäyttö mahdollistaa ja tukee poronhoitajien kulttuuristen arvojen jatkuvuutta. Poronhoitajat voivat osallistua maankäyttöön liittyviin päätöksiin Tunturi-Lapissa Metsähallituksen metsätalouden osallistavassa suunnittelussa (talousmetsät), Pallas-Ylläs kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelman yhteydessä, kaavoitusprosesseissa ja moottorikelkka- ja koiravaljakkoreittityöryhmissä. Maankäytön suunnittelun ongelma poronhoitajien kannalta on se, että suunnitteluprosessit tapahtuvat muiden ehdoilla. Suuret päätökset ja linjaukset on jo suurilta osin tehty, kun yhteissuunnittelu poronhoitajien kanssa alkaa. Hyötyjen ja haittojen tasapuolisessa jakautumisessa suurimpana ongelmana on, että maankäytöstä koituvat hyödyt tahtovat karata poronhoitajien ulottumattomiin haittojen tullessa poronhoidon maksettavaksi. Metsätalous pienentää varsinkin talvilaitumia, matkailu tarvitsee tilaa ja poronhoito on määritelty Pohjois-Suomen kansallispuistojen suurimmaksi uhaksi (Gilligan et al. 2005). Toisaalta puisto säästää vanhoja metsiä laitumiksi, matkailu lisää poronlihan kysyntää ja nuorten metsien hoitohakkuista on poronhoidolle enemmän hyötyä kuin haittaa. Maankäytön hyödyt ja haitat eivät jakaannu automaattisesti tasan eri maankäyttäjien kesken, joten niiden jakautumiseen olisikin kiinnitettävä enemmän huomiota. Hyötyjen ja haittojen jakautumisen kriittinen tarkastelu ja muuttaminen on usein riski jollekin osapuolelle, esimerkiksi talousmetsien kohdalla Metsähallituksen eduille. Parhaita olisivatkin sellaiset ratkaisut, jotka hyödyttäisivät kaikkia osapuolia. Kulttuurisen kestävyys kannalta olisi tärkeää, että Tunturi-Lapin maankäytössä tapahtuvat muutokset olisivat sellaisia, joihin poronhoitajat haluavat ja kykenevät sopeutumaan. Kansalliset ja kansainväliset maankäyttöön vaikuttavat määrittelyt, kuten luonnon ja kulttuurin erottava näkemys luonnonsuojelusta, eivät välttämättä edusta sellaista muutosta, johon poronhoitajat haluaisivat sopeutua. Poronhoitajien kulttuurisen kestävyys kannalta onkin tärkeää huomata, että poronhoito ja luonnossa toimiminen ovat poronhoitajille arvoja, vaikka tuottavat myös taloudellista hyötyä. Yhtenä ratkaisuna kulttuurisen kestävyys edistämiseen voisi olla, että alueen maankäyttöä suunniteltaisiin kokonaisuutena. Tällöin poronhoidon ja siihen liittyvien arvojen jatkuvuuden mahdollisuudet paranisivat.			

Author (surname, forename) Sarkki, Simo	Category of thesis Pro gradu	Date 17.1.2006.	Number of pages 126
Subject Socially sustainable development of land use from reindeer herders' point of view in the Tunturi-Lappi 1995-2005.			
Summary Research concerns socially sustainable land use from reindeer herders' point of view in the reindeer herding districts of Alakylä, Kuivasalmi, Kyrö and Muonio. The other land use forms in this area are tourism, nature conservation, forestry, hunting, fishing and berry picking. Theoretical goal of the research is to develop indicators for socially sustainable land use, which can be applied also elsewhere to the planning processes of sustainable land use. Data was gathered by interviewing mainly reindeer herders, but also civil servants of Metsähallitus (Forest and park services), local nature conservationist, representative of tourist entrepreneurs' association, and planner of snowmobile and dog sledge routes were also interviewed. All together 25 people were interviewed by theme interview techniques. Additionally participatory observation was conducted concerning land use and planning in the Ylläs region and the development plan meeting of Pallas-Ylläs national park. Socially sustainable development of land use from the reindeer herders point of view consists from three parts: 1) reindeer herders possibilities to take part in decisions concerning the land use in the area, 2) distribution of benefits and costs between reindeer herders and other land users, and 3) how the other land use in the area could leave room and even support the continuance of the cultural values of reindeer herding. Currently reindeer herders can take part in land use planning in Metsähallitus' local management plan for forestry (osallistava suunnittelu), in Pallas-Ylläs national parks' development and use planning (hoito- ja käyttösuunnitelma), in municipal zoning process (kaavoitus), and in the workshops for snowmobile and dog sledge route planning. From the reindeer herders' point of view the problem is that major decisions are already made, when official collaborative management begins i.e. reindeer herders have to choose between often negatively effecting plans. Problem in the equal distribution of costs and benefits rooted in land use is that costs tend become paid by herders while benefits are enjoyed by other land users. Forestry decreases winter pastures, which are essential for profitability of reindeer herding. Curiously, nature conservation might also pose a threat to reindeer herding, if it will limit the access of reindeers and herders to the area. Even reindeer herding is considered to be the largest threat of finish national parks in the north (Gilligan 2005). It should not be assumed that benefits and burdens derived from land use are distributed equally without efforts. On the other hand, these efforts might endanger benefits of some land users, so it is expected that losers would oppose kind of decisions which effects their benefits. To ensure cultural sustainability reindeer herders must be willing and able to adapt to the changes in land use. Global and local definitions that shape the land use, do not necessarily represent or legitimate kind of change to which reindeer herders want to adapt. For example nature conservationist view of nature and culture as separate entities, has real life consequences for reindeer herders. It's important to notice that reindeer herding and its every day activities in the nature are values for the reindeer herders. Hence (form reindeer herders point of view) land use is not just about economic interests, but also about cultural values attached to nature and especially to its use. Paying more attention to local key land use forms, and planning land use more holistically instead of sectorized and separate planning processes would also improve cultural sustainability of reindeer herding.			
Further information This work was done with the contribution of the LIFE financial instrument of the European Community for the LANDSCAPE LAB -project. 			

Sisältö

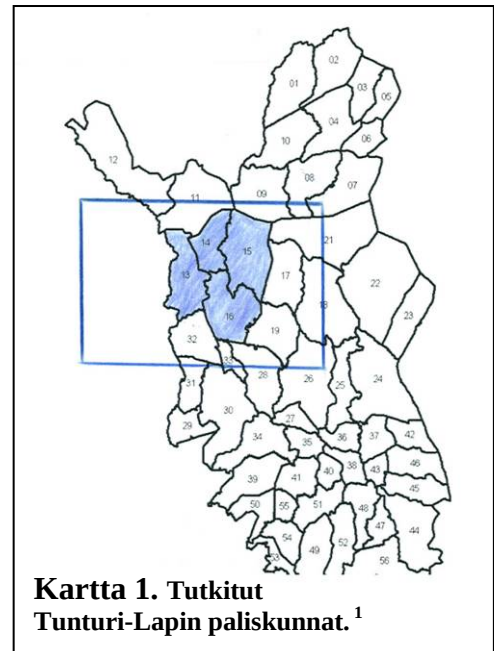
1. Johdanto.....	6
1.1 Tutkimuksen tavoitteet, oletukset, ongelmat ja kysymykset	8
1.2 Tutkimusaineisto ja kenttätömenetelmät	9
1.3 Tutkimusprosessi, rakenne ja Maisemalaboratorio -projekti.....	11
1.4 Tutkimusetiikka: tutkimuksen ja vaikuttamisen suhde.....	12
2. Viitekehys sosiaalisesti kestävä kehityksen tutkimiseksi	14
2.1 Osallistuminen omaa elämää koskevaan päätöksentekoon.....	16
2.2 Hyötyjen ja haittojen jakautuminen	21
2.3 Kulttuurinen kestävyys	25
2.4 Kestävän kehityksen indikaattoreista.....	27
2.5 Grounded theory metodologisena apuvälineenä	28
2.6 Tutkimusmallin soveltaminen.....	31
3. Maankäytön ristiriitatapauksia Tunturi-Lapissa	34
3.1 Poronhoidon suhde kelkka-, koira ja hiihtoreitteihin.....	40
Kelkkareittien vaikutukset poronhoitoon.....	40
Koiravaljakkoreitit	44
Äkäslompolon latukiista	48
3.2 Kaavoja ja testiratoja porolaitumilla	53
3.3 Pallas-Ylläksen kansallispuisto ja paikalliset ihmiset.....	60
3.4 Ylä-Muonion metsät mahdollisuutena kestäväan kehitykseen	67
4. Maankäytön ristiriitojen tarkastelua indikaattorien löytämiseksi	74
4.1 Osallistuminen maankäyttöön liittyviin päätöksiin.....	74
4.2 Hyödyt ja haitat.....	84
4.3 Kulttuurinen kestävyys	90
4.4 ”Tragedia” ja ”herraviha” –ennakkoluuloja vai todellisuutta?	99
5. Johtopäätökset	109
Sosiaalisesti kestävä kehityksen indikaattorit	112

Lähteet

Liitteet 3 kpl

1. Johdanto

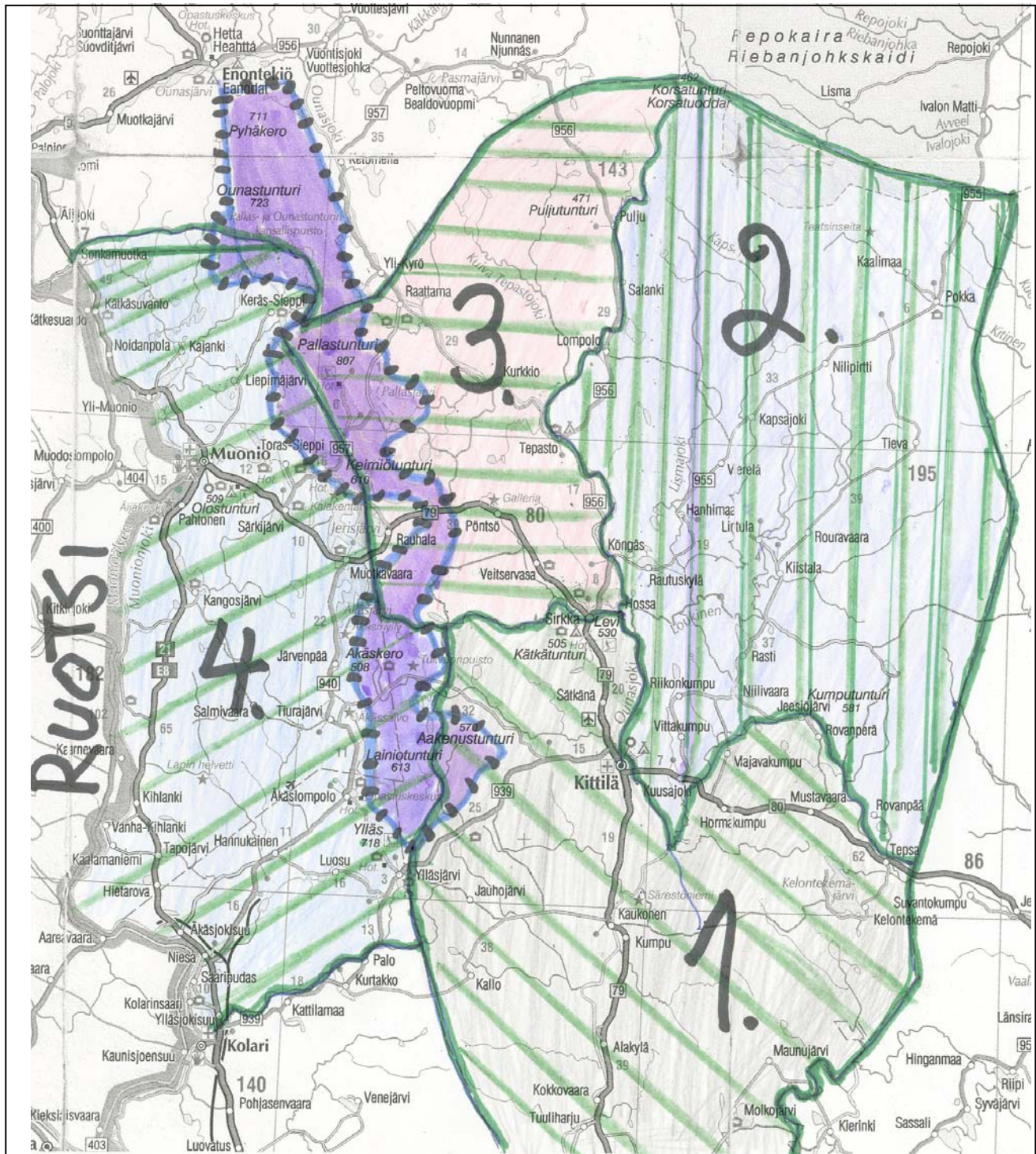
Viimeaikoina on käyty paljon keskustelua poronhoidon kannattavuudesta. Lihan hinta on alhainen, EU-säännökset ovat muuttaneet teurastuskäytäntöjä ja bensiinin hinta on korkea. Lisäksi laidunalueiden pieneneminen ja lisääntyvä tarhaus on hankaloittanut taloudellisesti kannattavan poronhoidon harjoittamista. Keskityn tutkimuksessani maankäyttöön liittyviin ongelmiin. Maankäyttöön liittyy usein ristiriitoja, kun monta eri ryhmää haluaa ja pyrkii käyttämään maata omiin



tarpeisiinsa. Laajoja laidunalueita käyttävälle poronhoidolle tämä on ongelma. Tutkimukseni sijoittuu Alakylän, Kuivasalmen, Kyrön ja Muonion paliskuntien alueelle (kartta 1 & 2). Näkkälän paliskunta Enontekiön kunnan puolella jää tutkimuksen ulkopuolelle. Alue on rajattu ajatellen suuria matkailukeskuksia sekä Pallas-Ylläs kansallispuistoa, joka tosin vaikuttaa vielä Enontekiönkin puolella.

Muita maankäyttömuotoja alueella ovat metsätalous, matkailu, luonnonsuojelu sekä perinteiset luontaiselinkeinot: metsästys, kalastus ja marjastus. Metsätalous vaikuttaa porolaitumiin ja on usein ristiriidassa poronhoidon kanssa. Esimerkkinä voisi mainita Inarissa käytävän metsäkiistan, johon Metsähallitus ja myös Greenpeace ovat sotkeutuneet. Metsähallitus ei saisi aiheuttaa metsänkäsittelyllä tai maidensa myynnillä huomattavaa haittaa poronhoidolle. Huomattavan haitan määrittelemisen ei ole yksiselitteistä. Luonnonsuojelu tarjoaa mahdollisuuksia poronhoidolle säilyttämällä vanhoja metsiä, jotka toimivat porojen luppolaitumina kevättalvella. Ristiriitaa syntyy kuitenkin sellaisesta suojelusta, joka näkee porot uhkana luonnolle tai jopa kieltää kokonaan porojen pääsyn suojelualueelle, kuten Mallan luonnonpuistossa Kilpisjärvellä. Matkailu on Tunturi-Lapissa vahvasti kasvava elinkeino ja työllistää yhä enemmän ihmisiä. Myös osa poronhoitajista on tuotteistanut poroihin liittyviä asioita matkailukäyttöön. Matkailun kasvaessa sen tilantarve kasvaa ja tämä saattaa aiheuttaa ristiriitoja poronhoidon kanssa. Luontomatkat suuntautuvat porojen laidunalueille ja

toisaalta palveluiden rakentaminen matkailijoiden käyttöön vie tilaa poroilta. Lisäksi porot ovat tärkeä osa alueen matkailuyritysten imagoa.



Kartta 2. Tutkitut paliskunnat ja puiston rajat.¹

Numerot kartassa kuvaavat tutkittuja paliskuntia: 1) Alakylä, 2) Kuivasalmi, 3) Kyrö ja 4) Muonio. Tummennettu katkoviivalla rajattu alue on Pallas-Ylläs kansallispuisto.

¹ Kartta piirretty yhdistämällä: Paliskuntaryhdistyksen www.sivuilta löytyvää paliskuntien rajat osoittavaa karttaa, Genimapin (2003) 1:200 000 GT 14 Kittilä-Sodankylä karttaa ja Metsähallituksen Pallas-Yllästunturin kansallispuiston esitettä 3/2005.

Maankäyttöön liittyvissä päätöksissä poronhoito on pienituloisena elinkeinona usein alakynnessä. Lisäksi muiden maankäyttömuotojen paremmuutta tai oikeutusta toimia poronhoitoalueella perustellaan usein esittämällä poroja olevan liikaa ja, että laidunnus ei ole ekologisesti kestävä. Toisaalta poronhoitajat suhtautuvat usein epäilevästi kaukaa tuleviin päätöksiin, jotka vaikuttavat maankäyttöön. Lapin resursseja onkin hyödynnetty pitkään etelän keskusten tarpeisiin, jolloin hyödyt valuvat paikallistason ulottumattomiin. Tämän ja tulevien tutkimuksien haasteena on miettiä ristiriitoihin ratkaisuja, jotka hyödyttäisivät kaikkia osapuolia.

1.1 Tutkimuksen tavoitteet, oletukset, ongelmat ja kysymykset

Tutkimuksen tavoite on kartoittaa poromiesten maankäytön tarpeita ja siihen liittämiä käsityksiä, sekä määritellä sosiaalisesti kestävä maankäytön indikaattoreita poronhoidon kannalta. Indikaattoreilla tarkoitetaan mittareita, jotka toimivat välineinä sosiaalisen kestävyys tutkimiselle ja lisäävät tietoa sosiaalisesta kestävydestä. Tutkimuksessa löydettyjä indikaattoreita voidaan soveltaa myös muualle resurssien hallinnoinnin parantamiseksi ja sosiaalisen kestävyys edistämiseksi. Kestävällä kehityksellä tarkoitetaan nykyisten tavoitteiden saavuttamista vaarantamatta tulevien sukupolvien mahdollisuuksia saavuttaa heidän tarpeitaan².

Aineiston analyysi tukeutuu sosiaalista kestävyyttä ja toisaalta konflikteja ja kiistoja käsittelevään kirjallisuuteen. Tutkimuksen taustaoletuksena on, että kirjallisuuden kuvailema sosiaalinen kestävyys on tavoittelemisen arvoinen, ehkä eräänlainen ideaalimaailma, jota kohti tulee pyrkiä. Työhypoteesina oletetaan, että muu maankäyttö alueella sekä siihen liittyvät säännöt vaikuttavat poronhoidon mahdollisuuksiin. Lisäksi oletetaan, että paikalliset rationaalisen luonnonkäytön ja määrittelyn tavat eroavat globaaleista ja kansallisista määrittelyistä ja resurssien hyödyntämisestä.

² ‘**Sustainable development** seeks to meet the needs and aspirations of the present without compromising the ability to meet those of the future’

- A direct link exists between the economy and environment ,
- The needs of the poor in all nations must be met ,
- In order for our environment to be protected, the economic conditions of the world’s poor must be improved. Brundtland, G. (ed.) (1987).

Etnografisena tutkimusongelmana on selvittää poronhoidon suhde muihin alueen maankäyttömuotoihin, toisaalta kartoittaa alueella ilmeneviä maankäytön ristiriitoja ja pohtia niiden ratkaisumahdollisuuksia. Tarkastelen poronhoidon ja muiden maankäyttömuotojen välisiä ongelmia poronhoidon näkökulmasta. Tutkimuksen ensisijainen teoreettinen ongelma on luoda viitekehys sosiaalisen kestävyys tutkimiseksi. Pienempänä teoreettisena ongelmana on analysoida poronhoitoa peliteoreettisen ”yhteismaan tragedian”³ (Hardin 1968) näkökulmasta.

Tutkimuskysymyksiä ovat esimerkiksi: Mitä maankäytön sosiaalisesti kestävä kehitys tarkoittaa Tunturi-Lapissa ja mitä esteitä sen toteutumiselle on? Miten muut maankäyttömuodot vaikuttavat poronhoidon jatkuvuuden mahdollisuuksiin? Mitkä tekijät edistävät/vaikeuttavat poronhoitajien osallistumista maankäyttöön liittyviin päätöksiin? Miten maankäyttömuodoista aiheutuvat hyödyt ja haitat jakautuvat eri maankäyttäjryhmien välillä?

1.2 Tutkimusaineisto ja kenttätutkimusmenetelmät

Haastattelin poronhoitajia neljän paliskunnan alueelta mukaan lukien paliskuntien poroisännät. Muita haastateltavia olivat kelkka- ja koiravaljakkoreittien suunnittelija, latukoneyrittäjä, matkailuyhdistyksen ja luonnonsuojelupiirin edustaja sekä kaksi Metsähallituksen virkamiestä. Tekstissä esiintyvät lainaukset on koodattu kaavion

1 mukaisesti. Kaikki haastattelemani poromiehet

Koodi:	Merkitys ja haastateltujen lukumäärä:
PI	Poroisäntä (4)
P	Poromies (12)
PM	Poromies ja matkailuyrittäjä (3)
SP	Pallas-Ylläs puiston sidosryhmätilaisuudessa mielipiteitä esittänyt poromies
MH	Metsähallituksen virkamies (2)
LS	Luonnonsuojelupiirin edustaja
LY	Latuyrittäjä
MY	Matkailuyhdistyksen edustaja
RS	Kelkka- ja koiravaljakkoreittien suunnittelija
S	Simo Sarkki

Kaavio 1. Haastateltujen koodaukset.

³ ”Yhteismaan tragedialla” tarkoitetaan lyhyesti sitä, että yhteisiä resursseja hyödynnetään väistämättä kestävämmästä, koska hyödyt resurssien käytöstä tulevat kokonaan resurssin käyttäjälle, kun resurssin kulumisen tai käytöstä johtuva huonontuminen tulee kaikkien yhteisen resurssin käyttäjien yhteisesti maksettavaksi. Näin ollen on taloudellisesti rationaalista käyttää resurssia kestävämmällä tavalla. Ratkaisuksi on ehdotettu esimerkiksi resurssien käyttöoikeuksien yksityistämistä tai valtion hallinnointia. (Hardin 1968.)

olivat miehiä ja iältään enimmäkseen 40-60-vuotiaita. Kolme haastattelemistani poromiehistä oli 20-40-vuotiaita.

Haastatteluja oli 23, mutta niihin osallistuneiden ihmisten määrä oli 25, koska kahdessa haastattelussa haastateltavia oli kaksi. Haastattelut kestivät viidestätoista minuutista kolmeen tuntiin ja tein ne teemarungon avulla. Teemoja olivat: uhat ja huolet, toivottu tulevaisuus, maksimiporomäärä, suhde muihin maankäyttömuotoihin sekä suhde muihin maankäyttäjiin ja maankäyttöön liittyvä päätöksenteko. Nauhoitin suurimman osan haastatteluista. Kahta en nauhoittanut, koska minun annettiin ymmärtää, että sanoja tulnaisiin varomaan ja rajoittamaan, jos nauhuria käytettäisiin. Nauhoitettuja ja litteroituja haastatteluja kertyi 22 tuntia. Haastateltavat löysin soittamalla kunkin paliskunnan poroisännälle, joilta tiedustelin muiden haastatteluun soveltuvien nimiä. Lisäksi kävin kuuntelemassa Pallas-Ylläs kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelman esittelyä Äkäslompolon luontokeskuksessa sekä puiston sidosryhmätapaamista Pallaksella. Kävin myös Ylläksen länsirinnettä koskevan kaavan kuulemistilaisuudessa. Porotarhaukseen tutustuin yhdessä noin 100 poron tarhassa.

Kuva 1. Poroja tarhassa ja kota matkailijoita varten.



1.3 Tutkimusprosessi, rakenne ja Maisemalaboratorio -projekti

Viisivuotiaana lahjoitin kolmasosan säästöistäni saimaannorpan pelastamiselle. Olen myöhemminkin ollut enemmän tai vähemmän aktiivinen ympäristöasioiden suhteen. Luonnonsuojelu –taustani vaikuttaa siihen, mihin kiinnitän huomiota ja minkälaisia tulkintoja olen taipuvainen tekemään. Kriittisyys Metsähallitusta kohtaan on seurannut minua Kolariinkin, mutta olen yrittänyt pitää tunteeni kurissa. Syksyllä 2004 suunnittelin tekäväni gradun Inarin metsäkiistasta, joka ei ollut tuolloin vielä kuumimmillaan, mutta kuitenkin kytymässä pinnan alla. Ilmaisin kiinnostukseni Oulun Yliopiston tohtoritutkija Hannu Heikkiselle, joka puolestaan kertoi meneillään olevasta Maisemalaboratorio – projektista ja hakuun tulevasta avustavan tutkijan paikasta Kolarin Metsätutkimuslaitoksella. Aihe oli sen verran lähellä omia kiinnostuksen kohteitani, että hain paikkaa ja helmikuussa 2005 lähtöni Kolarin varmistui. Pro gradu -tutkielman tekemiseen kaikkine pohdintoineen kului noin vuosi. Tutkimusprosessi alkoi lukemalla sosiaalisesta kestäväyyteen liittyvää kirjallisuutta, jonka pohjalta tutkimuksen sisältö ja tavoitteet selkiytyivät. Teoreettiset näkökulmat kasvoivat tutkimuksen myötä haastatteluja purkamalla ja etsimällä vertailukohtia teoreettisesta kirjallisuudesta.

Maisemalaboratorio -hankkeen päätavoitteena on kestävän kehityksen ja matkailun suhteen tutkiminen sekä alueen matkailullisen vetovoiman säilyttäminen ja parantaminen. Projektin eri osissa pyritään löytämään kestävän kehityksen indikaattoreita tutkituilta teema-alueilta. Tämän tutkimuksen tehtävä on selvittää pääasiassa poromiesten maankäytön tarpeita ja siihen liittämiä käsityksiä sekä pohtia, mitkä voisivat olla sosiaalisesti kestävän maankäytön indikaattoreita poronhoidon kannalta. Tämän tutkimuksen löydöksiä voidaan käyttää pohjana Maisemalaboratorion osallistamis - tehtävässä, jonka tavoitteena on yhteistoiminnallisen oppimisen edistäminen eri maankäyttäjien välillä.

Johdannossa pohdin vielä metodologisia ongelmia etiikan ja poliittisuuden kannalta. Luvussa 2 määritellään sosiaalisesti kestävä kehitys kirjallisuuden pohjalta sekä pohditaan teorian soveltamista Tunturi-Lapin maankäyttöön. Luvussa 3 esitellään varsinainen etnografinen aineisto. Etnografinen luku jakautuu seuraaviin osiin: Reittien ja poronhoidon suhteeseen, kaavoituksen, rakentamisen sekä alueiden yksityistämisen ja

poronhoidon suhteen tarkasteluun sekä Pallas-Ylläs kansallispuiston ja poronhoitajien välisten suhteiden esittelyyn. Lopuksi tarkastellaan metsätalouden, suojelun, poronhoidon, matkailun ja paikallisen virkistyskäytön suhdetta Ylä-Muonion metsien kautta. Luvussa 4 etnografista aineistoa analysoidaan esitetyn teoreettisen viitekehyksen avulla sosiaalisesti kestävä kehityksen indikaattorien löytämiseksi. Luku 4.4 johdattaa lukijan poronhoitoon liitettyihin merkityksiin (*”yhteismaan tragedia”*: poronhoitajat käyttävät laitumiaan väistämättä kestäättömästi) ja toisaalta poronhoitajien virkamiehiä kohtaan liittämiin merkityksiin (*”herraviha”*). Tämä on oleellista aineiston tulkinnan kannalta. Johtopäätöksissä esitetään taulukko löydetyistä maankäytön sosiaalisen kestävyysindikaattoreista.

1.4 Tutkimusetiikka: tutkimuksen ja vaikuttamisen suhde

Antropologit ovat vastuussa tutkimuksistaan monille tahoille. Tärkeimpinä ovat ihmiset, joita tutkimme. Tutkimuksen ei tulisi aiheuttaa heille haittaa. (Bernard 1995, 517-518; ks. Davies 1999, 46.)⁴ Antropologialla on pitkät perinteet kolonialismin kasvattina. Vaikka kolonialismi räikeimmissä muodoissaan on mennyttä elämää, niin antropologien tulisi olla herkkiä tutkimuksiansa mahdollisille jälkikolonialistisille vivahteille. Ylikorostuneessa vastuussa tutkittaville on tässä tutkimuksessa vaarana se, että poronhoitajien kriittinen tarkastelu jää vähemmälle.

Toiseksi antropologit ovat vastuussa tiedeyhteisölle siitä, että heidän tuottamansa tieto on tieteellisesti pätevää ja väärentämätöntä. Antropologeilla on vastuuta myös tutkimuksensa rahoittajille. Mielenkiintoisen erottelun tarjoaa ajatus siitä, että tutkijat ovat vastuussa tutkimilleen ihmisille sekä toisaalta yhteisöille, joita tutkivat (Bernard 1995, 517-518). Muutamat haastattelemani poromiehet pyysivät minua kirjoittamaan *”poropositiivisia”* juttuja lehtiin poronhoidon imagon parantamiseksi, joita kirjoitin pro gradu –tutkielmani ohjaajan Hannu Heikkisen kanssa yhdessä (Sarkki & Heikkinen 2005, Lapin Kansa 25.5.05 & 5.6.05; Sarkki 2005, Lapin Kansa 2.8.05; Heikkinen & Sarkki 2005, Suomen Luonto 10/05.) Lehtijuttujen kirjoittaminen on tärkeää sekä tiedon popularisoimisen että poronhoitoyhteisöön kohdistuvan vastuun kautta. Antropologien kriittinen osallistuminen

⁴ Katso myös: http://www.theasa.org/ethics/ethics_guidelines.htm Association of Social Anthropologist – ethical guidelines. Suosituksia antropologisen tutkimuksen eettisiin kysymyksiin.

julkiseen määrittelyjen kamppailuun, lähentää diskursseihin suuntautunutta tutkimusta kohti materiaalista todellisuutta ja on siten yksi soveltavan antropologian muoto (vrt. Hertzfeld 2001, 155-156). Sekä tutkittavat että tutkijat kehittävät tulkintojaan omista todellisuuksistaan sosiaalitieteellisten tutkimuksien kautta, mikä ei ole mahdollista, jos tuloksia ei popularisoida eivätkä ne päädy tutkittavien tietoon (ks. Bryant 1991). Lisäksi neuvottelu yhteismitattomien tietojärjestelmien välillä on saanut diskursiivisen käänteen (Peltonen & Villanen 2004, 23): vertailtaessa maankäytöstä koituvia keskenään yhteismitattomia hyötyjä ja haittoja oman näkökulman vahva perusteleminen on tärkeää. Jutut saattavatkin tarjota poromiehille argumentteja, joilla he voivat puolustaa asemaansa muiden maankäyttömuotojen joukossa. Popularisoimalla tutkimustuloksia tutkija kantaa vastuuta tutkimalleen yhteisölle.

Kestävyyttä tulisi tarkastella mahdollisimman monen osapuolen näkökulmasta, joten radikaalimmat muutosvaatimukset sivuutetaan usein liian yksipuolisina (esim. Eisto 2004, 175-176)⁵. Poronhoitajien kohdalla tämä voisi tarkoittaa vaatimusten hylkäämistä pohjoisten maa-alueiden jättämisestä pelkästään poronhoidon käyttöön tai muiden maankäyttömuotojen toimimisesta poronhoidon ehdoilla. Toisaalta kestävän kehityksen ajatuksena on ”*parantaa maailmaa*”. Tämä saa aikaan moraalista latausta ja vaarana on, että kritiikistä tulee moraalisesti oikeutettua ja itsestään selvää (vrt. Luhmann 2004, 188). Tieteelliset tutkimukset ovat aina osittaisia,⁶ eivätkä kuvaa objektiivista todellisuutta kaikessa kokonaisuudessaan (Daniels & Walker 2001, 124; Heikkinen et al. 2005, 290-291). Lainauksienkin käyttö on jo sinänsä tulkintaa, eikä vastaa objektiivista todellisuutta⁷ (Davies 1999, 120-123). Vaikka lainauksien käyttö ei johdakaan objektiivisuuteen, niin se tuo tulkintaketjua näkyviin ja toisaalta tekee tekstistä intensiivisempää ja etnografisesti herkempää (Hertzfeld 2001, 43-44). Tieteen tekeminen on eräänlaista vallankäyttöä, tietoista tai tiedostamatonta.⁸ Lisäksi ekosysteemien hallinnoinnissa tiede ja politiikka ovat ikuisesti sotkeutuneet toisiinsa (Daniels & Walker 2001, 136). Näkökulmastaan huolimatta tutkija voi tuottaa hyödyllistä tietoa.

⁵ Eisto puhuu artikkelissaan suomalaisesta metsäkeskustelusta.

⁶ Partial. Geertz (1973, 29) lieene esittänyt ensimmäisenä, että kulttuurinen analyysi aina epätäydellinen.

⁷ Lainauksia voi verrata valokuviin. Kuva esittää kuvaajan rajaamaa palaa todellisuudesta. Lisäksi kuva tai lainaus esitetään jossain yhteydessä, joka tuo tulkintaan uusia ulottuvuuksia. (ks. Starrett 2003).

⁸ Feministit 1970-luvulla kyseenalaistivat sen, että sosiaalitieteet voivat olla arvoista vapaita. Pohdittiin sitä, tulisiko edes pyrkiä objektiivisuuteen ja neutraaliuteen, vai olla avoimesti poliittinen. (Hertzfeld 2001, 27.)

Konfliktitutkimuksia on kritisoitu siitä, että ne liioittelevat konfliktia ja löytävät konflikteja, koska etsivät niitä (esim. Barrett 1984, 33). Ironia on siinä, että tutkijat etsivät ratkaisuja ristiriitoihin, mutta tulevat samalla uusintaneeksi niitä. Jo käsite intressiryhmä⁹ sisältää ristiriidan oletuksen. (Brosius 1999, 281.) Toisaalta haastattelutilannetta voi luonnehtia sovelletuksi tilanteeksi *”vangin dilemmasta”*: kiistan osapuolet eivät halua tehdä myönnytyksiä siinä pelossa, että heidän asemansa huononee myönnytysten seurauksena. Toisen osapuolen huonoja puolia tuodaan esiin *”varmuuden vuoksi”* ja samalla esitetään kiista kärjistyneempänä kuin se todellisuudessa on. Vastausten liioiteltu ristiriitaisuus vaikeuttaa sen selvittämistä, mistä intresseistään tutkittavat ovat valmiita neuvottelemaan ja kenties käymään kauppaa (ks. Peltonen & Villanen 2004, 41). Kestävän kehityksen kannalta olisi oleellista etsiä ratkaisuja, jotka hyödyttäisivät kaikkia osapuolia: tilanne tulisi kehystää positiiviseksi summapeliksi. *”Tällaisen strategian taustalla on luottamus siihen, että osapuolet kykenevät ja pyrkivät tarkastelemaan ratkaisuvaihtoehtoja kaikkien näkökulmasta”*. Jos tällaista tilannetta ei kyetä luomaan, niin ratkaisuvaihtoehtojen kehittäminen jää yksin tutkijan vastuulle. (Kyllönen & Raitio 2004, 12-13.) Tämä onkin metodinen haaste tutkimuksille, joissa haastatellaan eri intressiryhmiä.

2. Viitekehys sosiaalisesti kestävän kehityksen tutkimiseksi

Kestävä kehitys on ollut viime vuosikymmeninä tärkeä käsite, jonka avulla pyritään hallitsemaan taloudellista kehittymistä, sosiaalista hyvinvointia ja luonnon resurssien käyttöä (esim. Schlossberg & Zimmerman 2003, 641). Kestävä kehitys käsitteenä ja tavoitteena ei kuitenkaan ole yksioikoinen, vaan sille on monenlaisia eri määrittelyjä. Sen monitulkintaisuus ja siten moniin asioihin soveltuvuus onkin tehnyt kestävyys käsitteestä yhden aikamme tunnuksista. Poliittisesti se sai alkunsa Brundtlandin komission mietinnöstä vuonna 1987, jossa esitettiin, että ekologinen kestävyys ja taloudellinen kehitys pystytään yhdistämään saman käsitteen alle. Lisäksi vuoden 1992 Rio de Janeirossa pidetyssä YK:n kokouksessa käsiteltiin laajasti kestävyys käsitettä. Nämä tapahtumat toivat käsitteelle laajaa huomiota ja hyväksyntää ympäri maailmaa. (esim.

⁹ Stakeholders.

Jacobs 1999, 21-24.) Kestävä kehitys on uusien suuntien etsimistä, ei kehityksen hylkäämistä (Camilleri 2004, 60). Kestävän kehityksen teorioiden lisäksi tutkimuksessa käytetään konflikteihin ja niiden ratkaisemiseen liittyvää kirjallisuutta. Kestävyys- ja konfliktiteorioiden yhdistäminen on luontevaa, koska molemmissa pyritään ratkaisemaan ongelmia ja ”parantamaan” maailmaa. Lisäksi ”käytännössä kaikki maankäytön muutokset, kuten rakentaminen tai luonnonvarojen hyödyntäminen, törmäävät lähes poikkeuksetta jonkinasteisiin konflikteihin” (Peltonen & Villanen 2004, 9).

Kestävä kehitys jaetaan yleensä kolmeen osaan: taloudelliseen, ekologiseen ja sosiokulttuuriseen kestävyYTEEN. Kestävän kehityksen eri ulottuvuuksia ei tulisi tarkastella toisistaan riippumattomina, vaan kokonaisuutena. Tässä tutkimuksessa keskitytään sosiaaliseen kestävyYTEEN, mutta viitataan myös ekologiseen ja taloudelliseen. Sosiaalista kestävyYTEä käytetään usein, ainakin suomalaisessa metsäkeskustelussa, ekologisen tai taloudellisen kehityksen legitimoijana. Lisäksi metsäkeskustelun eri osapuolet määrittelevät sosiaalisen kestävyYden eri tavoin. (Eisto 2004, 180).¹⁰ Kehitys on aina kestävää jonkun näkökulmasta, joten on tärkeää määritellä kenen kestävyYdestä puhutaan (esim. Hertzfeld 2001, 169; Milton 1996, Rannikko 1999, 398). Tässä tutkimuksessa keskitytään maankäytön kestävyYTEEN poronhoitajien näkökulmasta. Sosiaalinen kestävyys määritellään usein koostuvaksi kolmesta osasta:

- 1) Ihmisten kyvystä ja mahdollisuudesta hallita omaa elämäänsä ja osallistua sitä koskeviin päätöksiin**
- 2) Hyötyjen ja haittojen oikeudenmukaisesta jakautumisesta**
- 3) Kulttuurisesta kestävyYdestä, jolla tarkoitetaan paikallisia arvoja kunnioittavaa kehitystä.** (esim. Rannikko 1999, 397.)

Sosiaalisen kestävyYden jaottelussa osallistumiseen sekä hyötyjen ja haittojen jakamiseen huomioidaan sekä tietyn maankäyttömuodon valitsemiseen ja hyväksymiseen johtanut prosessi että maankäytön aiheuttamat seuraukset. Metsäkiistoja tutkineen Kaisa Raition mukaan viimeaikoina on kiinnitetty enemmän huomiota prosessien oikeudenmukaisuuteen (osallistuminen) kuin lopputuloksiin (hyödyt ja haitat). Tämä

¹⁰ Pekka Mauno: Puuyritykset hermostuivat suojelusta. Lapin Kansa 8.6 2005. MMT ministeri Juha Korkea-aho harmittelee, että Ylä-Lapin metsiä on katsottu vain ekologisesta näkökulmasta. ”Nyt on korkea aika arvioida taloudellista ja sosiaalista kestävyYTEä ja huomioida metsätalouden tarpeet.” Poronhoitajien näkökulmasta metsätalouden rajoittamisessa kyse on kuitenkin sosiaalisesta kestävyYdestä.

johtuu siitä, että nykykäsityksen mukaan ympäristöön liittyviä ongelmia ei voida ratkaista vain asiantuntijatiedon avulla, vaan kansalaisten osallistumisen on nähty lisäävän moninaisempien arvojen ja intressien huomioimista. Moniarvoisuuden lisäksi nykyinen individualismin korostaminen on vaikuttanut siihen, että keskitytään enemmän prosessiin kuin sen seurauksiin. Raitio painottaa osallistumisen tarkastelun lisäksi myös hyötyjen ja haittojen jakautumisen tutkimisen tärkeyttä. Tätä hän perustelee sillä, että resurssien jako on saattanut olla historiassa epäoikeudenmukaista ja näin ollen prosessin lähtökohdat eivät ole reiluja. Täytyy varoa vallitsevien valta-asemien ottamista annettuina. (Raitio 2003, 195-196; 210-212.) Kulttuurisessa kestävyudessa ei ole kyse vain intresseistä ja demokratiasta, vaan yhteisön arvot tulevat mukaan kestävyuden määrittelyyn.

Maankäyttöön liittyviä kiistoja ja konflikteja on syytä tarkastella kolmella tasolla: 1) toimijoiden ja heidän tavoitteidensa näkökulmasta, 2) toimijoiden välisen vuorovaikutuksen näkökulmasta sekä 3) institutionaalisesta/rakenteellisesta näkökulmasta käsin. Näin jaoteltuna tulee huomioitua sekä toimijalähtöinen että rakenteellinen näkökulma. Lisäksi ristiriitojen ratkaisemiseen kehiteltävät ajatukset on helpompi kohdistaa ongelman syihin, kun pystytään määrittelemään, mistä ongelmat johtuvat. (Peltonen & Villanen 2004, 14-15.) Kiistalla tarkoitetaan yksittäistä tapausta osapuolten välillä, kun taas konflikti on pitkäaikaisempi ristiriita osapuolten välillä. Esimerkiksi poronhoito voi olla konfliktissa metsätalouden kanssa, josta Inarin metsäkiista on noussut esiin. (Kyllönen & Raitio 2004.)

2.1 Osallistuminen omaa elämää koskevaan päätöksentekoon

Valtion hallinnoima tai kapitalismin ohjaama maankäyttö on johtanut usein kestävämmään yhteisten resurssien käyttöön, mistä on seurannut lisääntynyt kiinnostus yhteisöllisempiä maankäytön hallintomuotoja kohtaan (Agrawal 2003, 243). Kysymys on myös siitä, kenellä on oikeus ja toisaalta mahdollisuus määritellä rationaalinen luonnonkäyttö. Sosiaalisesti kestävä kehitys pohtinut Pertti Rannikko (1999, 401) puhuu sosiaalisesta syrjäytymisestä silloin, kun ihmisillä ei ole mahdollisuutta vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin päätöksiin. Usein maa-alueiden tuotantomahdollisuuksien menettäminen puolestaan seuraa syrjäytymisestä päätöksenteon ulkopuolelle. Maltan kehitystä tutkineen Marguerite Camillerin (2004, 52) mukaan sosiaalisen oikeuden

tarkastelussa tulee keskittyä rakenteellisiin taloudellista syrjäytymistä sekä ympäristön huonontumista aiheuttamiin syihin.

Usein ympäristökiistoissa ja niihin liittyvissä sovittelutilaisuuksissa kaksi erilaista kieltä ja tapaa hahmottaa maailma kohtaa toisensa. Paikallis- ja asiantuntijatiedon välinen kuilu on yleensä ongelmallinen. Paikalliset eivät aina ymmärrä tieteellisten totuuksien tarkoituksenmukaisuutta tai niiden esitystapaa. Toisaalta asiantuntijoiden silmissä paikalliset saattavat näyttää tietämättömiltä ja vain omiin intresseihinsä tuijottavilta ”junteilta”. Tieteellisten totuuksien ongelmana on usein se, että ne katsovat asioita kapeasta näkökulmasta, jolloin tilanteen kokonaiskuva jää hahmottamatta. Tiede saattaa yksinkertaistaa syy-seuraus -suhteita. (Daniels & Walker 2001, 124; vrt. Gluckman 1956.)¹¹ Kestävyys tuleekin nähdä kokonaisena käytäntöjen summana alueella, eikä yksittäisinä ekonomisina tai ekologisina toimintoina (Escobar 1998, 71). Toisaalta tieteen taakse saattaa kätkeytyä tieteilijöiden henkilökohtaisia intressejä ja näkemyksiä (esim. Heikkinen et al. 2005, 291). Näin ollen ongelmiin tulisi etsiä ratkaisuja, joissa hyödynnetään sekä asiantuntija- että paikallistietoa (Rannikko 2004, 140; Newman 2004, 616-617; Escobar 1998, 78; Heikkinen & Raitio 2003, 11, 44). Lisäksi ulkopuolisten asiantuntijoiden ajatukset ympäristöuhkista ovat usein tiukempia ja selkeämpiä kuin paikallisten vastaavat käsitykset (Camilleri 2004, 50). Paikalliset hahmottavat asuttamansa paikan kokonaisuutena. Asiantuntijat puolestaan ovat paikan sijaan kiinnostuneempia itse ongelmasta. Esimerkiksi luonnon monimuotoisuuden ympärille kietoutunut merkitysjärjestelmä määrittelee ongelmat paikallistasolla, eivätkä ne yleensä ole samoja kuin paikallisten näkemät ongelmat (Escobar 1998, 76).

Biodiversiteetti viittaa fysikaaliseen maailmaan, mutta on myös viimeaikojen diskursiivinen ”*keksintö*”, joka muokkaa ihmisten käsityksiä todellisuudesta. Lisäksi: ”*maailman nimeäminen ja luokittelu ei ole koskaan viatonta*”. (Escobar 1998, 53-55.) Erilaisiin tietojärjestelmiin kytkeytyvät valtasuhteet saattavat olla tilanteisia ja vaihtelevia tai toisaalta sidoksissa historiallisiin valtasuhteisiin. Tämän takia tulisikin kiinnittää huomiota tietojärjestelmien epätasa-arvon syihin (Camilleri 2004, 52). Kun diskursseilla on vaikutusta materiaalisen todellisuuden käytäntöihin, niin niiden kriittinen tarkastelu on yhteydessä materiaaliseen maailmaan. Perustutkimuksen ja soveltavan tutkimuksen

¹¹ Gluckmanin (1956) mukaan syy-seuraus suhteita ja niiden yksinkertaistamista käytetään poliittisiin tarkoituksiin. Nämä yksinkertaistukset ylläpitävät Gluckmanin mukaan olemassa olevaa järjestystä.

välinen kuilu pienenee: kriittinen osallistuminen kehityksen diskursseihin vaikuttaa myös todellisuuteen, johon diskursseja sovelletaan. (Hertzfeld 2001, 155-156.)

Diskurssilla tarkoitetaan tässä vakiintunutta merkitysjärjestelmää, jolla on valtaa määritellä todellisuutta. Esimerkkinä biodiversiteetti -diskurssi, joka arvostaa luonnon monimuotoisuutta ja sen suojelua. Kestävän kehityksen diskurssin omaksumista Britannian ja Hollannin politiikassa tarkastelleen Maarten Hajerin (1995) käyttämä käsite ”*juttulinja*”¹² (Storyline) pyrkii rakenteen valtaa korostavan foucaultlaisen diskurssin ja toisaalta ihmisen omaa toimijuutta diskurssin luoja ja muokkaajana korostavien käsitysten väliin. Ihmiset voivat jossain määrin muokata ”*juttulinjaa*”, mutta ”*juttulinjalla*” on myös valtaa ihmisiin. ”*Juttulinja*” tarjoaa mahdollisuuksia toimia tietyissä tilanteissa, mutta toisaalta tietyn ”*juttulinjan*” omaksuminen myös rajoittaa ihmisen omaa toimintaa.

Ongelman määrittelyn valta on tärkeää ja olennaista maankäyttöön liittyvissä kysymyksissä. Paikallisten ihmisten oikeuksia luonnonkäyttöön Etelä-Amerikassa tutkineen Arturo Escobarin (1998, 72) mukaan taistelu alueesta on kulttuurinen taistelu autonomiasta ja itsemääräämisen oikeudesta. Suomen metsiin liittyvässä keskustelussa onkin kaksi vahvaa suuntausta, joiden pohjalta ongelmia usein määritellään: metsätaloudelliset perustelut (Kyllönen & Raitio 2004, 9) ja ekologiaan vetoavat argumentit (Björn 2003, 181-185). Paikallisten taistelu oman äänensä saamisesta kuuluviin hyödyntääkin usein ekologisia tai taloudellisia perusteluja vaatimuksilleen tietynlaisesta luonnonkäytöstä. Kun omilla perusteluilla ei ole valtaa, niin on käytettävä ”*keppihevosta*”. Näin päätöksenteossa huomioitavien perustelujen määrittäminen/kehystäminen vaikuttaa mahdolliseen ”*keppihevosten*” käyttöön ja sitä kautta luottamukseen osapuolien välillä.

Yhteistoiminta on epäluottamuksen vallitessa vaikeaa, koska kaikki osapuolet näkevät häviävänsä, jos alkavat neuvottelemaan ja tekemään kompromisseja. Epäluottamuksen ilmapiirissä ajaututaan nollasummapieliin ja ”*win-win*” –tilanteita on vaikea lähteä etsimään. ”*Win-win*” –tilanteiden löytämiseksi pitäisi luoda sellaiset olosuhteet osapuolien välille, joissa osapuolet luottavat siihen, että toimitaan sovitun päätöksen

¹² Oma suomennos.

mukaisesti. (Kyllönen & Raitio 2004, 13-15.) Luottamus muita maankäyttäjiä kohtaan liittyy myös odotuksiin maankäytön tulevaisuudesta ja parantaa tulevaisuuden ennustettavuutta. Luottamus vaikuttaa yhteisten päätösten noudattamiseen. Jos luotetaan siihen, että toinen osapuoli toimii päätöksen mukaan, niin on itsekkin helpompi sitoutua toimimaan päätöksen edellyttämällä tavalla. (Ilmonen 2004, 127-129.) Kestävyyden saavuttamiseksi on joskus otettava riskejä ja keksittävä luovia ratkaisuja (Newman 2004, 617).¹³ Luottamus toisiin osapuoliin helpottaa näiden riskien ottamista.

Luottamus on tärkeä osa ihmisten välistä yhteistoimintaa. Sosiaalista pääomaa tarkastelleen Kaj Ilmosen (2004, 130) mukaan ihmiseen voidaan luottaa jo siksi, että hän kuuluu tiettyyn verkostoon. Tällaista luottamusta Ilmonen kutsuu ”*haperoksi luottamukseksi*”. On olemassa myös ”*haperoa epäluottamusta*”. Tällaista esiintyy silloin, kun epäluottamuksen kohde kuuluu johonkin potentiaalisesti epäilyttävien ryhmään. Konfliktin tai kiistan osapuolten väliseen vuorovaikutukseen saattaa vaikuttaa fyysisessä todellisuudessa olevien intressiristiriitojen lisäksi myös toisiin osapuoliin liitettyjä ennakkoluuloja. ”*Haperon epäluottamuksen*” kohdistuminen tiettyihin ryhmiin saattaa johtua historiallisista tapahtumista ja valtasuhteista, joita kannetaan mukana nykyisyyteen. (ks. Heikkinen 2002, 289-290; vrt. Barth 1987, 87).¹⁴ Esimerkkinä tällaisesta toimii lappilaisten metsäherroihin kohdistama ”*herraviha*” ja poronhoitajien näkeminen ”*yhteismaan tragedian*”¹⁵ uhreina. Näillä on vaikutusta paikallisten ja metsähallinnon väliseen vuorovaikutukseen. Toisaalta ”*haperoa epäluottamusta*” voi esiintyä myös silloin, kun joku merkitysjärjestelmä määrittelee tietyn ryhmän epäilyttäväksi. Esimerkin voi löytää vaikkapa rasismista, jonka kannattajat osoittavat ”*haperoa epäluottamusta*” ulkomaalaisia kohtaan.

Kyllönen & Raitio (2004, 11) ehdottavat esimerkiksi ulkopuolisen välimiehen käyttöä tai puolueettoman instituution käyttöä luottamuksen parantamiseksi. Ilmonen (2004, 129) kuitenkin huomauttaa, että tällaiset luottamusta ja yhteistoimintaa parantamaan tarkoitetut instituutiot saattavat auttaa päätöksenteossa, mutta samalla uusintavat epäluottamusta osapuolien välillä. Tällöin todennetaan se, että osapuolet tarvitsevat ulkopuolisen

¹³ ”*Creativity is inherently risky but the alternative is death by a thousand cuts.*” (Newman 2004, 617.)

¹⁴ Barthin mukaan kulttuurisilla representaatioilla on merkitys, pohja sosiaalisessa organisaatiossa, sosio-historiallisissa valtasuhteissa. Kulttuuriset merkitykset, kuten herraviha, eivät siis ole syntyneet sattumalta.

¹⁵ ”*Yhteismaan tragedian*” mukaan poronhoitajat käyttävät väistämättä yhteisiä laitumiaan kestäättömästi. Vaihtoehtoisena näkemyksenä on, että laidunten huononeminen johtuu muista maankäyttömuodoista.

sovittelijan apua. Toisaalta ulkopuolisen tahon järjestämissä päätöksentekotilanteissa jää harvoin sijaa spontaaneille luottamuksen ilmaisuille, joita luottamuksen parantamiseksi tarvitaan. Tällöin saatetaan luottaa välimies instituution toimintaan, mutta ei välttämättä toiseen osapuoleen.

Osallistumisen indikaattoreita tutkineet Simon Bell & Stephen Morse (2001, 297) esittävät seitsemänportaisen asteikon osallistumiselle:

- 1) Manipuloitu osallistuminen: Paikalliset läsnä asiantuntijoiden kanssa suunnittelemassa päätöstä, mutta ei todellista osallistumisen mahdollisuutta.
- 2) Passiivinen osallistuminen: ihmisille kerrotaan päätöksestä, mutta he eivät voi vaikuttaa siihen.
- 3) Konsultoiva: Paikalliset vastaavat kysymyksiin.
- 4) Materiaalinen osallistuminen: Paikalliset tarjoavat työvoimaansa ja osallistuvat suunnitteluun samassa yhteydessä.
- 5) Funktionaalinen: asiantuntijat näkevät osallistamisen tärkeänä tavoitteiden saavuttamiselle, tai laki edellyttää osallistamista. Yleensä suurimmat päätökset on kuitenkin jo tehty etukäteen.
- 6) Interaktiivinen: Paikalliset osallistuvat toimintasuunnitelmien kehittämiseen ja analysoimiseen. Osallistuminen on oikeus eikä vain legitimoiva funktio.
- 7) Itse mobiliaatio (self-mobilisation): Ihmiset valtauttavat itsensä ilman asiantuntijoiden apua. Tosin asiantuntijat voivat auttaa myöhemmässä vaiheessa.

Edellisten lisäksi osallistumista tarkkailtaessa tulee kiinnittää huomiota myös osallistumistilaisuuksien määrään. Rationaalisen valinnan teorioita pohtineen Olli Kankaan (1994, 79-83) mukaan osallistumiskertojen määrä vaikuttaa yhteistoiminnan toteutumiseen. Toisaalta myös osapuolten tapaaminen muissa yhteyksissä varsinaisen osallistumistilanteen ulkopuolella vaikuttaa yhteistoimintaan. Osallistumistilaisuuksien kertojen lisääntyessä eri osapuolet huomaavat, että on kannattavampaa tehdä yhteistyötä, kuin ajaa härkäpäisesti omia etuja.¹⁶

On tärkeää pohtia osallistumisen ja osallistamisen takana piileviä intressejä ja motiiveja. Osallistaminen voi olla mahdollisuuden lisäksi toiselle osapuolelle myös riski (ks. Newman 2004) esimerkiksi valta-aseman horjumisen kautta. Lisäksi luonnon monimuotoisuuteen ja kestävyYTEEN liittyviä konflikteja käydään monella tasolla samanaikaisesti, paikallisista yhteisöistä maailman pääkaupunkeihin (Daniels & Walkers 2001, 34). Tietynlainen kiistan ratkaisu saattaa toimia ennakkotapauksena, johon voidaan

¹⁶ Osallistamiskertojen määrän lisääntymisen ajatus perustui James Colemanin (1990) tekemiin peliteoreettisiin kokeisiin. Osallistamisen ulkopuolella tapahtuvan toiminnan merkityksen idean Kangas lainaa Anatol Rapoportilta (1982), jonka mukaan jopa kahvitilaisuus osallistujien kesken paransi yhteistoimintaa. Kyseessä oli myös peliteoreettinen ”*vangin dilemman*” testaus.

muissakin yhteyksissä vedota. Näin pienien kiistojen taustalle saattaa kätkeytyä suurempiakin intressejä ja riskejä niiden menettämisestä. (vrt. Hajer 1995)¹⁷

Joskus ristiriidat johtuvat osapuolten tiedon puutteesta käsiteltävän asian suhteen (Kyllönen & Raitio 2004, 6-8). Tämän takia ”yhteistoiminnallinen oppiminen”¹⁸ onkin hyvä tavoite osallistumistilaisuuksien yhteydessä. Sen tavoitteena on, että osallistumisprosessin aikana osapuolet oppivat toisistaan, itsestään ja toisaalta myös tavoitteistaan, tässä tapauksessa kestävästä kehityksestä. On hyvä huomata, että samaa mieltä oleminen ei ole sama asia kuin jaettu ymmärrys jostain asiasta¹⁹ (Daniels & Walker 2001, 30, 131). Yhteistoiminnallisen oppimisen ydin on siinä, että se on tarkoitettu synnyttämään merkityksellistä keskustelua kiistan eri osapuolten välille, jossa puhutaan mahdollisista resurssien hallintaan liittyvistä parannuksista (Daniels & Walker 2001, 122 <-Flood & Jackson 1991, 177).

2.2 Hyötyjen ja haittojen jakautuminen

Ekologinen kestävyys on usein ristiriidassa sosiaalisen oikeudenmukaisuuden²⁰ kanssa. Sosiaalisessa oikeudenmukaisuudessa on kyse hyötyjen ja haittojen jakamisesta (Dobson 1998, 4, 6), kun taas kestävyydelle olennainen kysymys on: ”mitä säilytetään tuleville sukupolville?” (esim. Norton 1999, 118). Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden käsitteen voidaan katsoa sisältyväksi Rannikon määritelmään sosiaalisesti kestävästä kehityksestä. Ekologisen kestävyuden ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden välistä ristiriitaa on puitu globaalissa mittakaavassa kehitysmaiden oikeudesta hyödyntää resursseja yhtä voimakkaasti kuin länsimaat²¹ ovat tehneet; kyse on resurssien käytön mahdollisuuksien epäoikeudenmukaisesta jakautumisesta maailman mittakaavassa. (Baker et al. 1997, 1).²² Samankaltainen ristiriita on löydettävissä pienemmässä mittakaavassa esimerkiksi luonnonsuojelualueiden vaikutuksissa paikallisiin asukkaisiin. Ongelmana on

¹⁷ Ennakkotapaus (emblem) saattaa olla uhka olemassa oleville valtasuhteille. Hajer käyttää esimerkkinä kestävä kehityksen diskurssin omaksumisen vastustamista industrialistisen yhteenliittymän taholta Britanniassa. Industrialistien pelko oli sinä, että kestävä kehityksen omaksuminen vaikeuttaisi heidän toimintaansa ja vaikuttaisi talouteen. (Hajer 1995, 176-179.)

¹⁸ Collaborative learning.

¹⁹ Shared understanding & agreement.

²⁰ Social justice

²¹ Länsimailla viitataan tässä hämärästi niihin maihin, jotka ovat hyötäneet kehityksestä ja riistäneet suorasti tai epäsuorasti kolmannen maailman ja omien periferioidensa resursseja.

²² Kattava keskustelu kehityksestä, antropologiasta, niiden suhteesta ja siihen liittyvistä ongelmista (Hertzfeld 2001, 152-171).

kansainvälisten luonnonsuojelulle asetettujen kriteerien toimeenpaneminen paikallisella tasolla, jossa suojelualueet usein rajoittavat paikallisten toimintaa. (esim. Björn 2003.) Rannikon mukaan ekologinen modernisaatio²³ tarkoittaa esimerkiksi sitä, että perifeeriset alueet toimivat luonnon monimuotoisuuden ylläpitäjänä ja resurssien lähteenä. Tätä vahvistetaan sekä kansallisella että globaalilla alueellisella työnjaolla. Ongelmaksi muodostuu, ettei paikallista työttömyyttä huomioida vakavasti (Rannikko 1999, 403), eikä paikallisten tarpeita hyödyntää alueensa resursseja.

Sosiaalista kestävyyttä koskevassa kirjallisuudessa näkee usein viitteen systeemiteoreetikko Niklas Luhmanniin ja hänen ajatukseensa yhteiskunnan funktionaalisesta eriytymisestä (esim. Rannikko 1999, 394). Funktionaalisen eriytymisen huomioimisella halutaan korostaa sitä, että tässä tapauksessa eri maankäyttömuotojen välinen yhteensovittaminen sekä hyötyjen ja haittojen tasa-arvoinen jakaminen on vaikeaa, koska ne ”kommunikoivat”²⁴ eri asioilla. Metsätalous kommunikoi puukuutioilla, suojelu luonnon monimuotoisuudella, matkailu elämysten tuottamisen mahdollisuuksilla, poronhoito laitumilla ja paikallinen metsästys, kalastus ja marjastus mahdollisuudella harjoittaa näitä virkistäviä sivuelinkeinoja.

Luhmannin (2004, 160) mukaan jokainen yhteiskunnan osajärjestelmä voi uskotella itselleen olevansa koko yhteiskunta. Maankäytöstä puhuttaessa yksi funktiojärjestelmä esittää itsensä näkökulmana, joka tulisi välttämättä huomioida. Yksi osajärjestelmä näkee kuitenkin tilanteen vain omasta näkökulmastaan käsin ja vaikka se puhuisikin muista funktiojärjestelmistä/maankäyttömuodoista, niin se puhuu niistä itseensä viitaten, omien tarpeidensa ja näkemystensä kautta. Tästä seuraa, että yhteisen näkemyksen löytäminen eri osajärjestelmien välille on vaikeaa. Lisäksi ei ole yhtä tahoa joka olisi vastuussa poronhoidosta, vaan monta eri paikkaa, jotka kaikki katsovat poronhoitoa oman yhteiskunnallisen tehtävänsä näkökulmasta (ks. Heikkinen & Raitio 2003, 42). Kukaan ei

23 Ekologinen modernisaatio on länsimaissa ja kestävä kehitys on taas globaalisti käytetty käsite. Molemmilla viitataan siihen, että kehitys voi jatkua olemassa olevien institutionaalisten rakenteiden, kuten kapitalismin ja industrialismin sisällä. Taloudellisen kasvu ja ekologisten huolien yhdistäminen nähdään mahdollisena. (Rannikko 1999, 396.) Kestävä kehitys ei kuitenkaan tarkoita, että ekologian ja taloudellisen kasvun yhdistäminen olisi ongelmatonta. Molempiin käsitteisiin kuuluu oleellisenä osana ajatus ”positiivisesta summapelistä.” (ks. Dryzek 1997, 141-143.) Itse käytän kestävän kehityksen käsitettä enemmän, mutta tarkoitan samaa kuin ekologisella modernisaatiolla. Käytän säännönmukaisesti lähdekirjallisuudessa käytettyä käsitettä.

²⁴ Niklas Luhmannin käyttämä käsite.

hallinnoi poronhoitoa kokonaisuutena vaan pieninä osina. Lisäksi yhteiskunnan eriytyminen tukee tieteellisten tutkimuksien tekemistä yhden sektorin näkökulmasta.

Hallinnollisen eriytymisen lisäksi maa-alueiden omistuksen pirstoutuminen ja yksityistäminen on poronhoidon kannalta ongelmallista. Vaikka poronhoito onkin sallittu myös yksityisten mailla, niin kyseiset maat eivät ole pääasiassa poronhoitoa varten. Yksityisihmisten kohdalla ongelma on pienempi niin kauan, kun porot saavat laiduntaa yksityisten mailla. Eri maankäyttömuotojen kohdalla ongelma on hankalampi. Kun jokaiselle maankäyttömuodolle annetaan pala maata, jossa voi harjoittaa omaa alaansa, niin suuria maa-alueita tarvitseva poronhoito jää toissijaiseksi käyttömuodoksi alueella. Tai joissain tapauksissa se suljetaan kokonaan yksityistetyn maa-alueen ulkopuolelle. Talousmetsissä tämä tarkoittaa hakkuita ja maanpinnan käsittelyä, suojelualueilla porot ovat niiden suurin uhka (Gilligan et al. 2005)²⁵ ja matkailuun varatuilla alueilla porot saavat näkyä, mutta eivät liikaa. Yksityistämisen lisäksi kapitalismiin voi liittää rahan vallan ongelman. Poronhoito on suhteellisen vähän tuottava elinkeino matkailuun ja metsätalouteen nähden, joten se jää usein toiseksi tehtäessä maankäyttöön liittyviä päätöksiä (Heikkinen & Raitio 2003, 18-19).

”Yhteismaan tragedian” perusajatus on, että käytettäessä yhteisiä resursseja hyödyt menevät käyttäjälle, mutta resurssin hyödyntämisen kustannukset tulevat kaikkien asianomaisten yhteisesti jaettavaksi. Ratkaisuksi on ehdotettu resurssien käyttöoikeuksien yksityistämistä, jolloin hyödyt ja haitat menisivät samaan osoitteeseen. (Hardin 1968) Kestävän kehityksen kannalta ajateltuna tämä ajatus on ongelmallinen siinä mielessä, että kestävässä kehityksessä pitäisi pyrkiä ratkaisemaan resurssien käyttöön liittyvät ristiriidat tavalla, joka ei ole poissulkeva. (Newman 2004, 618; myös Kyllönen & Raitio 2004, 13.) Alkuperäinen ajatus yhteismaasta perustuu ajatukseen resurssien ”open-access”-, eli rajoittamattoman käytön tilasta.²⁶ Toisaalta Hardinin ajatuksissa ihmiset pyrkivät maksimoimaan lyhyen tähtäimen voittoja ja sen tähden toimijat ovat kykenemättömiä tai haluttomia toimimaan kollektiivisesti ja varmistamaan resurssien pitkän tähtäimen

²⁵ Metsähallituksen teettämä tutkimus Suomen luonnonsuojelualueiden tilasta. www.metsa.fi/MEE. Artikkelin aiheesta Lapin Kansa 29.4. 2005.

²⁶ Kritiikki on kohdistunut nimenomaan siihen, että harvat resurssit ovat itse asiassa ”open-access” –tilassa. Paikallisväestöllä on usein ollut omia sääntöjään ja oikeuskäsityksiään resurssien hyödyntämisestä, vaikka niitä ei olisikaan kirjattu lakeihin. Yksityis- ja valtion omistuksen lisäksi siis myös yhteisöomistus olisi vaihtoehto ”open-access” –tilalle. ”Open-access” -resurssit ovat sellaisia, joiden käyttöön ei ole määritelty oikeuksia ja rajoituksia. Esimerkiksi avomerikalastuksen on nähty olevan tällainen ”open-access” -tilanne.

kestävän käytön. Kolmantena kritiikkinä on sen kyseenalaistaminen, että resurssien käyttö olisi aina niin intensiivistä, että se mahdollistaisi resurssin tyrehtymisen. (esim. Young 2001, 285-286.) Lisäksi ”yhteismaan tragediassa” keskitytään vain yhden resurssin tarkasteluun, eikä oteta huomioon yhden resurssin hyödyntämisen vaikutuksia muihin alueen resursseihin (ks. Martin 2001, 122). ”Yhteismaan tragedia” esittää, että kun ihmiset, tai tässä tapauksessa poronhoitajat pyrkivät hyödyntämään laidunmaitaan ja niiden resursseja, niin tuloksena on väistämättä laidunten kestämaton käyttö. Kestämättömän toiminnan syy olisi ihmisten pyrkimyksissä kohti inhimillisiä tavoitteitaan.

Peliteoreettisen ”yhteismaan tragedian” sovelluksia voi käyttää esimerkiksi ihmisten motiivien pohtimiseen muuttaa nykyisiä toimintatapojaan resurssien suhteen. Tuskin kukaan kovin mielellään maksaa ylimääräistä siitä, että saa käyttää samoja resursseja kuin ennenkin. ”Vangin dilemma” on yksi tapa hahmottaa ”pelitilannetta” konfliktitilanteissa. ”Vangin dilemmalla” tarkoitetaan sitä, että kiistan osapuolet eivät tiedä tai ainakaan luota siihen, että toinen osapuoli toimisi molempien osapuolten yhteisen edun eteen. Peliteoreettisen sovelluksen mukaan molempien kiistan osapuolien kannattaa esittää, että toimivat itse oikealla tavalla ja toinen osapuoli toimii huonosti. Näin välttyään ”hölmön rangaistukselta”, joka seuraa siitä, että itse myöntää omassa toiminnassaan olevan parantamisen varaa, mutta toinen osapuoli ei näe omassa toiminnassaan mitään vikaa. (ks. Kangas 1994, 70-72; 79-83.) Lähtökohtaisesti on siis oletettavaa, että molemmilla osapuolilla on enemmän motivaatiota pysytellä syvällä omissa asemissaan, kuin tehdä myönnytyksiä tai luottaa toiseen osapuoleen ”hölmön palkkion” pelossa.

Kestävälle kehitykselle on ominaista etsiä ”win-win” –ratkaisuja käsiteltäviin ongelmiin. Pyritään siis löytämään ratkaisu, josta kaikki osapuolet hyötyvät. ”Win-win” –tilanteita voidaan kutsua myös positiiviseksi summapeliksi. Vaihtoehtona on ongelman näkeminen nollasummapelinä, joka tarkoittaa sitä, että tilanteen yhdessä ratkaiseminen edellyttää kompromissia tai toisen osapuolen totaalista perääntymistä tilanteesta. (Kyllönen & Raitio 2004, 10-15.) Nollasummapelissä jaetaan siis rajallista kakkua, mutta positiivisessa summapelissä kakku voi kasvaa innovatiivisten ratkaisujen myötä yli äyräidensä. Ekologisen ja taloudellisen kestävyuden yhteensovittamisessa on ”win-win” -tilanteita kehitelty erilaisilla teknologisilla ratkaisuilla, jotka samalla vähentävät esimerkiksi teollisuuden ympäristölle aiheuttamaa kuormitusta ja parantavat tuottavuutta. Imago ja

erilaiset sertifikaatit ovat nousseet myös tärkeään asemaan ”win-win” –tilanteiden luomisessa. Tämä johtuu kuluttajien lisääntyneestä ympäristötietoisuudesta. Ongelmaksi esitetään, että joskus teollisuuden ekologiset investoinnit ja toiminta vain ”kaappaavat” ympäristöimagon itselleen ilman todellisia parannuksia ekologisten asioiden suhteen (ks. Welford toim. 1997). Toisaalta 2000-luvulla puhutaan yhä enemmän sosiaalisesta kestävydestä, kun 80-luvulla keskityttiin taloudelliseen ja 90-luvulla ekologiseen kestävyteen (Eisto 2004, 180). Ekologisen imagon lisäksi myös sosiaalinen ja eettinen imago on tullut yhä tärkeämmäksi. Voikin pohtia, mikä on poronhoidosta saatavien imagohyötyjen ja toisaalta poronhoidon osalle lankeavien haittojen suhde.

2.3 Kulttuurinen kestävyys

Kulttuurilla tarkoitetaan yhteisön pitkäaikaisia arvoja ja merkityksiä (Norton 1999, 133), jotka kohdistuvat esimerkiksi tietynlaisiin toimintoihin, tapoihin ja tehtäviin. Nämä arvot ja merkitykset ovat muotoutuneet fyysisessä maailmassa tapahtuvien sosio-historiallisten prosessien, ihmisten elämään liittyvien huolien (ks. Barth 1987, 87; Barth 1995, 321-344), diskurssien (Hajer 1995; Geertz 1973), henkilökohtaisten kokemusten (Carrier 2001) ja luonnon tarjoamien mahdollisuuksien seurauksena (Ingold 2000). Kulttuuriset arvot ja merkitykset eivät ole muuttumattomia, vaan muokkautuvat, mutta toisaalta myös uusiintuvat edellisten asioiden mukaan. Usein näillä merkityksillä ja arvostuksilla on funktionaalinen suhde materiaaliseen maailmaan (Barth 1987, 87-88) ja ne määrittyvät toiminnan pohjalta (Ingold 2000, 333). Kulttuurin sisällä merkitykset eivät ole identtisiä, vaan yhteisöstäkin löytyy eri asemia suhteessa materiaalisiin intresseihin ja myös muuta kautta merkityksiin (ks. Rannikko 1999, 398).

Kulttuurinen kestävyys poikkeaa osallistumisesta sekä hyötyjen ja haittojen jakamisen ajatuksesta siinä, että siinä pyritään säilyttämään²⁷ paikallisia arvoja. Tietysti osallistuminen ja hyötyjen ja haittojen oikeudenmukainen jakaminen voivat olla keinoja saavuttaa kulttuurinen kestävyys. Sukupolvien välistä kestävyyttä tutkineen Brian Nortonin (1999, 131-133) mukaan pelkkien taloudellisten mahdollisuuksien säilyttäminen tuleville sukupolville ei riitä kestävä kehityksen turvaamiseksi. Esimerkkinä hän käyttää rikasta sovinisti-isää, joka sanoo tyttärilleen, että he saavat taloudellista tukea niin paljon,

²⁷ Kulttuurisessa kestävydessä on kyse juuri kestävydestä, siis siitä mitä pitäisi säilyttää. Hyötyjen ja haittojen jakautumisen sekä osallistumisen yhteydessä kysytään ennemminkin: ovatko käytännöt oikeudenmukaisia?

ettei heidän tarvitse ikinä käydä koulua. Kehitys on tällöin taloudellisesti kestävällä pohjalla, mutta entä jos tyttaret haluavat mennä kouluun? Nortonin mukaan kestävä tulevaisuus on sellainen, jossa otetaan huomioon yhteisön pitkäaikaiset arvot ja ekosysteemien sekä maisemien piirteet, joita kyseiset ihmiset pitävät arvokkaina.

Ongelmaksi muodostuu, että kenen arvot tulee huomioida, kun joudutaan ristiriitatilanteeseen. Norton ratkaisee asian siten, että identifioidaan ”*avainresursseja*”²⁸ tai mieluummin tapoja käyttää resursseja, jotka sisältyvät paikallisyhteisön pitkäaikaisiin arvoihin. Muu resurssien käyttö tulisi rakentaa näiden ”*avainkäyttömuotojen*” ympärille. Näin taataan myös paikallisten ihmisten osallistuminen heitä koskeviin päätöksiin. Norton esittelee superkapitalismi-vaihtoehdon, jossa paikallisyhteisöt kilpailevat keskenään siitä, kuka saa investointeja yhtiöiltä tai markkinoilta. Kilpaillessaan keskenään ne menettävät paikallisuuden tuoman ainutlaatuisuuden ja lisäksi pyrkivät toimimaan niin, että alueelle investoidaan koko ajan lisää. Näin omaleimaiset paikat yhdenmukaistuvat ja markkinat kuluttavat resurssit loppuun yhdessä paikassa ja siirtyvät sitten muualle. Norton lainaa Clarkia²⁹, joka on osoittanut, että on taloudellisesti kestävää käyttää yksi resurssi loppuun, jonka jälkeen voidaan siirtyä seuraavan kimppeen. Tässä oletetaan resurssien olevan keskenään yhteismitallisia: kaiken arvo voidaan laskea rahassa. ”*Avainresurssit*” muodostavat pohjan identiteetille, joka lähti kehittymään, kun ensimmäiset ihmiset asettuivat asumaan kyseiselle paikalle. ”*Avainresursseihin*” keskittymällä taataan identiteetin sekä kulttuuristen käytäntöjen ja instituutioiden jatkuvuus, jotka ovat kehittyneet käytettävissä olevien resurssien pohjalta. Talous ja kulttuuri siis linkittyvät toisiinsa ja nämä linkit ovat ylisukupolvisia. (Norton 1999, 142-150.) Uusi-Seelantilaisia lammasfarmareita tutkineen Michéle Dominyn mukaan farmareiden suhde maahan ei ole vähennettävissä materialistisiin intresseihin, vaan siihen sisältyy erilaisia arvoja. Maankäytön koko historia yhdistyy sukujen historioihin, jolloin maa ja sen käyttö ovat osa ihmisten identiteettiä. (Crapanzano, 2003, 137.)³⁰

Sosiaalisesti sijoittuneet taidot ja arvostukset ovat ensisijainen asia, joiden kautta olemme ”*kotona*” maailmassa (Ingold 2000, 333). Ympäristöön liitetyt arvot määrittävät toiminnan kautta. Lappilaisten käsityksiä luonnon käytöstä tutkineen Mikko Jokisen

²⁸ Keystone resources.

²⁹ Clark, C. 1974: ”The Economics of Over-Exploitation”, *Science*.

³⁰ Antropologi Vincent Crapanzanon kirja-arvostelu *Current Anthropology* julkaisussa kirjasta: ”Calling the Station Home: Place and Identity in New Zealand’s High Country”. Dominy, Michéle. 2001.

(toim. 2002, 13-14) mukaan lappilaisen luontosuhteen juuret ovat syvällä luonnon käytössä. Mielekäs elämä kiinnittyy luontoon ja perinteisten asioiden harjoittamiseen. Perusajatus on aktiivinen ja toiminnallinen suhde luontoon. Luontoon ei mennä vain oleilemaan, vaan luonnossa liikkumiseen liittyy joku tarkoitus, oli se sitten poronhoito, kalastus metsästys tai marjastus. Näiden perinteisten luonnonkäyttömuotojen harjoittaminen sallitaan myös modernia teknologiaa, kuten kelkkoja ja mönkijöitä käyttäen.

Kulttuurisesti kestävä kehityksen pitäisi olla sopusoinnussa siihen osallistuvien ihmisten kulttuuristen käsitysten kanssa (Rannikko 2004, 129). Vaikka lappilainen luontosuhde onkin toiminnallinen, niin se ei ole vähennettävissä pelkäksi taloudelliseksi luontosuhteeksi. Näin tehtäessä uusinnetaan kuvaa länsimaisesta kahtia jaottelusta luonnon ja kulttuurin välillä. Luonnon hyödyntäminen ei tarkoita välttämättä sitä, että toimittaisiin sen ulkopuolelta. Tällainen erottelu vähättelee luonnonympäristön merkitystä kulttuuristen arvojen muodostumisessa. Luonnossa toimiminen on ihmisten tapa olla ”kotonaan” maailmassa. Näin ollen kulttuuriset merkitykset ja arvot ovat kiinni luonnossa ja nousevat osaltaan luonnosta. (ks. Ingold 2000, 218.) Ympäristön tarjoamat mahdollisuudet, jotka mahdollistavat kulttuurisen toiminnan, voivat muuttua konkreettisen maankäytön ja maankäytön oikeuksien muuttumisen myötä. Kulttuurisen kestävyuden yhteydessä tulee siis tarkastella eri maankäyttömuotojen vaikutusta ympäristön tarjoamiin mahdollisuuksiin ja toisaalta oikeuksia käyttää ympäristöä perinteisellä tavalla.

2.4 Kestävän kehityksen indikaattoreista

Kestävän kehityksen indikaattorit ovat mittareita, joiden tarkoitus on määritellä onko tietynlainen toiminta kestävä. Toisaalta niiden avulla pyritään hahmottelemaan suuntaa, johon kehityksen pitäisi edetä. Indikaattorit ovat tärkeitä, koska ne määrittävät kestävä kehityksen ja toisaalta järjestävät sen mukaisen ja edellyttämän toiminnan. Aina indikaattoreiden käyttäjillä ei kuitenkaan ole valtaa, vaan indikaattorit jäävät merkityksettömiksi. (Eckerberg & Mineur 2003, 594, 609; Gahin et al. 2003, 661.) IUCN:n³¹ luonnonsuojelualueiden luokitusjärjestelmä sekä porolaiduntutkimukset ovat

³¹ International Union of Nature Conservation. Kansainvälinen luonnonsuojeluliitto.

kuitenkin käytettyjä indikaattorisysteemeitä, joilla on valtaa määritellä, millaista kestävä toiminta olisi. Toinen syy indikaattorien tärkeyteen on se, että niiden avulla pyritään huomaamaan, ennustamaan ja hallitsemaan riskejä. Onkin tärkeää määritellä indikaattorit niin, että ne palvelevat käyttötarkoitustaan, eivätkä vain pyri mittaamaan todellisuutta. (Manning 1999, 179.)

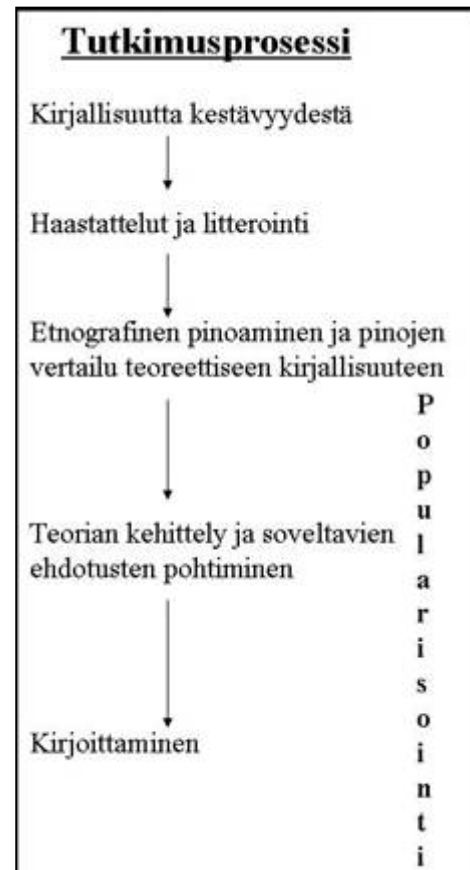
Sosiaalisen kestävyysindikaattoreissa tulisi huomioida myös laadulliset tekijät ja se, että ihmiset käyttävät jokapäiväisessä elämässään laadullisia indikaattoreita. Kestävyttä ei voida mitata numeroilla. (Bell & Morse 2001; ks. Davies 1999, 138.) Indikaattorit ovat usein asiantuntijoiden tekemiä ja asiantuntijoille. Indikaattoreita kehitettäessä pitäisi ottaa mukaan myös niiden ihmisten näkemykset ja arvot, joihin kyseisten indikaattorien käyttäminen vaikuttaa. Moraalisen oikeutuksen lisäksi tätä voi perustella motivaatiolla: ihmiset ovat innokkaampia käyttämään indikaattoreita, jos ovat itse olleet tekemässä niitä. Tavoitteena on kaksisuuntainen vuorovaikutus, jossa sekä indikaattorien kehittäjät että paikalliset oppivat indikaattoreista ja osallistuvat niiden määrittelyyn. Perinteisesti indikaattorit on jaettu syyn ja seurauksen etsimiseen. Määrällisten indikaattorien suosiminen on johtanut toistettavissa olevien tutkimusten suosimiseen indikaattoreita kehitettäessä, ja on rakentanut lasikaton, joka estää usein ongelmien kokonaisvaltaisemman näkemisen. Määrälliset indikaattorit eivät ole joustavia ja niiden on vaikea vastata muutoksiin, joita todellisessa elämässä tapahtuu koko ajan. Määrällisten ja laadullisten indikaattorien yhdistäminen on mahdollista, mutta siihen vaaditaan sekä paikallisten että päättäjien osallistumista. Indikaattoreita ajateltaessa tulee kysyä: Kuka haluaa indikaattoreita ja miksi? Haluavatko indikaattorien kannattajat paikallisten ihmisten osallistuvan indikaattorien luomiseen? Jos paikallisten osallistamista vaaditaan, niin onko paikallisilla kuitenkaan todellista mahdollisuutta vaikuttaa indikaattorien määrittelyyn? (Bell & Morse 2001, 293, 295, 304-307.)

2.5 Grounded theory metodologisena apuvälineenä

Grounded theory on induktiivinen tutkimusote, jonka mukaan antropologista tutkimusta tulisi tehdä ilman suurten teorioiden tarjoamia esioletuksia. Ideaalisena lähtökohtana on, että haastattelukysymykset muotoiltaisiin niin, että niihin ei sisälly minkäänlaisia esioletuksia. Ensimmäisten haastattelujen jälkeen haastattelukysymyksiä voi tarkentaa,

kun tilanne alkaa selkiytyä ja nähdään, mitkä asiat ovat haastateltaville tärkeitä. Haastatteluista ja päiväkirjoista kertynyt tieto pinotaan (pileing) esiin nousseiden teemojen mukaisiin alakategorioihin. Näiden pinojen pohjalta sitten muodostetaan tutkimuksen runko. Kun runko ja tärkeät teemat ovat selvillä, aletaan lukea kirjallisuutta, jota voisi käyttää apuna aineiston analysoinnissa. Kirjallisuutta pidetään samalla hierarkkisella tasolla kuin haastatteluilla kerättyä omaa aineistoa. (Dick 2005)³²

Tämä tutkimus eteni siten (kaavio 2), että haastattelukysymykset todellakin muovautuivat haastattelujen kuluessa. Vaikka tutkimuskysymykset olivatkin avoimia, niin käyttämäni teemat ohjasivat haastattelua ja rajasivat mahdollisten vastausten määrää (ks. Strauss & Corbin 1990, 38). Luin paljon sosiaaliseen kestävyysliikkeen liittyvää teoreettista kirjallisuutta tutkimukseni alkupuolella, joka myöhemmin muuttui enemmän selailuksi ja tarkisteluksi. Teoria kehittyi tutkimuksen edetessä vertailemalla kirjallisuutta aineistoon ja tavoitteeseen. Laadullisen tutkimuksen metodologiaa pohtineiden Anselm Straussin & Juliet Corbinin (1990, 23, 42, 37) mukaan tutkimus ei perustu siihen, että joku teoria todistetaan oikeaksi tai vääräksi. Tutkija on



Kaavio 2. Tutkimusprosessi.

kuitenkin määrittänyt tiettyjä teemoja tutkimusongelman pohjalta, jotka rajaavat aluetta, jolta teoreettisia johtopäätöksiä etsitään.³³ Lisäksi etukäteen luettu teoreettinen kirjallisuus auttaa tekemään tulkintoja, mutta ei kuitenkaan lyö niitä lukkoon. Lisäksi grounded theoryn käyttämisen tavoitteena on teorian muodostus, mikä sopii hyvin sosiaalisen kestävyysliikkeen indikaattorien määrittämisen tavoitteeseen. Haastattelujen litterointi osoittautui muistiinpanojen tekemistä paremmaksi vaihtoehdoksi, koska silloin

³² Katso esittely: <http://www.scu.edu.au/schools/gcm/ar/arp/grounded.html> Grounded theory sai alkunsa Glaser & Straussin (1967) kirjasta: "The discovery of grounded theory: strategies for qualitative research". Toinen merkittävä lähde on Strauss & Corbin (1990): "Basics of qualitative research: grounded theory procedures and techniques".

³³ "One does not begin with a theory, then prove it. Rather, one begins with an area of study and what is relevant to that area is allowed to emerge."

aineiston tuntee paremmin. Jos nauhoja kuuntelee valikoivasti, täytyy käyttää paljon aikaa tärkeiden asioiden valitsemiseen.

Kun olin litteroinut haastattelut sekä tehnyt joitain muistiinpanoja aloin pinoamaan haastattelulainauksia teemojen alle. Lainaukset oli luontevaa jakaa reittejä, kaavoja, puistoa ja metsätaloutta koskeviin pinoihin, jotka jaoin edelleen pienempiin asiakokonaisuuksiin, esimerkiksi *”kelkkailun haitat poronhoidolle”*. Joissain tapauksissa nämä alapinot jakautuivat vielä pienempiin teemoihin. Metsätaloutta käsittelevän aineiston jätin osittain käyttämättä sen laajuuden ja tutkimuksen rajauksen vuoksi. Tyydyin käsittelemään metsätaloutta Ylä-Muonion tapauksen kautta. Näistä esiin nousseista teemoista muodostuikin pohja tutkielmani etnografiselle sisällysluettelolle. Vertailin pinoja teoreettiseen kirjallisuuteen ja kirjoitin pinoille analyysiosuuksia. Lopulta yhdistin nämä analyysiosuudet luvuksi 4, jonka pohjalta syntyivät johtopäätöksissä esitetyt tulokset ja sosiaalisesti kestävä kehityksen indikaattorit.

Radikaalin grounded theoryn esittämät lähtökohdat tutkijasta vailla esioletuksia eivät ole mahdollisia. Omat pinoni voisi jakaa neljään kategoriaan: tapauksien pohjalta muodostuneisiin pinoihin, teoreettisesti suuntautuneisiin pinoihin ja tiettyä etnografista teemaa, esimerkiksi reittejä, käsitteleviin pinoihin. Neljäntenä kategoriana voisi pitää *”tragedia ja herraviha”* -lukua varten kokoamaani pinoa. Tässäkin tapauksessa on kyse etnografisesta teemasta, mutta huomio kiinnittyy kulttuuriin sosiaalisen organisaation sijaan.³⁴ Kulttuuria ja sosiaalista organisaatiota käsittelevät pinot saattavat olla hyvinkin päällekkäisiä, joten niiden erottelu on vaikeaa. Miksi analyysissä ei voisi puhua kulttuurista ja sosiaalisesta organisaatiosta, jolloin pinot voisi kasata vain jommankumman pohjalta? Halusin kuitenkin oman *”tragedian”* ja *”herravihan”* kulttuuria käsittelevän luvun, muiden lukujen pohjautuessa sosiaaliseen organisaatioon. Kulttuuri ja sosiaalinen organisaatio ovat kuitenkin kietoutuneita yhteen ja kaikissa luvuissani käsitellään molempia. Pinojen kohdalla asia muodostui ongelmalliseksi, koska yhden luvun teema perustui ensisijaisesti kulttuurisille asioille ja muut pinot muodostuivat sosiaalisen organisaation mukaan.

³⁴ Antropologi Clifford Geertzin mukaan kulttuuri tarkoittaa merkitys ja symbolijärjestelmää, jonka pohjalta toiminta tapahtuu. Sosiaalinen organisaatio puolestaan viittaa tähän toimintaan (Geertz 1973, 144.) Erottelu tehdään siis ajatuksien ja toiminnan välille, materiaalsen ja mentaalisen todellisuuden välille.

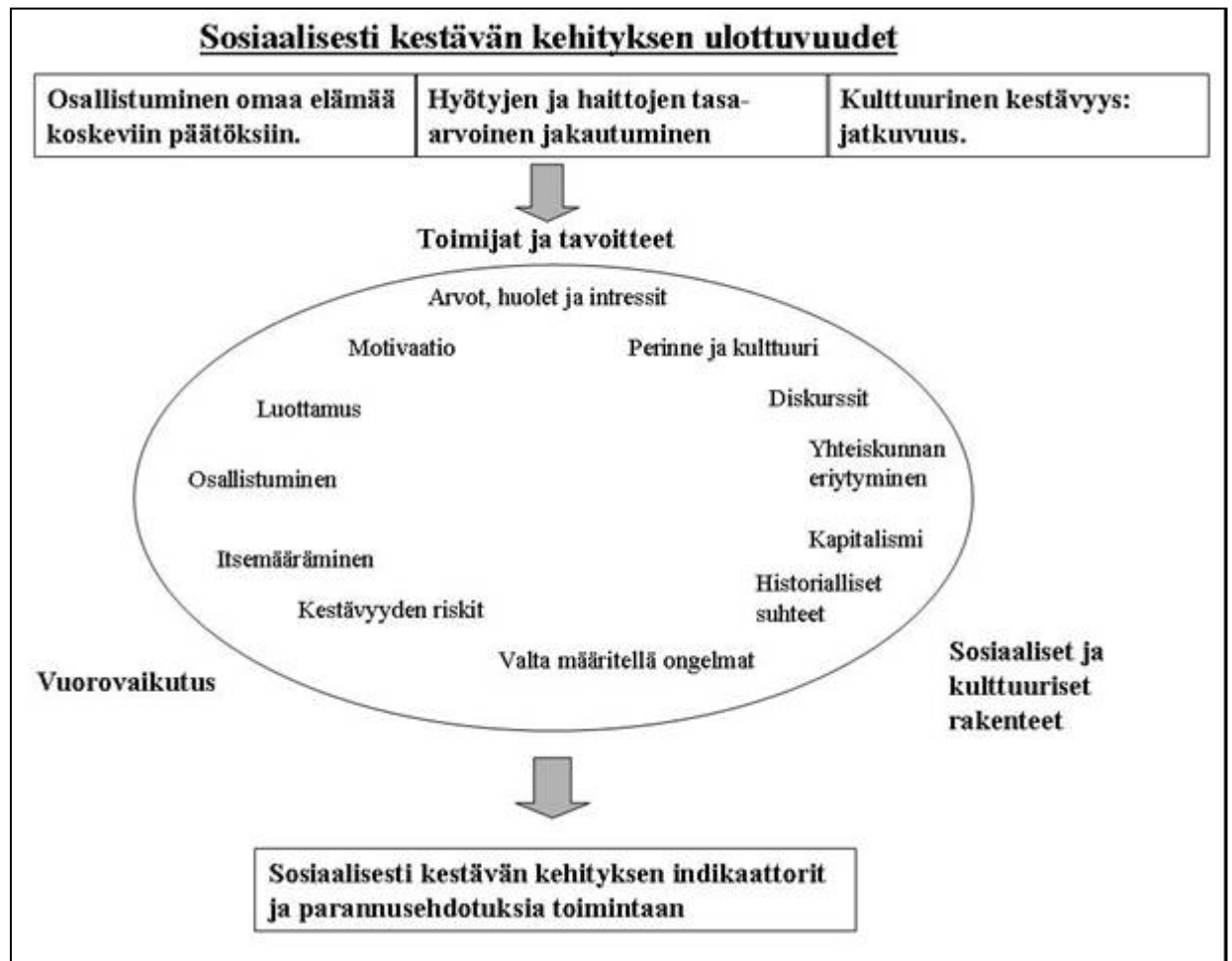
Tapauspinot ovat melko riippumattomia pinoajasta. Teoreettiset pinot puolestaan ovat enemmän riippuvaisia tutkijan teoreettisista mielenkiinnon kohteista. Etnografiset teemat ovat usein päällekkäisiä toistensa kanssa, joten niidenkin kokoaminen on riippuvainen tutkijan tavasta mieltää asioita. Vaikka toinen tutkija käyttäisi samaa aineistoa ja pinoamistekniikkaa aineiston järjestelyssä, niin lopputulos ei olisi samanlainen. Grounded theoryn mukainen pinoamistekniikka ei siis takaa menetelmää, jonka avulla tutkimus on toisen tekijän kohdalla täysin toistettavissa.³⁵ Mielestäni on kuitenkin hedelmällisempää keskittyä siihen, minkä antropologit osaavat parhaiten: etnografian analysoimiseen teorioiden pohjalta sekä kirjoittamiseen (ks. Geertz 1973, 5-6). Vaikka antropologiset metodit eivät takaakaan tutkimusten täydellistä toistettavuutta, niin niiden voima tulee ennemminkin etnografisesta kuvailusta sekä erilaisten paikallisiin oloihin vaikuttavien voimien jäljittamisestä (ks. Hertzfeld 2001, 21-23). Feministit ovat kysyneet, miksi naisten pitäisi arvostusta saavuttaakseen toimia miehisen maailman ehdoilla? Toisaalta, miksi antropologien tulisi tavoitella täydellistä objektiivisuutta ja tutkimusten toistettavuutta, jonka ihannointi on luonnontieteellisen perinnön määrittämää? Grounded theoryn soveltamista tuleekin arvioida sen perusteella, pystyykö toinen tutkija päätymään samanlaisiin teoreettisiin selityksiin tutkitusta ilmiöstä (Strauss & Corbin 1990, 251).

2.6 Tutkimusmallin soveltaminen

Edellä esitetyn viitekehyksen ja sen käyttöön liittyvien metodologisten pohdintojen avulla voidaan määrittää sosiaalisesti kestävä kehityksen indikaattoreita sekä esittää konkreettisia parannusehdotuksia löydettyihin ongelmiin. Kun teoreettinen tavoite on tarkentunut sosiaalisen kestävyyskirjallisuuden kautta, niin haastatellaan tutkimuksessa rajattuja toimijoita. Tärkeimpänä haastatteluissa on selvittää ihmisten huolet, arvot ja intressit tutkittavan asian suhteen. Kun ongelmia ihmisten ja samalla sosiaalisen kestävyyskannalta löytyy, niin voidaan alkaa pohtimaan niiden syitä. Syitä etsitään vertailemalla eri toimijoiden tavoitteita toisiinsa, ihmisten välistä vuorovaikutusta tarkastelemalla ja pohtimalla ongelmien yhteyksiä sosiokulttuurisiin rakenteisiin. Tämän jälkeen mietitään, miten asiat voitaisiin tehdä paremmin ja esitetään yhteenvedona

³⁵ Keskustelua aineiston koodaamisen haasteista: Davies 1999, 208-212.

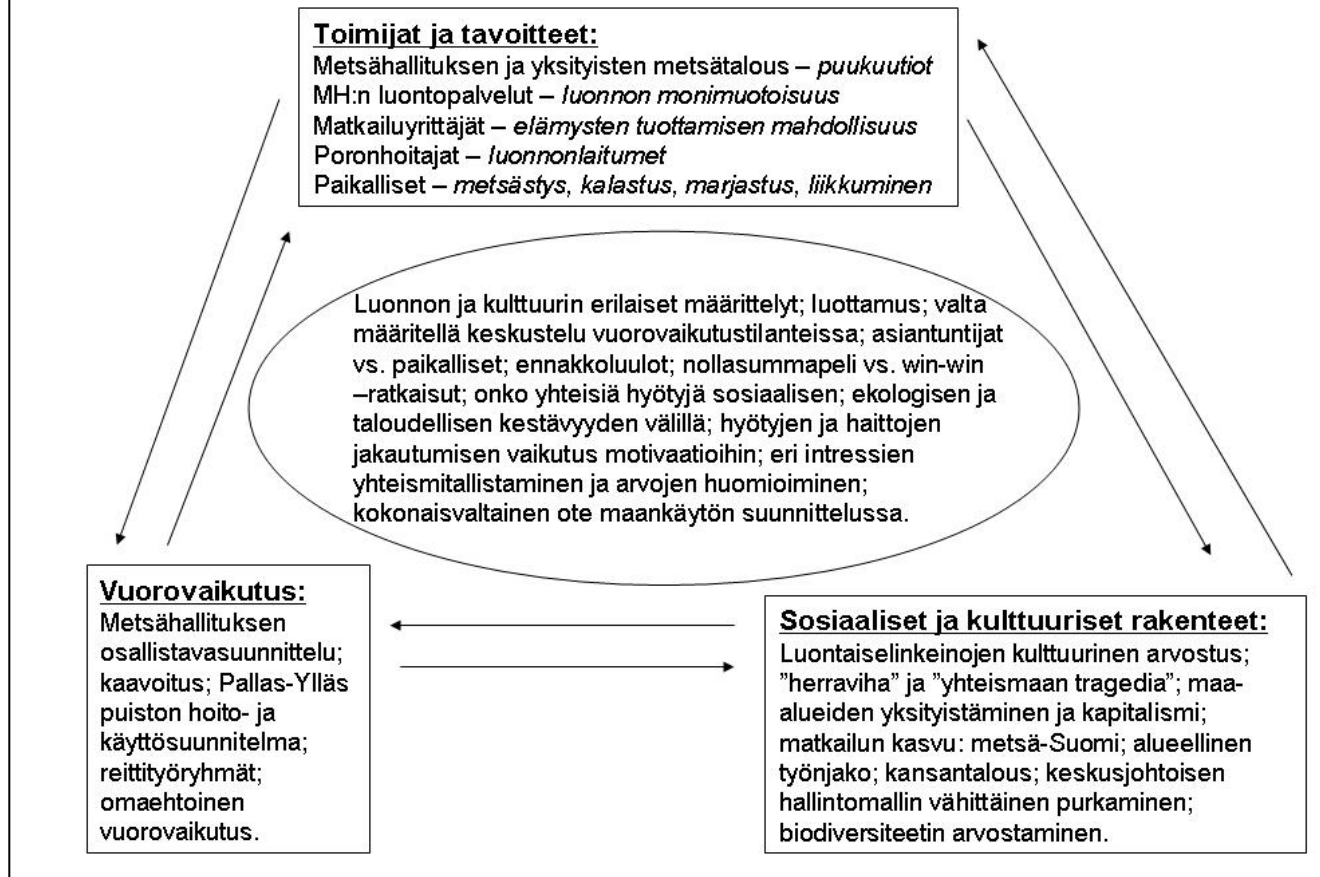
löydetty sosiaalisen kestävyysindikaattorit. Indikaattorien tulee pohjautua ihmisten ongelmiin ja huoliin, jotta soveltava ote säilyy.



Kaavio 3. Metodologinen malli sosiaalisen kestävyysindikaattorien tutkimiseksi.

Yllä olevassa kaaviossa 3 on tutkimuksessa käytetty metodologinen malli pelkistettynä. Ympyrän sisällä olevien käsitteiden välillä ei ole yhdysnuolia, koska ne kaikki ovat yhteydessä toisiinsa. Lisäksi niitä ei voi jakaa rakenteen, toimijan ja vuorovaikutuksen alle yksiselitteisesti. Ympyrässä olevat käsitteet pitäisikin nähdä asioina, jotka tulisi ottaa tarkasteluun sosiaalisesti kestävä kehityksen yhteydessä ja joihin kestävyysindikaattorit liittyvät. Alla kaaviossa 4 esitetään toimijat ja heidän tavoitteensa, vuorovaikutus- tilanteet ja sosiokulttuuriset rakenteet, jotka vaikuttavat Tunturi-Lapin maankäytössä. Mallin keskellä olevassa ympyrässä esitetään aineistolähtöisiä sosiaalisesti kestävä kehityksen kannalta oleellisia asioita. Mallin sisältöä käsitellään tarkemmin luvussa 4.

Maankäytön sosiaalisesti kestävä kehitys Tunturi-Lapissa



Kaavio 4. Konkretisoitu tutkimusmalli sosiaalisesti kestävä maankäytön tutkimiseksi Tunturi-Lapissa.

3. Maankäytön ristiriitatapauksia Tunturi-Lapissa

Suomessa on 56 paliskuntaa, taloudellista tulosta tekevää alueellista poronhoitoyksikköä. Poronomistajat ovat paliskuntien osakkaita. Poroisäntä on paliskunnan johtaja, joka edustaa paliskuntaa ja vastaa sen käytännön toiminnasta. Maa- ja metsätalousministeriö vahvistaa paliskuntakohtaiset suurimmat sallitut elopororajat³⁶ kymmenen vuoden välein. Paliskunnat ovat vastuussa siitä, etteivät ylitä suurinta sallittua poromäärää. Sen ylittyessä Oulun ja Lapin läänihallitukset voivat määrätä pakkoteurastuksia, jotta poromäärä saadaan hyväksytylle tasolle. Paliskuntain yhdistys toimii paliskuntien yhdyssiteenä. Lisäksi sen tehtävä on kehittää poronhoitoa ja edistää poronhoidon tutkimusta. Porotalouden organisaatiota on kuvattu kaaviossa 4. (www.paliskunnat.fi)

Kaavio 4.
Porotalouden organisaatio.

Poronhoito on Tunturi-Lapissa perinteinen maankäytön muoto, jota on harjoitettu vuosisatojen ajan. Poronhoito on vieläkin tiukasti luontoon sidottu elinkeino, joskin viimeisen parinkymmenen vuoden aikana poroja on eteläisellä poronhoitoalueella alettu tarhaamaan talveksi. Alakylän ja Kuivasalmen paliskunnissa lähes kaikki porot tarhataan kevättalveksi. Muonion ja Kyrön paliskuntien poroista suurin osa laiduntaa normaalivuosina metsässä. Tarhauksen myötä poronhoito muuttuu yksilökeskeisemmäksi. Metsässä



talvehtivia poroja on hankala hoitaa yksin, mutta tarhatessa kaikki hoitavat poronsa itse. Poronhoidon lisäksi useilla poronhoitajilla on muitakin tulonlähteitä. Perinteisten

³⁶ Tässä laissa (poronhoitolaki 1990 5 §) tarkoitetaan:

- 1) **teurasporoilla** teurastettuja poroja;
- 2) **eloporoilla** muita kuin teurasporoja; ja
- 3) **lukuporoilla** poronomistajalla viimeksi vahvistetun poroluettelon mukaan olevia vuotta vanhempia teurasporoja ja eloporoja.

porotilojen esittely, poroajelut ja pienimuotoiset majoituspalvelut ovat tapoja tienata lisäansioita. Metsästys, kalastus ja marjastus ovat paikallisesti tärkeitä maankäyttömuotoja ja poromiehetkin saavat niistä lisätienestiä tai ainakin ruokaa omaan pakastimeensa.

Muonion, Kuivasalmen ja Kyrön paliskunnat kuuluvat erityiseen poronhoidon alueeseen, joka on pohjoista poronhoitoaluetta, mutta saamelaisalueen ulkopuolella. Alakylä on muun poronhoidon aluetta. Erityisen poronhoidon alueella³⁷ lukuporojen määrä oli 70-luvun alussa laskenut n. 50 000 paikkeille katovuosien seurauksena. Tultaessa 90-luvulle poromäärä oli n. 150 000, vuonna 2004 lukuporomäärä oli laskenut 115 000 paikkeille. (www.paliskunnat.fi) Paliskuntakohtaisten maksimiporomäärien kehitys on edennyt kaavion 5 mukaisesti.

Kaavio 5. Suurin sallittu poromäärä paliskunnittain.³⁸

Paliskunta	2003/4	1998/9	1993/4	1988/9	1983/4	1978/9
Muonio	6000	7500	8000	8000	5500	6500
Kyrö	3500	4500	5000	5000	4000	3000
Alakylä	5300	5500	5500	5500	4500	4500
Kuivasalmi	6000	7000	7000	7000	6000	7000

Tunturi-Lapissa on kaksi suurta matkailukeskusta: Ylläs ja Levi, pienempiä keskuksia ovat Olos- ja Pallastunturi. Luonnolla on tärkeä merkitys alueen matkailulle, esimerkiksi Pallas-Ylläksen kansallispuistolla on merkityksellinen asema Tunturi-Lapin matkailuimagon kehittämisessä. Matkailu ja luonnonsuojelu ovat lähentyneet toisiaan ja kansallispuistot palvelevat luonnonsuojelun lisäksi matkailullisia tarkoituksia. Pallas-Ylläs kansallispuiston kautta aluetalous saa voimaa purjeisiinsa ja tarjoaa matkailijoille luonnonkauniita paikkoja ja elämyksiä. (Tuulentie & Järviluoma toim. 2005) Tunturi-Lapissa harjoitetaan monenlaista matkailua. Levillä lasketellaan ja istutaan ravintoloissa. Ylläs puolestaan on hieman vanhemman väen suosima enemmän murtomaahiihtoa painottava keskus. Pallaksen hotelli on alueen vanhin matkakohde. Matkailu on saanut myös uusia muotoja moottorikelkkasafarien, koiravaljakkoajelujen ja lumikenkäväelyjen myötä. Kesämatkailijoiden määrä on pienempi ja heille on tarjolla esimerkiksi vaellusta ja ratsastusta.

Jo 1930-luvulla Pallas-Ounaksen puistosta alkoi kehittyä suosittu matkailualue, jolloin Pallas-hotellille ei johtanut tietä, vaan asiakkaat kuljetettiin paikalle pororaidoissa. Ylläkselle ensimmäisiä matkailumajoja puolestaan rakennettiin 1940-luvulla. Paikallisen

³⁷ Erityisen poronhoidon alueeseen kuuluu seitsemän Paliskuntaa: Salla, KemiSompio, Sattasniemi, Orajärvi, Muonio, Kyrö ja Kuivasalmi.

³⁸ Paliskuntain yhdistyksen vuosikertomukset julkaistaan Poromies lehdessä, joka vuoden toisessa numerossa.

luonnonsuojelupiirin edustajan mukaan Muoniossa kukaan ei olisi uskonut vielä 15 vuotta sitten, että matkailu työllistäisi niin paljon ihmisiä kuin nykyään. Leville rakennetaan jatkuvasti lisää ja se muistuttaa pientä alppikylää.³⁹

Vuonna 2005 entistä Pallas-Ounastunturin kansallispuistoa laajennettiin ja siihen sisällytettiin myös Ylläs-Aakenuksen alue. Ylläs-Pallaksen puiston koko on 102 000 hehtaaria ja se on Suomen kolmanneksi suurin kansallispuisto. Puiston hallinta siirtyi vuonna 2002 Metsäntutkimuslaitokselta Metsähallituksen luontopalveluille. Länsi-Lapin suurtunturiketju on puiston sisällä, sen alueelle sijoittuu tunturiluonnon lisäksi myös vanhoja metsiä. Tunturiketjun metsät edustavat pohjoisen havumetsävyöhykkeen, taigan, läntisiä osia. Pallas-Ounas -tunturin kansallispuisto perustettiin 1938 Suomen



ensimmäisten puistojen joukossa. (Metsähallitus 2005/3: Pallas-Yllästunturin kansallispuisto: esite ja kartta.)⁴⁰

Kuva 2.

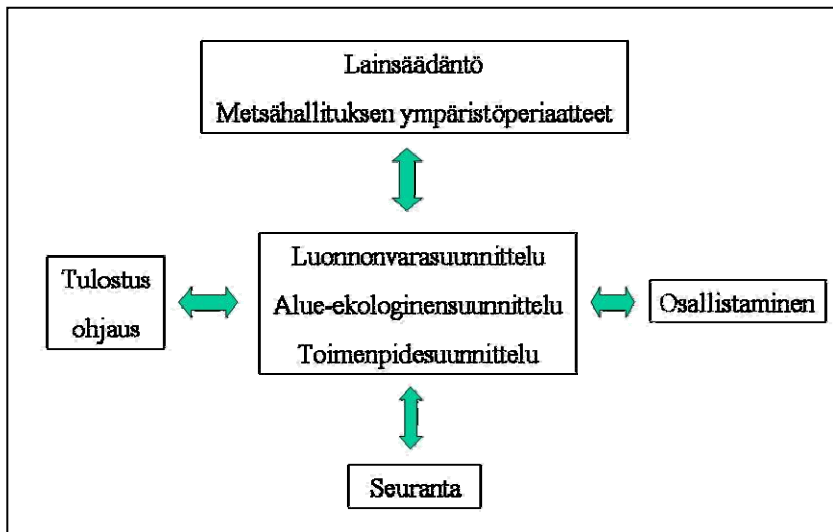
Hakkuita Muonion paliskunnan talvilaidunten tuntumassa.

Metsätaloudella on pohjoisessa pitkä historia, mutta nykyään sen merkitys paikallisena työnantajana on vähentynyt metsätalouden koneellistumisen seurauksena. Metsähallituksen virkamiehen mukaan Kolarin kirkonkylän ja

³⁹ Lisäkirjallisuutta matkailun ja suojelun suhteesta (Saarinen et al. toim. 2000), luontomatkailusta ja luonnon virkistyskäytöstä (Järviluoma & Saarinen toim. 2001), maiseman ja taajamarakenteen yhteensovittamisesta (Panu 1998), Ylläksen matkailun historiaa (Niittyrinta 1991), matkailun ja kehityksen tarkastelua (Aho, Ilola & Järviluoma toim. 1997) ja matkailuelämyksistä (Aho, Honkanen & Saarinen toim. 2001)

⁴⁰ Pallas-Ounas kansallispuiston historiaa käsittelee (Sippola & Rauhala 1992), Pallas-Ounas -tunturin hoito- ja käyttösuunnitelmasta (Penttilä, Piri & Vuopio toim. 1998), (Sulkava, Hatanpää & Ollila 2004) Ylläs-Aakenuksen hoito- ja käyttösuunnitelmasta (Tanninen & Taskinen toim. 2002), Pallas-Ounas puiston kävijöistä 2003 (Sulkava, Hatanpää & Ollila 2004), Ylläs-Aakenuksen kävijöistä (Kuusisto toim. 2003), Metsähallituksen hallinnoimien luontoalueiden matkailun kestävydestä (Sievänen et al. toim. 2004), Ylläs-Aakenus alueen luonnosta (Kuusisto toim. 2003) ja poronhoidon ja luonnonsuojelun suhteesta (Jokinen toim. 2005).

Olostunturin välimaastossa sijaitsevat ”Suomen suurimmat siemenpuualueet”, Osaran aukeat, jotka hakattiin sodan jälkeisinä vuosina sotakorvauksien maksamiseksi. Hakkuiden jäljet näkyvät nykyään monotonisena samanikäisenä männikkönä. Aukkohakkuiden koot ovat tosin pienentyneet huomattavasti viime vuosikymmenten aikana. Poronhoidon kannalta myös maanpinnan käsittely on ongelmallista. Ojitus, auraus ja äestys haittaavat liikkumista maastossa ja vaikuttavat jäkälän kasvuun. Hakkuuaukoilla tapahtuva maanpinnan auraus on vaihdettu pehmeämpään äestykseen ja ojituksen 1970-luvun huippuvuosista on siirrytty maltillisempaan suuntaan.

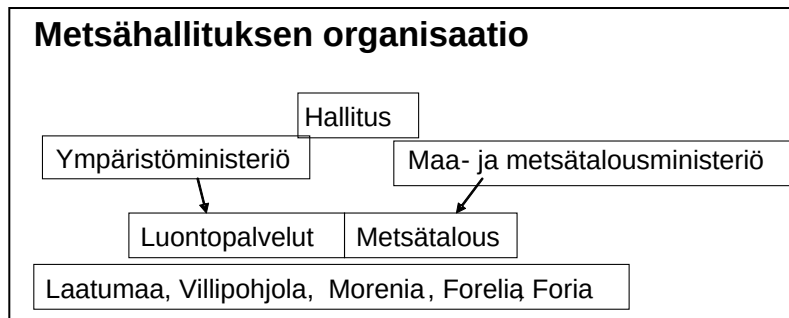


Kaavio 6.
Metsähallituksen
suunnittelujärjestelmä ja
toiminnan ohjaus.⁴¹

Metsähallitus on valtion liikelaitos, joka hallinnoi noin 12 miljoonaa hehtaaria valtion omistamia maa- ja vesialueita. Sen tavoite ja velvollisuus on hoitaa ja käyttää näitä alueita niin, että ne hyödyttäisivät mahdollisimman paljon suomalaista yhteiskuntaa.⁴² Metsähallituksen toiminnan ohjausta kuvataan kaaviossa 6. Metsähallitus jakaantuu osiin eri liiketoiminta-alueiden mukaan. Metsähallituksen metsätalouden tehtävänä on puun markkinointi ja talousmetsien kestävä käyttö, se panostaa myös metsien monikäyttöön. Villipohjola vastaa erilaisten luontoon liittyvien matkailupalveluiden myynnistä ja markkinoinnista. Laatumaan vastuulla on kiinteän omaisuuden hankinta ja luovutus sekä kaavoitus ja tonttien vuokraus sekä myynti. Metsähallituksen julkiset hallintotehtävät kuuluvat luontopalveluiden alaisuuteen, joka vastaa suojelualueiden, erämaa- ja retkeilyalueiden hoidosta, uhanalaisten lajien suojelusta, yhteiskunnallisista retkeilypalveluista, luonnonsuojelun viranomaisasioista ja erävalvonnasta. Metsähallituksen organisaatiota kuvataan kaaviossa 7.

⁴¹ Lähde: Länsi-Lapin luonnonvarasuunnitelma, 1999, 12.

⁴² <http://www.metsahallitus.fi/page.asp?Section=48>



Kaavio 7.

Metsähallituksen organisaatio.

43

Pallas-Ylläs kansallispuiston päätavoite on luonnonsuojelullisten arvojen säilyttäminen, painotus on lajistossa. EU:n Natura -hankkeen myötä on alettu kiinnittämään enemmän huomiota luontotyyppien suojeluun. Natura –järjestelmä edellyttää seurantajärjestelmää, jolla todennetaan muutokset luonnonsuojelun tasossa, jotta voidaan tarpeen vaatiessa ryhtyä toimenpiteisiin. Puiston luonto on harvinainen ja ainutlaatuinen Euroopassa ja maailmassa. Luonnosta löytyy jälkiä ihmisistä 7000 vuoden takaa, mutta myös tuoreempia kulttuurikohteita. Myös luonto-opetusta, tutkimusta ja puiston hoito- ja käyttösuunnitelman tavoitteiden toteutumista pidetään tärkeänä. Kaikki ovat tervetulleita puistoon ja palvelurakenteet järjestetään sille tasolle, että se on mahdollista kuitenkin niin, että puiston muut tavoitteet täyttyvät. Kävijämäärältään puisto on Suomen suurin, 300 000 kävijää vuodessa. Kävijät ovat suurelta osin keski-ikäisiä hyvin koulutettuja ihmisiä. Puistossa kävijät jättävät vuosittain lähialueelle noin 50 miljoonaa euroa rahaa. Puiston läheisyydessä on noin 100 yritystä, joille puiston imago on erittäin tärkeä. Tulevaisuuden trendit viittaaisivat siihen, että kesämatkailu kasvaa ja ulkomaisten kävijöiden sekä yritysten kautta tulevien asiakkaiden määrä lisääntyy. (Sidosryhmätilaisuus 15.6 Pallaksella.)

Metsähallituksen virkamies (MH1)⁴⁴ kertoo puistoa uhkaavista asioista. Vastaus perustuu Metsähallituksen arviointiraporttiin Suomen luonnonsuojelun tilasta (Gilligan 2005).⁴⁵

MH1: Poronlaidunnus on Lapissa vakavin uhka.⁴⁶ Porotiheys on liian suuri ollut jo 20 vuotta ja se näkyy varsinkin herkässä tunturiluonnossa kulumisena, kasvillisuuden heikkenemisenä, kulumisena, eroosiona. Se on se suurin uhka. Selvästi pienempi uhka, mutta todennettu on tietysti maastoliikenne ja sen kasvu ja se haaste pystyä pitämään se hallinnassa. Matkailu tietenkin aiheuttaa häiriöitä luonnossa, mutta se ei ole pelkästään maaston kulumista. Sitten täällä on mainittu tulokaslajeja, se on jonkinlainen uhka. No tän puiston osalta en pidä metsästä uhkana. Tämä on kuitenkin kansallispuisto, jossa metsästä on sallittu koko alueella ja se on jonkinlainen uhka. **Sitten**

⁴³ <http://www.metsahallitus.fi/page.asp?Section=267>

⁴⁴ Haastattelujen koodaukset löytyvät johdannosta, luvusta 1.2.

⁴⁵ Raportti löydettävissä sivuilta: www.metsa.fi/MEE. Uhkista puhutaan liitteessä kaksi ja sivuilla 150-151.

⁴⁶ Tummennus minun.

maastoliikenne, se liittyy myös poronhoitoon. Kaivostoiminta on pienenä mainittuna, ilmastonmuutos on pitkällä aikavälillä luontoa muuttava tekijä.

Pallas-Ylläs puiston hoito- ja käyttösuunnitelma meni lausuntokierrokselle elokuussa ja se pitäisi vahvistaa vuoden 2005 loppuun mennessä. HKS:n perusteella tehdään tarkempi toimenpidesuunnitelma sekä kestävän luontomatkailun suunnitelma. Puiston perustamistavoitteisiin kuuluu (paikallisten) ihmisten osallistaminen päätöksentekoon ja sen jatkuvuus. Osallistamista on tehty monella tasolla: eduskunnan ympäristövaliokunnissa, puiston perustamisen yhteydessä, Aakenus Life –projektin yhteydessä ja puiston HKS -tapaamisten yhteydessä. Lisäksi puisto on jatkuvassa yhteydessä Saamelaiskäräjiin, paliskuntiin, Raattaman osakaskuntaan, Enontekiön yhteistyöryhmään sekä muihin sidosryhmiin, mikäli tarvetta ilmenee. Osallistamisen tavoite on, että vuorovaikutus jatkuu HKS:n jälkeenkin, informaation kulkeminen molempiin suuntiin sekä avoimuus. (Puiston sidosryhmätilaisuus Pallaksella 15.6 2005.)

Reittien suunnittelijan (RS1) mukaan kelkka- ja koirareittien suunnittelu etenee seuraavasti:

- 1) Olemassa olevat kaavat: maakunta-, yleis-, ranta- ja asemakaavat.
- 2) Käyttäjien kuuleminen ja tarpeet sovitettuna kaavoihin. Kyllä –alueet, joihin on päästävä.
- 3) Ei –alueet intressiryhmien, poro- ja metsätalouden kannalta.
- 4) Ohjausryhmä, jossa yksi edustaja jokaisesta intressiryhmästä.

Kaavio 8.⁴⁷ Kaavoitusprosessi.



⁴⁷ <http://www.jyvaskyla.fi/kaavoitus/sivut.php/jid/7/grid/1>.

Jyväskylän kaupunki. Kaupunkisuunnittelu ja kaavoitus. Kaavoitusprosessi.

5) Kunta vahvistaa päätöksen.

RS1: Eli reittien pitäjinä ovat kunnat, eivät ollenkaan yritykset. Täällä onneksi Lapissa on lähdetty siitä, että kunnat hallitsisi tätä maankäytön kehitystä myös tällä alueella, loisivat edellytyksiä. Silloin se tulee oikeudenmukaisesti eri yrittäjiä kohtaan, eikä vain sitä joka maksaa.

Reittisuunnitelma tulee kunnan viralliselle ilmoitustaululle, johon voi sitten kommentoida. Poromiehet kuuluvat reittien yhteydessä intressiryhmiin, jolloin ainakin poroisäntään otetaan yhteyttä. Poromiehet näkevät usein reittien suunnittelun hyvänä siinä mielessä, ettei reittejä tehdä väkisin. Kaavoitus puolestaan etenee kaavion 8. osoittamalla tavalla. Kaavoitusprosesseista on mahdollista vaikuttaa aluetta koskevaan maankäyttöön.

3.1 Poronhoidon suhde kelkka-, koira ja hiihtoreitteihin

Kelkkareittien vaikutukset poronhoitoon

Kelkkareittien suunnittelijan mukaan moottorikelkkailu on ristiriidassa sekä metsä- että porotalouden kanssa ja se on luonnonsuojelun kannalta ongelmallista. Tämän takia oli tarvetta rajoittaa vapaata kelkkailua ja siirtää se reiteille. Suunnittelija oli mukana tekemässä uutta maastoliikennelakia, jossa tiivistetysti todetaan, että kelkkailu ohjataan reiteille ja niiden ulkopuolella se on sallittua ainoastaan elinkeinojen harjoittajille, esimerkiksi poronhoitajille. Poromiesten (P10 & P1) mukaan:

P10: Ne on nuo reitit saatu suunniteltua sillä tavalla, että niistä ei ole porotalouden kannalta suurempia haittoja, haittojahan niistä aina on, ku reitti tulee. Sehän on selvä asia.

P10: No sitten, jos siinä on joku kelkkailija niin tyhmä, että se lähtee ajamaan poron perässä, ja varsinkin, jos on semmonen keli porolle, ettei se tohi hypätä siitä reitiltä syrjään, niin se saattaa peninkulmakaupalla pätkiä sitä reittiä menemään ja se läikähtyy ja se saattaa kuollakin sinne. ...mutta jos vähäksi aikaa pysähtyy, niin se omaa aikaa kävelee sitten syrjään. Ei se jää siihen reitin päälle, se menee mettään sitten, jos aivan kintuissa ajaa, niin se pätkee menemään.

P1: Eihän se poro siitä umpisen mene, sehän laukkoo ku hullu sitä jälkeä pitkin, sitten kuolee.

Poromiehet kertoivat joistain tapauksista, joissa poro on jäänyt kelkan alle. Kelkkailijoiden tulisi ilmoittaa poroisännälle tai poliisille, jos ajavat poron yli. Yliajaja ei joudu maksamaan, mutta poromies saa korvauksen, jos yliajosta ilmoitetaan. Ongelmana onkin, etteivät kaikki kehtaa tai viitsi ilmoittaa yliajoista. Lisäksi jatkuva laukottaminen talvella lisää energian tarvetta ja voi saattaa poron heikkoon kuntoon. Erityisesti kantavien vaatimien kohdalla laukottaminen on haitallista mahdollisten keskenmenojen

takia. Kelkkareittien takia poroaitoihin joudutaan tekemään portteja, joista porot saattavat karata toisen paliskunnan alueelle. Poroille ei ole suuria rauhallisia laidunalueita, kun reittejä on satoja kilometrejä paliskunnan alueella.

P7: Kyllähän nuo reitit, mitkä täällä Ylläksen alueella on, niin ne on kesäalueella, ettei niistä ole sillä tavalla haittaa. ...Mutta **jos siellä on talvialueella ja se halkastaan kelkkareitillä, niin sehän lisää poromiehille työtä.** Yrittää paimentaa ja pitää läjässä, niin nehän aina kyllä nousevat kelkkareitille. ...Syö [poronhoidon] kannattavuutta.

Porot nousevat mielellään reittien kovalle pohjille ja saattavat kulkea niitä pitkin kymmeniä kilometrejä. Erityisesti huonolla kelillä, mutta myös hyvillä keleillä reitit houkuttelevat poroja käyttämään niitä hyväkseen. Umpihanki ei paimenna poroja, pidä niitä kasassa, kun alueella on reittejä. Poronhoitajat joutuvat etsimään reittejä pitkin kulkeneita poroja, mikä lisää heidän työmääräänsä. Poronhoidon kannalta onkin parempi, että kelkat pysyvät reiteillä. Tällöin tiedetään, missä kelkat liikkuvat ja osa alueesta jää matkailijoilta rauhaan. Varsinkin hankikeleillä houkutus reittien ulkopuolella ajeluun on suuri. Reittien ulkopuolella olevat jäljet ovat kuitenkin usein myös paikallisten tekemiä. Seuraavassa poroisäntä (PI1) kertoo kelkkailusta reittien ulkopuolella:

PI1: Onhan siellä vuokraustakin. Ne vuokraa sen kelkan ja antaa sen kartan. Kyllä se varmaan siinä selitetään. Mutta kyllähän se sitten unohtuu. Jos on paljon [kelkkaillut, niin] eihän ne enää kiinnostakaan reitit. Kato sehän on semmonen se kelkkailija, että jos vaikka mie ajan poronhoitojäljen johonkin, ei mene montaakaan päivää, että ne on kolunnu sen jäljen... Mulla on monta kertaa käynyt, että oon ajanu jäljen ja tullu takasin, niin vastaan on tullu kelkalla poikia. Mihis pojat on menossa, *”aijaa eksyttinkö me jäljeltä”*. *”Pahan kerran, ei muuta kun pyörtäkää takasin.”* .. ku on paksu pehmeä lumi, niin kyllä pirut pysyvät reitillä, ei ne pitkälle pääse umpiseen.

Turistien on helppo puolustella kelkkailuaan reittien ulkopuolella sanomalla eksyneensä. Reittien ulkopuolella tapahtuvan kelkkailun hallitsemiseksi on ehdotettu, että vuokrauksen mukana tulisi aina opas ja ehkä järjestetty safari. Usein näin onkin, mutta kelkkoja vuokrataan myös yksittäin. Kelkkailuyritykset ovat pohtineet kelkkojen vuokraamisen tuottavuutta. Usein kelkoissa on vikoja, kun ne palautetaan vuokraamoon (kenttätöypäiväkirja 11.4 2005.) Lisäksi eräs poromies toivoi nopeusrajoituksia ja nelitahtikelkkojen lisääntymistä. Taajamien lähetyvillä onkin 30 km/h nopeusrajoitus.

P10: Kelkkareittiä käytämme ainoastaan silloin, ku porot tuodaan täältä talvilaidunalueelta pois. Se on vanha kulkureitti siitä vuomia pitkin, mistä on kuljetettu ne porot, mistä menee tuo kelkkareitti [Sirkasta Muusaan]. **Silloin mie sen suljen sen reitin siksi päiväksi, kun kuljetan ne porot.**

Poromiehet käyttävät kelkkareittejä myös hyödykseen ajaessaan niitä pitkin ja viedessään lisäruokaa metsään. Sirkan ja Muusan väli on Suomessa ainoa paikka, jossa poromies saa sulkea kelkkareitin vastaantulevalta liikenteeltä. Sulkemisesta ilmoitetaan etukäteen ja

kelkkailijatkin tietävät, ettei kyseiselle reitille ole asiaa. Norjassa tämä on yleinen käytäntö, mutta siellä ongelmaksi on muodostunut se, että tieto kulkee vain poromiesten ja viranomaisten välillä, eikä korvaavaa yhteyttä aina ole. Vastaantuleva kelkkaliikenne aiheuttaa ongelmia, kun poroja kuljetetaan kelkkareiteillä. Useimmat poromiehet sanoivat, etteivät aja kelkkareiteillä, vaan omia jälkiään pitkin. Paikallisten reittien ulkopuolella harjoittamaa maastoliikennettä ei pidetä tuomittavana, toisin kuin turistien.

P7: .. Mennään suoraan ja reitti kulkee mutkan kautta. Onko tuolla niitä vanhoja tienpohjia, niin niissä on kelkkareitti kaiken aikaa. Ei paikallisia varten tarvii oikeastaan reittejä, ku emme käytä. Mutta ei se sillä tavalla ole porotaloudelle uhka.

PM3⁴⁸: Kyllähän nämä reitit on hirveän tärkeitä matkailulle. Jos semmonen näkökanta otetaan, että **reitit otetaan matkailulta pois. Sitten tulee semmonen juttu, että millä täällä tulee ihmiset toimeen**, että se on niinku isovelji, joka pitää pikkuveljeä, porotaloutta siinä rinnalla. .. En ole aivan 100 % vastaan, niinku poromiehethän on.

Kelkkailun hyötyjä perustellaan poromiehille rahan ja aluetalouden edistämisen kautta. Ei ole itsestään selvää, että kelkkareitit voidaan oikeuttaa kulkemaan porojen laidunmailla epäsuorien hyötyjen kautta. Suurin osa poromiehistä piti kelkkareittien suunnittelua toimivana, jotkut kuitenkin toivoivat lisää päätäntävaltaa itselleen reittien suunnittelussa ja suhtautuivat epäilevästi reittien siirtämisen. Uusien reittien tarvetta ei tällä hetkellä reittien suunnittelijan mukaan enää ole. Pääreitit on jo vedetty. Uudet kelkkailualan yritykset tarvitsevat kuitenkin yhteysreitien toimipaikastaan pääreiteille. Kelkkareittien suunnittelua Lapissa alusta asti hoitanut ”reittimies” kertoo lähtökohtaisen asetelman porotalouden ja kelkkareittien yhteensovittamiseen:

RS1: Aloimme kelkkailua kehittämään Koillis-Lapissa tätä kelkkailun suunnittelua ja porotalous oli vahvasti mukana jo silloinkin ja me tehtiin sellainen **herrasmiessopimus, kun lakia ei vielä ollut, että poromiehet sallivat kelkkareitit kylästä toiseen ja matkailukeskuksesta toiseen, mutta poromiehet näyttävät myös sen mistä mennään**. Nämä periaatteet on pelanneet koko Lapin seututasoisen suunnittelun osalta.

S: Onko reittejä sitten paljon siirretty?⁴⁹

RS1: On, toki tässä minunkin työssä, koska silloinhan rakennettiin tällaisia vapaaehtoisia ajouria, niin ennen lain voimaantuloa, ja silloin ei vielä harkittu näin syvällisesti kuin minun työssäni sitä, että ne laidunkiertalueet. **Ne tehtiin aluksi vähän runnomalla. .. Kun aletaan isompaa reittiä tekemään, niin siinä on toimijana aina kunta ja sitten perustetaan työryhmä, jossa on eri intressejä, yhteistyössä.** ..Ja jos tahtoa löytyy, niin kyllä niitä voidaan siirtää.

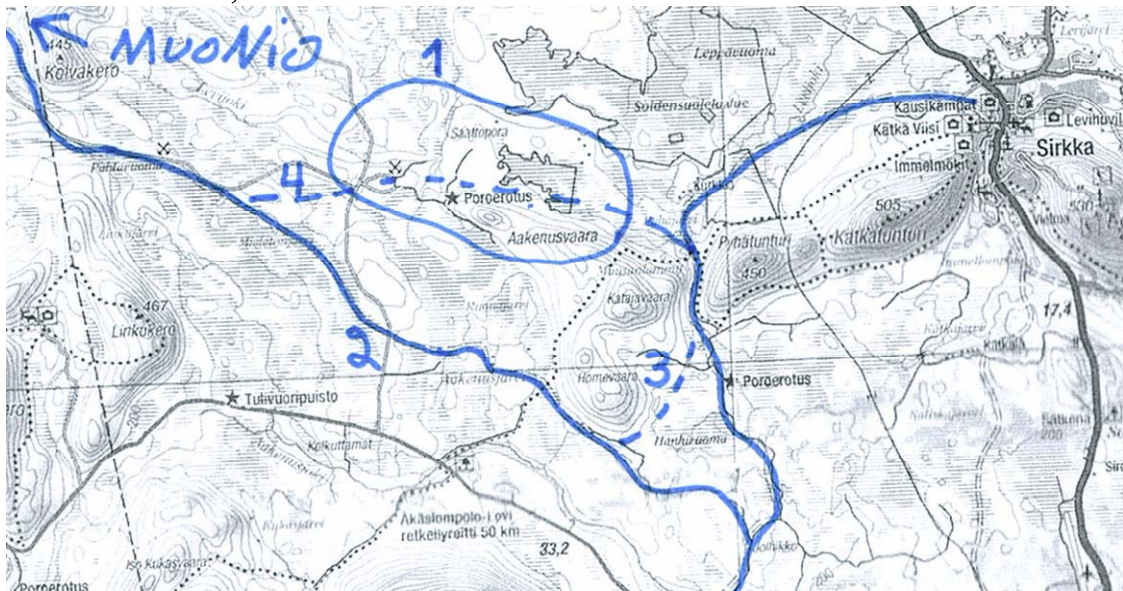
Saattoporan alue on Alakylän paliskunnan ylätokkakunnan talvilaidunalue. Pienempi ylätokka laiduntaa Levin tuntumassa ja päätokka etelämpänä. Sirkan ja Muonion väliseen

⁴⁸ PM tarkoittaa poromiesmatkailuyrittäjää.

⁴⁹ S viittaa Simo Sarkkiin.

kelkkareittiin suunniteltiin kymmenen kilometrin oikaisua, joka olisi kulkenut Saattoporan talvilaidunten läpi. Poromiehet vastustivat reittiä, koska sen tuoma liikenne talvilaitumille olisi aiheuttanut haittaa poroille. Alakylän ylätokka otettiin vuonna 2005 huonon lumitilanteen vuoksi tarharuokintaan jo helmikuun puolivälissä, mutta 2004 porot olivat Saattoporassa huhtikuuhun saakka. Lisäksi kartalle piirretty reitti olisi puhkaissut Saattoporan erotusaidan kahdesta kohdasta. Reittisuunnittelijan mukaan reitin tilalle neuvotellaan toinen vaihtoehto.

Kartassa 3 renkaan 1 sisällä ovat Alakylän ylätokan talvilaitumet. Numero kahdella merkityt viivat kuvaavat olemassa olevia kelkkareittejä. Kolmosella merkitty katkoviiva näyttää poromiehen ehdotuksen oikaisuksi Sirkkan ja Muonion välillä ja nelosella merkitty katkoviiva kertoo, mihin reittiä suunniteltiin.



Kartta 3. Saattoporan kelkkareitti.⁵⁰

Reittisuunnittelija perusteli oikaisua sillä, että Sirkka-Muonio välin oikaisun lisäksi se parantaisi koko reittiverkostoa. ”On enää neuvoteltava poroisännän kanssa siitä, mihin reitti tulee.” Jotkut poromiehet kuitenkin uskovat, että kun kyseinen ehdotus ei toteutunut, niin uutta reittiä ei tule. Siihen poromiehet olivat tyytyväisiä, ettei reittisuunnitelman kaatamisen eteen tarvinnut taistella. Poromiehet katsoivat reittisuunnittelijan ottavan heidät suhteellisen hyvin huomioon.

P7: ...En mie sitä [kelkkareittejä] niin suurena ongelmana pidä. **Kyllä niiden kanssa on pärjätty ja niistä on kuitenkin ymmärryksessä rakennettu.** .. Kyllä me olemme itte olleet suunnittelemassa. Tässä missä olemme olleet viimeisen talven, niin ei tässä ole mitään reittejä. .. Joo, kyllä se

⁵⁰ Omat merkinnät piirretty Genimapin (2003) Ylläs-Levi 1:50 000 ulkoilukartalle.

[kelkkareittien suunnittelu] on kohtuu hyvin [toiminut]. Kaikillahan se on, **eihän näissä voi olla ehoton, pakkohan näissä on antaa myöten.**

Reittisuunnittelijan mukaan yksittäiset poromiehet saattavat olla eri mieltä kuin paliskunta ja näin asiat voivat jäädä hankaamaan toisten mieliä, vaikka ne muiden näkökulmasta onkin ratkottu. Eräs poromies piti reittien suunnittelijaa myös diplomaattina, joka saa suunnitelmat kuulostamaan siltä, että juuri kyseinen vaihtoehto on paras. Reittisuunnittelija oli esittänyt asian niin, että alueelle tulee joka tapauksessa reittejä ja osallistumalla niiden suunnitteluun poromiehet voivat minimoida niiden aiheuttamat haitat. Reiteistä on haittaa, vaikka poromiehet ovat olleet päättämässä, mihin reittejä vedetään. Poroisäntä 3:n mukaan olisi pitänyt vastustaa reittejä tiukemmin heti alusta lähtien, eikä heti lähteä mukaan suunnitteluun. Kelkkareiteistä ja muistakin reiteistä pitäisi hänen mukaansa maksaa vuosittain kilometrikohtaista korvausta paliskunnalle. Näin reittien poronhoidolle aiheuttamat lisätyötunnit korvattaisiin poronhoidolle.

Koiravaljakkoreitit

P1: Joo. **Koira se suurin haitta on ja tuo kelkkareitti tulee hyvänä kakkosena.** En tiä noista hiihtäjistä sitten, mitä nyt ovat tänä talvena vinkunu, mutta ei niistä muuten ole.

Koiravaljakkosafarien kysyntä ja tarjonta on lisääntynyt viime vuosina ja todennäköisesti tulee kasvamaan edelleen. Kelkkailun ohjaamista reiteille on pidetty tärkeämpänä. Porotalouden kannalta koiravaljakot ovat kuitenkin ongelma. Myös metsätalous on kiinnostunut koiravaljakkoreiteistä, koska reittien lähimetsille tulee toiveita pehmeämmästä metsän käsittelystä. Koiravaljakot ja kelkat käyttävät osittain samoja reittejä, jonka seurauksena saattaa syntyä vaaratilanteita. Uudet koiravaljakkoyritykset haluavat itselleen omia reittejä, jotta saisivat luotua oman tuotteensa. Näiden asioiden seurauksena on tullut aiheelliseksi virallistaa koiravaljakoille suunniteltuja reittejä. Kelkkareittien suunnittelija on siirtynyt koiravaljakoiden pariin ja hänen tulisi saada alustava koirareittisuunnitelma valmiiksi vuoden 2005 loppuun mennessä.

Poroja on huono kaivattaa alueella, jossa koiria liikkuu. Jäkälän kaivamiseen tarvitaan rauhaa ja porot tulevat levottomiksi koirien lähellä. Muonion paliskunnan päätöksen talvilaitumilla Ahvenkielisellä käy erään poronhoitajan sanoin kymmenen valjakkoa päivässä. Porot ovat Ahvenkielisellä syksystä tammikuulle, kunnes ne tarhataan tai siirretään muille laitumille, koirat puolestaan tulevat ensilumille. Koiravaljakot ja porot ovat alueella samaan aikaan. Koiravaljakoita käyttävät pääasiassa keski-eurooppalaiset

turistit, joiden sesonki ajoittuu kaamosaikaan, joulun tienoille. Turistit haluavat nähdä poroja matkallaan ja poromiehet epäilevätkin, että valjakot ajavat varta vasten alueille, joilla on poroja. Lisäksi koirista on myös meluhaittaa. Koirat ovat juostessaan melko hiljaa, mutta lähtiessään liikkeelle ja syödessään ne pitävät ”mahdotonta mekkalaa”. Kolmen poromiehen ja reittisuunnittelijan mukaan:

P7: Jos koirille tehdään talvilaitumille, niin ei se toimi sillä tavalla. .. Ne on levottomia, lähtövalmiina siinä. Se joka yrittää niitä paimentaa, niin kyllä se työllistää. ..., **jos johonkin talvilaitumille tulee koirareitti, niin en mie usko, että porot sinne asettuu.**

P1: No, nehän pelkäävät kuin hullut.

P6: Kyllä tuo koiravaljakkoreitti, nehän paskovat siellä, se haisee.. Kangosjoen tuolta puolelta olimme tuomassa poroja ja [siinä oli] **poikkijälki koiravaljakolla, niin hiivatti ne pysähtyivät kuin seinään. .. ja laukkoivat edestakaisin siinä** .. No kyllä ne siitä meni, ku aikamme paimensimme.

RS1: Tuo koira tuolla avomaastossa varsinkin, niin se on porolle aika erikoinen eläin, koska se poro on tottunut vain siihen porokoiraan ja nää huskit ovat.. Kun tullaan havupuualueelle, niin se haitta vähenee jo suuresti. Talvisissa olosuhteissa poron pitäisi säästää energiaa eikä juoksis yhtään. Tämä on yksi syy, että **hyvin harkiten sijoitamme ne tuonne**. Ja sitten kun firmoja alkaa olla niin, ettei niitä ole joka paikassa, **silloin voimme katsoa, että tärkeät talvilaitumet jäävät rauhaan.**

Reittisuunnittelijan mukaan poronhoito otetaan koiravaljakkoreittien suunnittelussa huomioon talvilaidunten ja erotuspaikkojen kautta. Yllä mainittu Ahvenkielinen on myös reittisuunnittelijan mielessä ja hänenkin mukaansa alueella on paljon valjakkotoimintaa. Reittisuunnittelija sanoi, että poroisännille ollaan järjestämässä kuulemistilaisuutta koirareiteistä. Koirareittejä varten on perustettu myös työryhmiä.

PI1: Mie olen yhen kokouksen ollu siinä [koiravaljakkotyöryhmässä], en mie oikein saanu siihen tuntumaa. Ku se viimeksi esitteli niitä tossa Kolarissa niitä karttoja, että kuinka paljon niitä tulis. Ni nehän oli ku hämähäkin seittejä, ei ajatustakaan. Se oli vaan tuommonen, jonka projekti on laittanu, eihän se poroista mitään ymmärrä. Ei muuta ku vetelee viivoja karttaan. **Menee johonki koiratarhaan ja antaa kartan ja sanoo, että piirtäkää siihen minkälaisia toiveita teillä on.** .. Niin eihän siitä mitään tule, **niin paljon reittiä, että mie löin kyllä heti hanttiin sen.**

P4: Kyllä nytte on ihan hyvä systeemi, ja sitte jos valitetaan, niin kuunnellaan kanssa. Että vähän joka puolelta, ettei vaan piirretä viivaa ja tehä sinne, ei sillä lailla

Varsinaisen suunnitteluprosessin ulkopuolella poromiehet vaikuttavat esimerkiksi neuvottelemalla koirasafaryrittäjien kanssa. Muonion paliskunnan alueella eräs koirayrittäjä oli kysynyt luvan yrityksen perustamiseen poroisännältä, mikä on kuitenkin harvinaista. Poromiehet uskovat, että elinkeinojen kohdatessa ei toista voi vain työntää syrjään, joten neuvottelu tulisi kysymykseen. Poromiehet voivat ”vetää yhtä köyttä” yksityisten maanomistajien kanssa, jolloin vaikutusmahdollisuudet reittien suunnitteluun paranevat. Levin tuntumassa suunniteltiin koirareittiä ja koiratarhaa asuintalojen

läheisyyteen, jolloin siitä lähtevä ääni olisi häirinnyt asukkaita. Lisäksi suunniteltu reitti olisi mennyt monien yksityisten palstojen läpi. Seurauksena sekä poromiehet että maanomistajat valittivat reitistä ja se meni uudelleen suunnitteluun. Koirasafarien järjestäjien lisäksi koiravaljakoilla ajetaan myös huvikseen, jokamiehen oikeuden turvin. Jokamiehen oikeudella ajaviin matkailijoihin on vaikeampi vaikuttaa kuin yrittäjiin. Tosin yrittäjissäkin on eroja. ”Kyllähän sinne mahtuu, jos on yhteispeliä”, oli poromiehen kommentti koiravaljakoiden ja porotalouden suhteesta. Aina yhteispeliä ei löydy.

Poromiehet esittivät lukuisia valituksia eräästä koiratallista. Heidän mukaansa talli ei kunnioita minkäänlaisia sääntöjä ja ajelee koiravaljakoillaan missä sattuu. Talli perustelee toimintaansa jokamiehen oikeuksilla ja on omalla toiminnallaan varmasti vaikuttanut siihen, että koiravaljakkoreittien ohjaamisella virallisille reiteille on enemmän halua.

P6: No kyllä tuo surkea kapistus tuo [X]. Se ajaa helvetti tässä keskellä, [jossa talvilaitumia]. Joku ajaa kelkkajäljen, niin se heti ajaa koirilla sieltä. Mutta sitähan on Metsähallitus yrittänyt kuriin saada, mutta... tekee omia reittejä vanhoille talviteille .. se ku saatais kuriin, **kyllä nämä muut on ajaneet**. Jos mie lähtisin sinne ajamaan poroilla Sveitsiin, niin kyllä mie kysyisin paikallisilta ensin.

P7: Se on epäselvä, että saapiko sillä ajaakaan, että **onko se jokamiehen oikeus**. En tiä missä se on menossa. Mutta aikanaan se oli, ettei tarvii reittiä olla, että saa ajaa missä vaan.

Reittien suunnittelijan mielestä sekä valtion että yksityisten mailla tapahtuva jatkuva liiketoiminta edellyttää maanomistajan lupaa. Tapauskohtaisesti valjakoilla ajelu voitaisiin sallia jokamiehen oikeuden turvin, mutta jatkuva toiminta on eri asia. Koiravaljakotkaan eivät aja umpihangessa, vaan vaativat kelkkauran alleen. Reittien suunnittelijan mukaan Metsähallitus on samoilla linjoilla jokamiehen oikeuden suhteen.

RS1: Tämä on maakunnan ihmisten ja yrittäjien näkemys. Juristit saavat pohtia säännöksiä. Oleellisintahan on, että opastetaan alueen asukkaat ja ihmiset, mihin mennään ja mihin ei mennä.

Reittien suunnittelijan mukaan ”avoimessa Euroopassa” ei ulkomaalaisiltakaan voi kieltää koiravaljakkotoimintaa, vaikka he eivät ymmärtäisi paikallisten tarpeista ja asioista mitään. Lisäksi ulkomaiset koiratkaan eivät ymmärrä poroista mitään. ”Ohjata ja säädellä voi, kieltää ei”, minkä takia olisikin tärkeää, että olisi esittää valmiita reittejä uusien yrittäjien ilmaantuessa paikalle. Uudet yrittäjät uusine reitti- ja suojavaähykevaatimuksineen ovatkin uhka sekä poro- että metsätaloudelle. Laveasti jokamiehen oikeutta tulkitsevan koirayrittäjän lisäksi jokamiehen oikeuden turvin maastossa ajelee satunnaisia matkailijoita omilla koirillaan. Seuraavassa esimerkki poromiehen yrityksestä

pitää jokamiehen oikeudella ajelevat koiravaljakot kurissa. Kyse lienee sekä huonosti käyttäytyvästä tallista että satunnaisista omalla koiravaljakolla ajelevista matkailijoista.

S: *Onko noita jokamies koiria kuinka paljon?*

P1: Onhan niitä, mutta kyllä ne äkkiä säikähtävät, ku vähän pöläyttää. .. Kaikki tiethän ne ajaa missä vaan on jälki. .. Jäljen ku ajaa, niin siellä on heti joku. Niin kyllä siitä jälki jää, ku mettään lähtee.

S: *Oletko paljon pöläytelly jokamieskoiria? Mitäs ne on sanonu sitten, ku oot käyny sanomassa?*

P1: En ole jääny kuuntelemaan, joutuvat umpiseen, eivät tule toista kertaa, näkevät mikä hullu täällä on. En tiä riittääkö kielitaitokaan. .. **Pitäisi muuttaa lakia, kaventaa jokamiehen oikeuksia.**

Poromiestenkin mukaan tulevat viralliset koirareitit ovat hyvä asia, jos niillä saadaan kurittomat koiravaljakot kuriin. Tulevat koirareitit voivat kulkea osittain päällekkäin ja vierekkäin kelkkareittien kanssa, mutta pääasiassa kelkat, koirat ja hiihtäjät tulevat käyttämään eri reittejä. Näin eri reiteistä muodostuu kokonaisuutena huomattavan suuri verkosto, joka vaikuttaa poronhoidon kannattavuuteen. Poromiesten näkökulmasta reitit tulisikin sijoittaa samaan paikkaan, jotta poroille jäisi rauhallisia alueita reittiverkoston ulkopuolelle. Reiteillä pysyvät kelkat ja koirat ovat kuitenkin huomattavasti parempi asia kuin villisti ympäriinsä ajelevat valjakot ja kelkat.

RS1: En usko, että tulee yhteentörmäystä yrittäjien tarpeiden ja poromiesten etujen kanssa, **koska ilmapiiri on sellainen, että haluavat sovittelaa, molemmilta puolilta. Jos on hirveän ahtaat lähtökohdat, niin siinä vaan pudotellaan vastakkain, eikä päästä eteenpäin.** Metsähallitus ja Paliskuntain yhdistys odottaa kovasti tätä.

Metsähallitus ja maanomistajat ovat huolissaan tulevista reiteistä sen tähden, että pelkäävät reittien suojavaohtyhykkeiden aiheuttavan rajoituksia omalle metsänkäytölleen. Reittien suunnittelijan mukaan tämä on vaikeuttanut reittien suunnittelua. Ulkoilulaissa ei ole tätä koskevia sääntöjä, mutta suosituksia voi antaa. Kaavoituksen kautta voidaan tehdä myös asetuksia ja rajoituksia, mutta niin, ettei ”*maanomistajalle tule rajoituksista kohtuutonta haittaa*”. Luonnonsuojelupiirin edustajan mielestä kapeiden suojavaohtyhykkeiden jättäminen reittien ympärille on matkailijoiden huijaamista ja kestämatöntä matkailun kannalta. ”*Puolen minuutin*” metsien varaan ei rakenneta hyvää imagoa luontomatkailukohteena. Reittien suunnittelijan mukaan:

RS1: Siinä minä en olisi niin erityisen nirso, että **kun turisti tulee, niin saa se nähdä täällä talousmetsäkin**, jos reitti menee hakkuualueen reunasta tai kyntöalueen reunasta. Se on elämän todellisuutta. Siinä mielessä minä en ole niin ankaran rajoituksen kannattaja. .. Ja toinen, kun on hiihtoreitillä tai koira- tai kelkkareitillä, niin metsä saa avautuakin. Tuolla Kittilässä minä vein tahallani pellon reunaan, mulle varotettiin, ettei saa viedä pelloille eikä soille niitä reittejä, siinä avautu koko kulttuurikylä, muuten se olisi jääny näkemättä. **Tää kaikki on semmosta arvostuskysymystä, johon ei saa yksiselitteisiä vastauksia.**

Äkäslompolon latukiista

Hiihtoladut ovat perinteisesti kuuluneet jokamiehen oikeuden piiriin. Matkailun lisääntyessä niitä on reittien suunnittelijan mukaan ”*levennelty enemmän tai vähemmän luvanvaraisesti*”. Latuja lanataan kerran päivässä ja ne ovat muuttuneet umpihangessa kulkevasta ladusta viiden metrin levyisiksi ”*luistelubaanoiksi*”. Latujen kunnossapidosta vastaavat yrittäjät, mutta käyttöoikeudet ovat kunnalla. Ladut on suurelta osin tehty ”*vanhojen keinojen*”, kulkuväylien ja heinäteiden päälle, joita poromiehet ja paikalliset ovat käyttäneet kulkemiseen. Ladut sijaitsevatkin usein maastoon sopivilla kulkureiteillä, ja esimerkiksi kuruissa latujen kiertäminen kelkalla ei ole mahdollista. Ylläksen matkailuyhdistys on tehnyt sopimuksen poroisännän kanssa siitä, että poromiehet pyrkivät välttämään laduilla ajoa ja tarpeen vaatiessa ajavat varovasti. Latuyrittäjä (LY) kertoo kiistasta:

LY1: Mut sitte tää mikä ollu [P2:n] kanssa vastakkain, latukoneet oli ladulla vastakkain ja [P2] oli, että **menkää nyt pois hänen reitiltänsä, ja minä sitten sillä viissii, että sää oot väärässä paikassa, ku ajat ladulla**. Ku poromies saa ajaa missä vaan, miks sen pitää ajaa sitä meijän tekemää latua. Se oli tiputellu heiniä sinne. **Onko se sitte houkutellu porot syömään niitä vai onko ne vaan tippunu kyydistä**, en tiä mikä siinä on, mut ne heinät oli vielä siinä ladulla. Me otettiin aika kovastikin vastakkain, poromies ja tää meijän latumies siellä.

PI1: Sitä vaan sitä yhtä poikaa **syytettiin, kun oli ajanu latua pitkin** ja latukone oli tullut vastaan ja olivat pysäyttäneet sen poromiehen ja sanoneet, että he polkhee jänkhään sinut. Se on semmonen iso, se on parimetrisen mies, se on jo noussut ylös ja sanonut: ”*polkekaa vaan, ei tässä...*”

Latuyrittäjä katsoo oikeudekseen tehdä työnsä rauhassa ladulla ja toisaalta poromiesten mielestä heillä on oikeus käyttää latuja kulku-urinaan. Molemmipuolinen syyttely kertoo tulehtuneista väleistä poromiesten ja latuyrittäjän välillä. Kiistaa laduilla on syntynyt siitä, että poromiehet ajavat latu-uria pitkin ja luovat vaaratilanteita laduille. Latujen kunnossapidosta vastaavan Matkailuyhdistyksen edustaja pelkäsi latu-uralla kelkkailevien poromiesten toimivan huonona esimerkkinä turistikelkkailijoille. Hiihtäjien elämyksetkin ovat vaarassa: laduilla ei ole mukava hiihtää, jos joutuu väistelemään kelkkoja.

Latuyrittäjän näkökulmasta ongelmana on, että porot ladulla häiritsevät ja lisäävät hänen työtään. Porot tulevat ladulle varsinkin pehmeän lumen aikaan ja käyttävät latu-uraa kulkuväylänään ja latuyrittäjän mukaan myös nukkumapaikkanaan. Latuyrittäjä toivoikin, että poromiehet tekisivät tarpeeksi ladulta poikkeavia jälkiä, jotka ohjaisivat poroja pois ladulta. Näin hänen ei tarvitsisi käyttää työaikaansa porojen hätistelyyn latutampparin

tieltä. Jos porot sattuvat ladulle heti ”höyläyksen” jälkeen, niin ladut saattavat olla huonossa kunnossa koko päivän. Matkailijoiden valitukset puolestaan tulevat latuyrittäjälle Matkailuyhdistyksen kautta. Keväällä 2005 latuyrityksen koneet ovat olleet huonossa kunnossa ja niitä on jouduttu käyttämään Rovaniemellä koneremonteissa (kenttätöypäiväkirja 11.4 2005). Tämä syö osaltaan latuyrityksen resursseja. Ladulla ollessaan porot talleavat sen huonoon kuntoon ja lisäksi papanoivat ladulle. Hiihtäjät ovatkin valittaneet jonkin verran latujen kunnosta Matkailuyhdistykseen.

LY1: Jos on poroja useita kymmeniä alueella ja ne paskoo, niin onhan se [latu] musta. Ja ku alkaa aurinko paistamaan, niin lumi hukkuu siltä kohtaa, tulee isoja monttuja, **se on riski näille hiihtäjille.**

Kiistaa ei ole ollut ennen viime vuotta. Tähän on poromiesten mukaan kaksi syytä. Latuyrittäjä oli ennen paikallinen, eikä ”junantuoma”. Tosin nykyinen latuyrittäjä on toiminut ammatissaan jo vuodesta 1999. Toinen syy kiistaan on löydettävissä talven lumitilanteesta ja porojen sopeutumisesta siihen. Ennen vuotta 2004, jolloin kiista oli pahimmillaan, oli monta vähälumista talvea. Tästä seurasi, että porot kaivoivat jäkälää talousmetsäpuolen kankailta. Runsaslumisina talvina 2004 ja 2005 jäkälän kaivaminen on työläämpää, joten porot hakeutuvat puiston puolelle syömään loppoa ja vähälumisiin tuntureihin kaivamaan. Ladut, tunturit ja loppoiset vanhat metsät sijaitsevat Pallas-Ylläs puiston alueella.

S: Onko laduista ollut aikaisemmin kiistaa?

PI1: **Se riippuu kato vähän siitä kuka on tuo latuyrittäjä.** Tässä oli ennen paikkakuntalaisia...”Junantuoma” on [LY1], ei se ole paikkakuntalainen. Vissii arvostavat vähän enemmän [paikalliset arvostavat enemmän poronhoitoa ku junantuomat] Viime talvena se soitti mulle ja valitti poroista. Sanoin, että ”*lyö höyläs auton päälle ja mene kehäkolmosen sisäpuolelle, siellä ei ole poronpaskaa.*” Ei se tohi mulle soittaakaan enää, tietää että täältä tulee...

LY1: Silloin ku 1999 alotin ladun tekemisen niin ei kukaan muu halunnut tehdä latuja täällä, eli ei yhtään ainoota tarjousta tullu. Mun tehtävähän on vaan hoitaa se latu. Ei se oo mun tehtävä miettiä, että mikä se poron elämä niinku on. **Mä hoidan sen mukaan mitä mulle on työksi määrätty, et se on sitten muitten tehtävä hoitaa ne olosuhteet, mulle ja laduille otollisiks.** .. Me ollaan siinä puun ja kuoren välissä. En mä pysty vaikuttaa moneenkaan asiaan, en mä pysty vaikuttamaan turisteihin, enkä niihin poroihin. Mä yritän siinä vaan luovia välissä, että ku ei minkäänlaista ymmärrystä ole siihen meidän työhön. Et mitä sitä turhaa hakkaa päätänsä seinään.

S: Mites tollanen luottamus poromiehiin, niin onko sulla sitä yhtään vai onko välit niin huonot?

LY1: En mä tiedä sillai huonot, **enhän mä niiden kanssa missää tekemisissä oo, et ainoo on tietysti se, että he kiistää kaikki nää mitä on tapahtunu.** Siinä mielessä luottamus on kyllä aikalailla menny, jos ei kerran voi edes myöntää, että on tehnyt jotain, niin aika surkea se tilanne siinä mielessä on.

Epäluottamus ja kanssakäymisen puute ei ainakaan auta tilanteen selviämistä. Välien parantamiseksi poromiesten ja latuyrittäjän tulisi olla ainakin jonkinlaisessa yhteydessä toisiinsa. Ylläksen Matkailuyhdistyksen ja poromiesten välinen suhde näyttää olevan paremmalla pohjalla kuin poromiesten ja latuyrittäjän. Matkailuyhdistyksen visiossa ymmärretään poronhoidon positiivinen merkitys matkailulle ja arvostetaan poronhoitoa perinteisenä elinkeinona. Luontomatkailu ja luonnossa kokeminen korostuvat visiossa. Turisteja ohjataan luontoon ja reiteille, samoihin paikkoihin joissa porot ovat. Paikallisen luonnon ja kulttuurin hyödyntäminen matkailun tarpeisiin vaarantamatta niiden jatkuvuutta onkin haaste tulevaisuudelle. Luontomatkailusta puhuttaessa poronhoitaja pelkäsi, että *”mitä ne tulevaisuudessa mahtavat keksiäkään”*.

Pelkästään poronhoidon piirissä toimiville poromiehille matkailun hyödyt rajoittuivat poron lihan myyntiin sekä *”matkailun myötä paikkakunnalle tuleviin kauniisiin nuoriin naisiin”*. Latuyrittäjäkin korostaa poromiesten saamia hyötyjä matkailusta ja siksi poromiesten pitäisi ymmärtää matkailun ja latuyrittäjän tarpeita. Hänen mukaansa: *”..me kaikki ollaan täällä matkailun takia. Voisi yrittää tehdä yhteistyössä, niin vois onnistua.”* Muutamat poromiehet korostivatkin kaikkien osapuolien, turistien, porojen, latuyrittäjän sopeutumista. Latuyrittäjän näkemys asiasta on:

LY1: Tuntuu siltä, että alue on niin iso, että täältä löytyy niitä paikkoja, jossa porot voi olla ihan rauhassa eikä törmää näihin latu... Tietysti sekin on kaksipiippunen asia, **turistit myös kaipaa sitä, että porot näkyy.**

Häiriöttömiä paikkoja Muonion paliskunnassa ei enää juurikaan ole. Näyttäisi siltä, että poroja on vain siedettävä ja kaikkien sopeuduttava. Matkailijoiden valitusten kohdalla täytyy huomioida se, että Matkailuyhdistyksen edustajan mukaan vain muutama prosentti matkailijoista valittaa. Poromiesten ajamiseen latu-urilla on kiinnitetty jonkin verran huomiota, mutta on hyvä muistaa, että on paikkoja, joita ei kulkamalla pääse kiertämään. Hangaskuru (1), Kolmentunturin kuru (2) ja Kukas- ja Pyhätunturin(3) välinen kuru ovat paikkoja, joissa latu-uran kiertäminen ei ole mahdollista tai ainakaan helppoa (kartta 4). Latuyrittäjä ei ole yrittänyt keskustella asiasta poromiesten kanssa, vaan näkee yhteensovittamisen matkailuyhdistyksen tehtäväksi. Latuyrittäjä pyysi luetuttamaan jutun hänellä, jos sellaisen tulisin lähettämään lehteen (Kenttätöyöpäiväkirja 11.4 2005). Latuyrittäjä ei siis halua tulehduttaa suhteitaan poromiehiin. Reittiensuunnittelijan mukaan:

[illegible]

⁵¹Omat merkinnät piirretty Genimapin (2003) Ylläs-Levi 1:50 000 ulkoilukartalle.

MY1: Tilanne juurtaa siitä, että ladut on tietenkin tuolla mettässä, joka on poronhoitoaluetta. Siellä on poroilla ensinnäkin oikeus liikkua vapaasti ja sitten poroisännillä oikeus harjoittaa poronhoitoa, eli sitä elinkeinoa siellä. Yhdistyksessä on reittityöryhmä ja siellä on ollut kutsuttuna [poroisäntä], ja käytiin keskustelua ja minun mielestä päästiin ihan hyvään yhteisymmärrykseen. Me ei olla ajamassa poronhoitoa missään nimessä pois, eikä he ole varmaan ajamassa meitä pois, vaan se, että löydetään sellainen sopuisa yhteistyö. Tietenkin välillä kuulee asiakkailta kommentteja, että porotokka meni ladun yli ja ladut on ihan rikki, sille me ei kerta kaikkiaan voida mitään. Se on tavallaan sitä Lapin eksotiikkaa, että täytyy hyväksyä. **Matkailuyrityksille on hirveen tärkeää, että on poroja tuolla luonnossa, koska se on semmonen vetovoimatekijä, mitä asiakkaat täältä kaipaa, semmosta alkuperäisyyttä ja aitoa lappilaista luontoa.** Se että siellä on tosiaan joitain vähän kiivaampiakin sanaharkkoja ollu tämänkin kevään aikana, mutta **nyt on sen jälkeen käyty tällasia yhteisiä keskusteluja, että ainaki pitäisi olla edellytykset parempaan.**

Ylläksen matkailuyhdistyksen edustaja (MY) kertoi yllä oman näkemyksensä latukiistasta. Säännöllisiä tapaamisia poromiesten ja matkailuyhdistyksen välillä ei ole, mutta matkailuyhdistyksen edustaja toteaa, että pienellä paikkakunnalla kaikki näkevät toisiaan ja säännöllisen keskustelun tarvetta pohditaan tarpeen vaatiessa. Edellä mainitussa reittityöryhmän kokouksessa oli mukana paikallisia, jotka pitävät reittejä tärkeänä. Poromiehiä kutsutun poroisännän lisäksi ei paikalla kuitenkaan ollut. Matkailuyhdistyksen edustaja toivotti poromiehet tervetulleiksi liittymään yhdistykseen ja sitä kautta osallistumaan yhdistyksen kokouksiin ja tapaamisiin, joissa pohditaan reittien lisäksi alueen matkailun kehittämistä. Osallistuessaan Matkailuyhdistyksen tapaamisiin poromiehet tietäisivät, mitkä Matkailuyhdistyksen visiot Ylläksen tulevaisuudesta ovat.

Yksi haastatteleman poromies ei ollut kuullutkaan siitä, että Matkailuyhdistys selvittelee kiistaa. Hänen mielestään se olisi paliskunnan tehtävä. Toisena osapuolena toimiikin poroisäntä. Latuyrittäjä tekee työnsä Matkailuyhdistykselle, joka maksaa latujen kunnossapidon. Poromies ajatteli kiistan olevan latuyrittäjän ja poromiesten välinen, eikä hänellä tuntunut olevan tietoa Matkailuyhdistyksen osallisuudesta asiaan. Kysymykseksi nouseekin paliskunnan sisäinen kommunikaatio. Toisaalta aikaisemmin paikallisen latuyrittäjän kanssa pystyttiin sopimaan asioista, mutta ”junantuoman” kanssa kiista puhkesi kukkaan ja tarvittiin virallisempaa selvittelyä.

3.2 Kaavoja ja testiratoja porolaitumilla

Kolarin kunta on kaavoittamassa Äkäslompoloon, laskettelurinteiden alapuolelle tontteja. Metsähallituksen Laatumaa on myynyt alueet kunnalle. Tonttikaupat toisivat rahaa kunnalle. Kaavaehdotukset ovat herättäneet paljon vastustusta paikallisten piirissä. Kaavan vaikutukset alueen luonto- ja maisema-arvoihin sekä porotalouteen herättivät keskustelua kaavatilaisuudessa. Muonion paliskunnan poroisäntä vaati Metsähallitusta teettämään selvityksen kaavan vaikutuksista porojen laidunkiertoon.

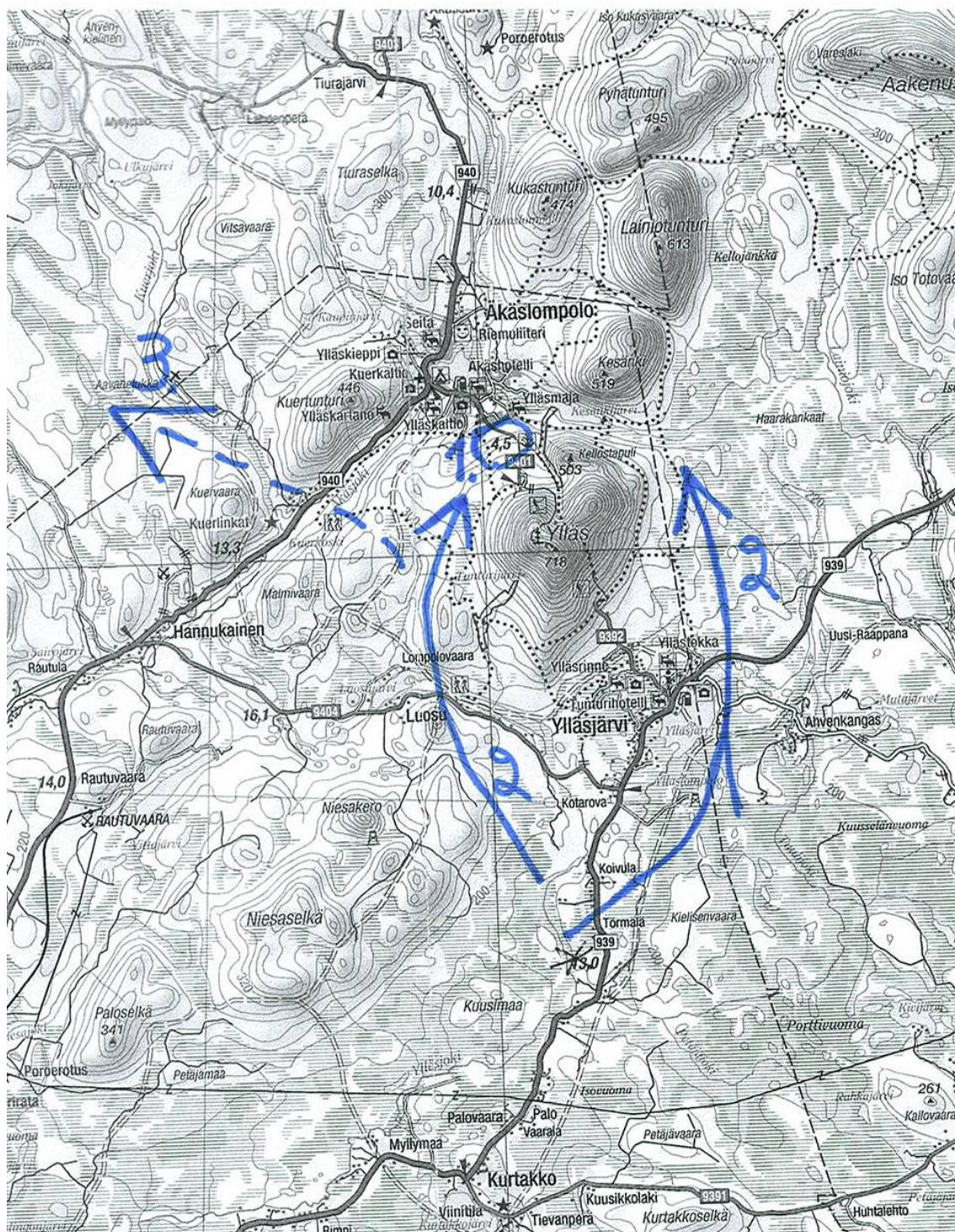
S: Osaisivatko porot tuntureille vaikka tulisi kaava?

PI1: Ei ne varmaan osaisi, sitten voisi olla, että niitä joutuisi käydä ajamassa, että he tulevat pois sieltä. Kuertunturin täältä puolen[länsi] ne pääsee menemään. .. **Kyllähän se vähän töitä lisäisi, menee vähän laajemmalle alueelle.** Syksyllä löytyvät täältä. Ne on siellä ku pankissa ku menee hakemaan. Keväällä Lainio, Pyhä, Aakenus.

P7: Kyllä se menee sinne minne sillä on suunta, se hakeutuu sitten jotakin toista kautta. Sehän on aina parempi, että se olisi mahdollisimman pitkään täällä kesälaitumilla, mahdollisimman pitkään syksyä täällä. **Kaava-alue saattaa ohjata tänne, missä ne talven on täällä jokivarressa.** .. Kyllähän tässä Ylläksen ympärillä on, aina kulkee. Kylä ohjaa sitä poron kulkua .. **ja kaava-alue on pois porolta.**

PI1: No, sehän vaikuttaa poroihin sillä tavalla, että nehän kulkee siitä tunturin laitaa, Ylläsjärvestä tulevat sieltä, tulee kato sieltä välistä, Kesänkijärveltä tullee ja mennee tonne [pohjoiseen] ja täältäkin nousevat Luosujärveltä, Kesänkiin ja tunturiin päin. **Eihän siitä enää pääse, ku tähän tulee mökkikylät.**

Muonion paliskunnan kesälaitumet ovat Ylläsjärven eteläpuolisilla suurilla soilla, mistä ne syksyllä lähtevät nousemaan kohti tuntureita (ks. Kartta 5). Poromiehet epäilivät, että kaava ohjaisi Luosujärveltä nousevia poroja Äkäslompolon länsipuolelle ja edelleen kohti talvilaitumia. Poroja olisi syksyllä vaikeampi koota, koska kaikki eivät olisi tuntureilla ”kuin pankissa”. Toisaalta poromiehet epäilivät myös, että porot löytävät tunturiin jotain toista kautta. Laidunkiertoon aiheutuvien vaikutusten lisäksi poronhoidon kannalta on haitallista, että kaavoitettu maa on ikuisesti pois porojen käytöstä. Porojen kuljettaminen saattaa vaikeutua, jos kulkureiteille kaavoitetaan uusia rakennuksia. Ylläksellä kaava on pysynyt melko hyvin kasassa, mutta yksi poromiehistä näki sen leviämisen vain ajan kysymyksenä. Hän epäili, että Äkäsjoen molemmille puolille alkaa pikku hiljaa nousta uusia taloja, mökkejä ja hotelleja. Maisematien poromiehet näkivät hyvänä asiana, koska se yhdistää kylät toisiinsa ja tuo alueelle lisää turisteja. Eräs poromies epäili, että maisematie on tehty, jotta sen yhteyteen voidaan kaavoittaa tontteja, ja kutsuikin sitä ”kaavatieksi”.



Kartta 5. Ylläksen kaava. ⁵²

Kartassa 5 numero 1 kuvaa paikkaa, johon kaava on tulossa. Nuolet 2 kertovat puolestaan siitä, mitä kautta porot syksyllä nousevat tuntureille. Nuoli 3 kuvaa kaavan mahdollisia muutoksia porojen kulkuun.

⁵² Merkinnät piirretty Genimapin (2003) GT 14 Kittilä - Sodankylä 1:200 000 tiekartalle.

P10: No siinä [matkailussahan] on ongelmia, jos on hyötyjäki ja nehan on soviteltavissa. Sehän on matkailu niin iso asia tässä Levillä.

Levitunturi oli ennen Alakylän paliskunnan talvilaidunalue, jossa on talvehtinut noin 500 poroa. Vieläkin tunturiin hakeutuu jokunen poro, mutta määrä on murto-osa entisestä. Alakylässä talvilaiduntilanne on heikko ja lähes kaikki porot ovat talven tarhassa. Minkäänlaisia korvauksia menetetyistä laitumista ei ole maksettu. Lisäksi Levin alueet ovat yksityisten omistuksessa, joten poromiesten on mahdotonta vaikuttaa niiden käyttö- tai myyntipäätöksiin. Valtion mailla laki velvoittaisi ottamaan poronhoidonkin huomioon.

S: Mihin porot nyt menee, kun Levitunturiin ei enää pääse?

P4: Onhan siinä [Levitunturissa jokunen poro] nytkin, mutta se matkailu, jonkun verran syksylläkin, mutta se on siellä mökkien pihalla, niin hankala koota. .. **Vaikka tuntuisi, ettei se tunturimökki paljon haittaa siellä, mutta kyllä se viimein kaikkoo se porokin sieltä.**

P10: No, missä ne muualla on kun tarhassa. Sen tietää sitten **kun ne on tarhoissa, niin se lisää kustannuksia.** .. Ne on nämä talvilaidunalueet kultaa kalhiimpia meille täällä poronhoitoalueella.

Levin keskuksessa on kuitenkin hyviäkin puolia. Lähes kaikki poromiehet olivat tyytyväisiä siihen, että Levin kaava on tiiviillä alueella, eikä ole levinnyt laajemmalle. Poromiehet näkivät Levin matkailun levittäytymisen laajemmalle alueelle uhkana. Myös luonnonsuojelupiirin edustajan mukaan tiivis keskus on hyvä sekä luonnon että luontomatkailun kannalta.

Valtion maillakaan ei aina kunnioiteta porotaloutta. Kyrön paliskunnassa, Kurkkion kylän lähellä Ounasjoen Telanivan yläpuolella on ollut perinteisesti porojen joen ylityspaikka, josta ne ovat keväisin ja syksyisin siirtyneet kesä- ja talvilaidunten väliä. Paikka on sellainen, josta porot ovat oppineet vuosien saatossa kulkemaan ja josta joki on helppo vasoillekin ylittää. Laatumaa on myynyt maitaan yksityisille joen rannalta ja paikalle on kaavoitettu mökkejä, joita ei kuitenkaan ole rakennettu. Poronhoitajan mukaan porot eivät enää uskaltaisi ylittää jokea kyseisestä paikasta, jos paikalle rakennetaan mökkejä. Metsähallituksen virkamiehen mukaan tapaus oli ”*työtapaturma*”, jossa ei otettu sidosryhmiä riittävästi huomioon. Tapauksesta on kuitenkin annettu tarkentavat ja velvoittavat ohjeet. Ilmeisesti mökkejä ei ole paikalle tulossa.⁵³ Kurkkion kaava tuli haastattelussa esiin, kun kysyin, että mikä on porotaloudelle huomattava haitta.

⁵³ Lähetin sähköpostin Laatumaan edustajalle ja tiedustelin asiaa, mutta en saanut vastausta. Ylläksen kaavasta Laatumaan edustaja kyllä puhui.

PM3: Luovutaanko poroista kokonaan tällä alueella ja pannaan kaupungiksi vai ollaanko täällä Lapissa ja sitten täällä on poroja, lunta ja joulupukki. .. **Kyllä vain, yleinen näkökanta [täytyy muuttua], jos halutaan porotalous säilyttää Lapissa. Jos me haluamme pitää, että täällä porot on, niin ne pitää hyväksyä.** Jos pidetään, että ne on haittana, niin ei siinä ole sitten muuta vaihtoehtoa, ku hommata syrjäkyliin työpaikkoja ja yleensä kaikille poroperheille toimeentulo.

Pihaporoilla tarkoitetaan poroja, jotka tulevat ihmisten ja hotellien pihoille. Tällaiset tapaukset eivät ole harvinaisia varsinkaan kesällä ja poronhoitajille valitetaankin usein ja pyydetään heitä hakemaan poronsa pois omasta tai hotellin pihasta. Poromiesten mukaan valittajat ovat yleensä samoja ihmisiä, usein porottomia paikallisia tai sitten vanhoja ihmisiä, jotka ovat tulleet pohjoiseen viettämään eläkepäiviään.

PM3: Niin, tai sunnuntaihihdolla ovat, niin ne ei sulata niitä. Että ne yrittää tuoda sitä negatiivista hommaa. .. **Ne on vähän rinnakkain asetettu ne porottomat ja poroihmiset.** .. Kyllä ne voipi paikkakuntalainenkin voi olla pirullinen, tavallaan on itte käyny sen läpi, niinku mie ittekin, että ku jää pois, niin sitten *”viekää ne pois”*.

PM3: No kesällä on meillä on ongelma, kun meillä on ajoporot ja hirvaita, niin ne lupaa tuolla tunturissa, sitten ne laskeutuu, kun tietty keli on, kuuma keli, niin ne laskeutuu sinne sementti, ku tehdään huviloita, niin niissä on jotain autokatoksia, kato viileitä paikkoja. Se poro tulee sinne makaamaan, mutta siellä ei ole syötävää. Ei se sitä ymmärrä, että se on, ku tekee betonialakerran johonkin, niin ei saisi olla siellä, liikennemerkki, että tule pois sieltä. Että se tuottaa eniten meille ongelmia. **Joutuu partioimaan niin helvetin paljon, menee omaa aikaa, että aamusta iltaan, pitää kuljailla ja kattoo ja käydä ja ajaa ja hössöttää.**

Niin, ja koirasporo on semmoinen. Oli se hirvas tai mikä tahansa, niin kyllä se tulee palkimaan sinne, se hakkee sitä, ja ku vaami, kisuraporolla on se vasa, niin se on semmoinen järjestys, että se hakeutuu koko ajan piiloon, mutta nuo mollipäät, eihän ne ku, nehän menee justiin sinne kävelemään, missä ei saisi olla.

Poronhoitajat käyttävät paljon aikaa ja polttoainetta pihaporojen hakemiseen pois *”vääristä”* paikoista. Poromiehet ehdottivat ratkaisuksi sopeutumista ja sietokykyä poroja kohtaan. Poromiehen mukaan Levin Nesteen omistaja oli hyvillään poroista pihallaan, koska turistibussit olivat pysähtyneet Nesteen pihaan katsomaan poroja. Poromiehille oli soitettu pihaporoista jonkun Levin hotellin pihassa:

PM3: Mie menin sinne ja huusin kovalla äänellä, että tulin niitä poroja kattomaan, että missähän niitä on. Sieltä tuli yksi virkailija sisältä, että mikä porohomma, ihmiset alkoi kuule kerääntymään siihen aulaan kuuntelemaan, mikä porohomma. Heidän täytyy soittaa ylemmälle taholle, heillä oli Kuusiston Ritva lopussa ja sano, että *”ootappas, oliko tästä kolme viikkoa aikaa”*, sen opetuksen jälkeen ei yhtään puhelua tullut. **Ne huomasi heti, että jos ne ottaa kannan, että porot on huonoja, niin asiakkaat ei tykkää.**

Huolta nousi Levillä myös Taalojärven lähettyville tulevasta golfkentästä. Poronhoitajan mukaan porot menevät sinne varmasti. Hän pelkäsikin, että joutuu jatkuvasti hakemaan porojaan pois kentältä. Poronhoitajan mukaan golfkentän tuleminen on *”tämmösiä selittämättömiä juttuja, että aina on joku epävarmuus”*. Monet muutkin poronhoitajat puhuivat samaan sävyyn poronhoidon tulevaisuudesta, mutta toisaalta sanoivat usein: *”on niistä ongelmista ennenkin selvitty”*.

Ratkaisuiksi pihaporo-ongelmaan on kokeiltu pihojen aitaamista. Kaikkia pihoja ei kuitenkaan voi aidata ja lisäksi verkkoaidat saavat pihat näyttämään ”*keskityslaireiltä*”. Poroja on tarhattu myös kesäksi. Aremmille poroille on laitettu kello kaulaan, etteivät ne tohdi tulla ihmisten ilmoille. Pihaporo-ongelman odotetaan lisääntyvän tulevaisuudessa matkailun kasvaessa.

PM3: Nämä on hankala saada pois sieltä kylältä, kun on miljoona mökkiä ja hajua ja autoa ja ihmisiä kävelemässä koirien kanssa. Voit kuvitella, että kun lähdet Hullunporon pihalta poroja viemään, niin kilometrin, 4-5 kilometriä mökkiä siellä... ainoahan on konsti, että ne tulee itte sieltä pois syksyllä, että on rehuautomaatti, pikkusen lunta tulee, niin lontsii ittestään kotiin.

Tänä vuonna mie pidin aidassa poroja, se oli niin kauhia työ. Kärsin ja ajattelin, että saa kuolla. Monihan täällä kesät tarhaa, mutta siinä tulee vahinkoja, kuolee..



Kuva 3. Poroja tarhassa vasonta-aikaan.

Pallashotellilla pihaporo-ongelma on ratkaistu niin, että Metsähallitus on palkannut pari kesätyöläistä ajamaan poroja pois Pallashotellin pihasta. Levilläkin poromies oli puhunut kunnanvaltuutetulle asiasta, voitaisiin palkata nuoria kesätöihin, jotka voisivat myös siivota ja opastaa matkailijoita poropaimenen työnsä lisäksi. Valtuutettu oli luvannut ottaa asian puheeksi, jos tilanne kärjistyy. Poromies kuvailee poropaimenten työnkuvaa ja hyötyjä:

PM3: **Mutta siinä olisi hirveän hyvä kuule, kaikki saisi tunnustusta, kyläkuva,** siellä on kaikenlaista hommaa, siellä on pyöräpartiot.. Nuoret on virkeitä, pahaa tekevät vain kylällä. Sitten kun niitä [poroja] joku jaksaisi hädellä pois, niin ne oppis sitten pysymään siellä [tunturissa tai poissa pihoilta]. .. Porukka töihin ja jakaa tämä alue, sie kerääät roskia sieltä maasta, kattoo muutenkin, että ympäristö on siisti, opastaa ihmisiä, jos siellä on niitä poroja, niin piiskaa annatte pyllylle ja laukotatte ne pois, niin problemaahan ei ole.

Muonion paliskunnan alueella, Kangosjärven ja Olostunturin välissä on autojen kylmätestauspaikka. Metsähallitus myi aikoinaan, noin kymmenen vuotta sitten maan autotehtaalle. Laki velvoittaa Metsähallitusta olemaan aina yhteydessä paliskuntaan, kun myy maitaan poronhoitoalueella. Tässä tapauksessa autotehdas kuitenkin velvoitti Metsähallitusta pitämään asian salassa kunnes kaupat on tehty. Luonnonsuojelupiirin edustaja kertoi Metsähallituksen kiinteistöpäällikön sanoneen lehdessä, että kyseessä oli tietoinen lainrikkominen. Paliskunta vei asian käräjille ja nyt asiasta on sovittu sekä maksettu korvauksia paliskunnalle.

PI1: Sehän on jo aika huomattava haitta ku parturoidaan metsät ja tietysti nuo isot kaavat, kyllä ne huomattavia haittoja ovat. Missä ovat porojen vanhat keinot, kulkukeinot, niin katkastaan siitä. Metsähallitus aikoinaan myi tuolle, testiradan.

P1: Nehän oli kovat käräjät, ku tuli se testirata, Olokselle.

PI1: Sitten ku ne teki toisen radan, niin neuvottelimme, sovimme mihin se tehdään. Sovittiin se Metsähallituksen kanssa. Sillähan on **neuvotteluvelvollisuus Metsähallituksella, poronhoitolaissa.**

Muonion paliskunnan alueelle tulevasta toisesta testiradasta päästiin sopimukseen ilman käräjöintiä. Toinen testirata tulee Särkilompolon kaakkoispuolelle, Isomaahan. Isomaa on seutukaavassa virkistysaluetta. *”Seutukaava on tältä osin vanhentunut. Sitä tehtäessä ei osattu ottaa huomioon autotestaustoiminnan laajuutta ja kasvumahdollisuuksia, maakuntajohtaja Esko Lotvonen toteaa.”* Yrittäjä Pertti Yliniemi, Metsähallitus ja paliskunta ovat tutkineet mahdollisia paikkoja testiradan sijoittamiselle ja päätyneet Isomaahan. Myös paliskunta hyväksyy ratkaisun. (Vakkuri, Lapin Kansa 21.6 2005.) Jos toinenkin testirata aidattaisiin, kuten ensimmäinen, niin se käytännössä katkaisisi Muonion paliskunnan kahtia. Ensimmäisen testiradan aidan sisällä on 18 km² maata, jossa ei ole poroja. Itse testirata on huomattavasti pienemmällä alueella, mutta teollisuusvakoilun takia aita kattaa suuremman maa-alueen. Teollisuusvakoilijoita pidetään silmällä myös vartijoiden avulla:

P6: No sano muuta, kyllä se on höpöhommaa. Muka kato noita tehasvakoilijoita. Joo ja ku tähän tuli, niin sanoimme, että pysykää aidan sisällä tai aidan laidassa, mutta ei muualla. Mutta ne on aivan omin lupinensa siellä, kilometri aidasta yksi varmistusjälki ja sitten on kuitenkin aidassa. .. Nehän [porot] menee niitä kelkkajälkiä.

LS1: Niitähän oli vissiin 20-30, jotka kelkalla kiertää sitä, semmoinen läpinäkymätön lankkuaita ja nehän yritti saada jopa lentokieltoa, että niiden yli ei saa lentää, sitä ne ei saanu.

P6: Tuohan oli aivan siinä, mistä porot pruuks nousta meillä ylös, huono tuoda tokkaa tänne. .. No kyllähän se on selvä, [että lisää työtä] ja sitten kääntyvät tuonne Ruotsiin.

LS1: Joo, yksi mikä täällä oli tuo Olostunturille testirata, joka oli Paliskunnalle aika hankalasti, jako kahtia, että **porojen kulku kesälaitumilta talvilaitumille aika pahasti [vaikeutui]**.

Testiratojen kritisoiminen on vaikeaa:

LS1: Sitte siinä oli, olen ymmärtänyt, että poronomistajat on kuitenkin aika rauhassa, tämä Oloksen omistaja työllistää vissii 300 ihmistä ja **poromiehistä useampi on ajamassa näitä testiautoja** tai sitten, jotka ei ole, niin niiden vaimot ajaa, tai sitten ovat vaimot Oloksella tarjoilijoina tai siivoojina tai jotakin, ja sitten **jos ne rupeaa isoon ääneen vastustamaan näitä hankkeita, niin sitten tie on tukossa heidän perheellä**. Ja (P6) on yks niitä harvoja, joka on riippumaton siinä mielessä ja uskaltanu korottaa äänensä.

P6: Kyllähän se aikamoinen työnantaja on, se minä myönnän. Se on vähän liian keisarin hommaa tuo Yliniemi tuon Olostunturin osakeyhtiön toimitusjohtaja ja omistaja. **Rahallahan on taivaallinen voima; siirrettiin Muonion kunnan rajaa ja kun se myi tuon, niin Metsähallitus ei puhunut mitään paliskunnalle**.

P6: No sehän on selvä, kyllä se tulee se on aivan turha vastustaa. Tuohan on tuo uusi testiratakin, **Metsähallituksen edustajat sanoivat meille suoraan, että se on aivan sama täällä keskenänsä puhutaan**. Eihän ne ole kuin pikkukihvoja nämä Metsähallituksen ihmiset, jotka käyvät täällä. Helsingistähän se sanotaan, että tehdään näin. Sanoivat suoraan, että voivat piirtää siihen yleiskaavaan ja silloin se menee. Se oli niinku pienempänä alueena saatiin tuohon, ku se kysy minulta Yliniemi siinä, mitä mieltä minä olen, sanoin, että **”olen periaatteessa vastaan, mutta tappelemaan en ala teidän kanssa”**.

3.3 Pallas-Ylläksen kansallispuisto ja paikalliset ihmiset

P7: **Kyllä se [puisto] on ehottomasti hyvä, jos siellä saa olla ja toimia**, mutta sehän näillä näkymin muotoutuu se säännöstö. .. [Pelottaa], että kiellettäisi koko toiminta siellä, sitähan ei koskaan tiedä, mutta tuskin semmosta tapahtuu, tuntuis aika mahottomalta. Ilman muuta, eiku puistoja lisää vaan, kunhan siellä saapi olla ja toimia.

Puiston sidosryhmätilaisuudessa paikalliset ihmettelivät, että vuonna 1938 puistoa perustettaessa sanottiin, ettei puisto saa rajoittaa mitenkään paikallisten oikeuksia. Muonion kunnan edustaja sanoikin Pallaksen sidosryhmätilaisuudessa 15.6 2005: *”Kalastusoikeudet 1938 olivat paikallisilla, nyt muuttuvat erityisperusteisiksi. Silloin paikallisten ympäristön käytöllä ilmeisesti katsottiin olevan niin suuri merkitys, että kalastusoikeus voitiin antaa ilman, että se uhkaa puistoa.”* Lisäksi:

SP1⁵⁶: Sedältä vietiin verkot aikanaan. Kävi käräjillä ja sai verkot takaisin. Se on osoitus siitä, että on oikeuksia, jos käräjilläkin niin päätettiin.

Maastoliikenne on yksi puiston uhkista. Metsähallitus onkin pyrkinyt rajoittamaan sekä paikallisten että matkailijoiden moottoriajoneuvoilla liikkumista puiston alueella.

⁵⁶ SP tarkoittaa Pallas-Ylläs kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelmassa 15.6.2005 mielipiteitä esittänyttä poromiestä.

Poromiehillä on vielä oikeus käyttää mönkijää ja kelkkaa poronhoitotöissä puiston alueella. Marjojen poimintaa, kalastusta ja metsästystä varten täytyy erikseen hakea lupaa maastoliikennettä varten. Sidosryhmätilaisuudessa paikalliset olivat tyytymättömiä siihen, että metsästyslupan yhteydessä haettua moottoriliikennelupaa ei myönnetty aina tai koko osuudelle. Marjastuksen yhteydessä paikallinen poromies ja matkailuyrittäjä vetosi siihen, että hänen yrityksensä perustuu luontaiselinkeinoille, myös marjojen poiminnalle puiston alueelta, joten hänellä tulisi olla oikeus käyttää mönkijää apuna marjareissuilla. Poromiehet yhdistäväkin usein kalastus- ja marjaretkiä poronhoitotöihin.

P6: No mie olen vähän hajua kuullu, saattaa tulla vähän rajoituksia. .. Huhuja, huhuja. Niitähän ei kannata uskoa, ennen ku näkee, mutta **kyllä siitä vaikeaa meille tulee, jos sitä aletaan rajoittamaan**. Mutta kyllä se luja paikka on ottaa pois niitä oikeuksia, .. sehän on elinkeino.

P12: [Metsähallituksen virkamies] tuli toissakeväänä palkisen kokoukseen. Sillä oli A 4:sia tuommonen pinkka, se oli tehnyt tuota paperit missä luki, että minä päivänä olet missäkin tunturissa ja kellon aika siihen. Ja tuota sitten allekirjoitat ne. Mie luin ne ja sanoin, että ei puhettakaan. Porot meneekin eri keroon, niin ei voi mennä, ku ei ole lupaa. Sanoin, että pane roskakoriin.

Luvanvaraiseksi [yritti] saada sitä maastoliikennettä. Sinä päivänä panet siihen, että missä ajat, mistä sie tiität keväällä missä olet. Niin tyhmä esitys oli. Ne oli, että **heillä on sitten helpompi valvoa ketkä siellä liikkuu**. On tietenkin helpompi valvoa, mutta meille se on vaikeampi. Pitää kaverille soittaa, että tule veikkonen sie, kun ne on nyt tuolla sinun kerolla.

Aikarajojen asettamisesta poromiesten maastoliikenteelle puistossa on ilmeisesti luovuttu. Asiaan mielestäni jopa viitattiin HKS:n yhteydessä, mutta kun kysyin asiasta, niin minulle sanottiin, että olen ymmärtänyt väärin ja kyse oli aivan jostain muusta. (Päiväkirja 14.4.05) Monet poromiehet sanoivat kysymättä, että poronhoito on ympärivuotista, turistit lähtevät, mutta poronhoito jatkuu samalla tavalla kuin ennenkin. Tämä argumentti lienee syntynyt vastalauseena maastoliikenteen aikarajausyrityksille. Toisaalta poromiehiä on syytetty maastoliikenneoikeutensa väärinkäytöksistä. Reittien suunnittelija ehdotti, että poromiehet pohtisivat oman kelkkailunsa tarvetta puistossa, ja kertoi esimerkin siitä, miten rikkomusten jälkeen säännöt tiukentuvat. Luonnonsuojelupiirin edustajan mukaan:

LS1: Kyllä se on jotenkin [pitäisi rajoittaa maastoliikennettä], tai jos se toimisi niin ku sen on tarkotettu toimivan suojelualueella, että vain poroisännän luvalla, mutta niitäkin on joka lähtöön niinku meitä kaikkia. .. ”*Perkele, joka miehellä on sen verran narua, että se käy suopungista.*” Vaikka hänelläkään ei ole poron poroa, että **näitä väärinkäytöksiä on aina**. Kelkkailua pahempi on tuo mönkijä. Mutta on kohtuuton vaatimus, että 30-40-luvulle, mettäsuksiaikaan, ei paluuta.

Toisaalta reittien suunnittelija kertoi erottavansa poromiehen kelkanjäljen turistin jäljestä: ”*Mie sanoin, että katoppa, kelkka on pysähtynyt ja käynyt maassa, jalanjäljet oli maassa, ja tullu lähtö, ei ole lumikasaa, kun on lähteny ja ku on turisti, ni on kauhea kasa lunta lähtöpaikalla.*” Poromies kuvailee suhdettaan kelkkaan seuraavasti:

S: Mites sitten ku sanoit, että sielu lepää luonnossa, niin lepääkö se sitten kelkankin päällä vai onko se samanlaista?

P10: Niin eihän se kelkka siihen tuo, kyllä mie luulen, että se on se oma rauha ja luonto tuopi levon siinä. **Ei nämä koneet tuo siihen sitä, [eivätkä häiritsekään], koska se on työväline silloin, ja se täytyy [olla].** Tosiaan ku sie välillä pysähtyt kelkan ja voit kuunnella mettän huminaa ja välillä siellä korppi raakkuu ja harakka räkättää ja kuukkeliki tulee tirsкуmaan siihen tuota, ku pysähtyy niin se tulee välittömästi siihen. En tiä mistä se tietää, mutta se välittömästi lehahtaa siihen.

Kelkka ja mönkijä ovat poronhoitajille tärkeitä työvälineitä erityisesti syksyllä, jolloin porot pitää saada koottua ennen lumen tuloa, jonka jälkeen poron paino alkaa pudota. Suuri osa Muonion paliskunnan poroista on puiston tuntureilla rykimäaikaan, mistä ne kootaan mönkijällä erotuksiin. Kun puisto on 100 km pitkä, niin paikallisilla on tarve kulkea sen läpi. Sidosryhmätilaisuudessa ehdotettiin, että maastoliikenne sallittaisiin Keräs-Siepin ja Yli-Kyrön välillä puiston lävitse.

P6: No kyllä se on merkitysaika, viime vuonnakin olimme kolme viikkoa [puistossa]. .. Niin se on ollu 30v. .. **No se [kielto] tarkoittaa sitä, että meiltä jää vasat leikkomatta kesällä,** ei tänä päivänä lähe kukaan tuonne, on pitkät matkat kävellä, eikä me ku olemme tottuneet, että menee syys-lokakuulle. Ja se on, kyllä se on paras, että me ne keväällä leikomme, ku sääskiä. .. Ja silloin jää varmasti paljon peuroiksi. Ja se on huono, eikä niitä kaikkia löydä.

SP1: Paikallisten metsästys ja kalastus on elinkeino. Paikallisille pitäisi turvata oikeudet liikkua puistossa. Vartijat ja latutamppari hyväksytään, mutta paikallisia sakotetaan. Tässä riistetään oikeuksia. Kaikille tärkeää, että on matkailua, mutta sitäkin ei saisi kehittää paikallisten ihmisten kustannuksella.

Paikalliset ja poromiehet näkevät ongelmallisena sen, että samalla kun poromiehiä vaaditaan vähentämään poroja, niin alueelle houkutellaan turisteja. Poromiehet pitävät suojelualueista, kunhan niillä saa toimia. Kritiikin kohteeksi joutui puiston ja talousmetsän raja, ”joka on joku maalaraja luonnossa ja sen ulkopuolella ei ole mitään arvoa luonnolla, siellä hakataan vaan kun kaistapäät.” Metsähallituksen virkamiehen mukaan yhteistyötä luontopalveluiden ja liikelaitoksen välillä tehdään alue-ekologisen suunnitelman ja luonnonvarasuunnittelun yhteydessä.

MH2: Me toimitaan aivan lakisääteisten suojelualueiden vieressä, sen takia on hyvin tärkeää, että luontopalvelut kommentoi ja samoten sitten Metsähallituksen talousmetsissä. Voi sanoa että se on yhteistyötä, laillisuuden valvonta sitten lopulta.

Paikallisten osallistamista puistoa koskeviin päätöksiin on kritisoitu paikallisten taholta. Metsähallituksen virkamiehen mukaan osallistaminen on aito tavoite eikä pelkkä lain edellyttämä muodollisuus. Hänen mukaansa tarpeita ja toiveita on monenlaisia, joita ei voi sovittaa yhteen ilman kompromisseja. Poromiehet epäilevät, että puiston hoito- ja käyttösuunnitelma on kirjoitettu valmiiksi, eikä heillä ole todellista mahdollisuutta

osallistua päätöksiin. Poromiehen mukaan tulisi ensin kysyä paikallisilta, miten pitäisi toimia ja sitten vasta tehdä suunnitelmat. Suojelualueen sääntöjen muotoutuminen:

P12: **..riippuu siitä puiston johtajasta, että kuinka tiukasti se on alkaa sitä soveltamaan.** Lakihan on pyöreä. .. Ne yrittävät täällä nämä paikallisjohtajat täällä kiristää sitä, ku ei ole sieltä ministeriöstä tullu vielä niitä ohjeita. .. Kannattaako sitä kirjoittaa alkuperäisen suunnitelman mukaan, jota paikalliset eivät tule hyväksymään, sehän menee uusiksi silloin.

Vieläkin se on pitänyt tossa 2.3 piti tiedotustilaisuuden Hetassa, meillähän on tuo Pallasjärvi tuossa, kaikenian. Puiston johtaja oli alottanu sillä tavalla, että Pallasjärvi siirtyy kokonaisuudessaan Metsähallituksen omistukseen ja Metsähallitus myy meille verkkolupia. Vaikka ministeri sano mulle, ku mie sanoin, että menevät kaikki oikeudet, niin se sano, että eihän se pidä paikkaansa, että ku tämä lakihan on pelkkä hallintolaki. .. Perustuslakivaliokunta on käynyt täällä. Eduskunta on ollu, että kaksi on ollu äänestyksessä vastaan ja muut on ollu puolesta. Silti tuntuu, että saamme...

Raattamalaisten mukaan paikallisella kalastuskunnalla on oikeus kalastukseen Pallasjärvessä sekä siihen liittyviin päätöksiin. Raattaman kalastuskunnalla olisi oikeus periä kalastuslupamaksut ja päättää kalojen istutuksista. Näin oli kuulemma sovittu myös vuonna 1997, jolloin puisto oli vielä Metlan hallinnoima. Nyt asetelma on muuttunut ja raattamalaiset ovat huolissaan Pallasjärven kalastusoikeuksista. Kalastuskunnan edustajan mukaan:

PM2: **Täytyy se päätäntävalta säilyä täällä meillä, ku omistamme sen [kalastuksen].** Kyllähän tuommonen seurantaryhmä voi olla, jossa asiantuntijat tekee ehdotuksia, mutta ei sillä saa olla päätäntävaltaa. [Valta pitäisi olla] tietenkin niillä, jotka omistavat sen kalastuksen?

Metsähallituksen virkamiehen näkökulmasta entisenlainen oikeus verkoilla kalastamiseen kuuluu raattamalaisille. Lisäksi puistoon liittyvien asioiden suunnittelua demokratisoitiin.

MH1: Metla määräsi kalastuslupamaksut, eikä niistä sen kummemmin neuvoteltu, minä loin sen neuvottelukäytännön Raattaman kalastuskunnan kanssa, mutta siinä ei ollut semmoista virallista elintä, vaan mulla oli ne neuvotteluvaltuudet siinä. Nyt olisi tarkoitus vielä edelleen demokratisoida sitä päätöksentekoa ja suunnittelua, et siitä oikeasti on kysymys ainakin minun näkökannalta. .. Mun näkökulmasta entinen käytäntö pääsee jatkumaan jopa entistä paremmin, koska Metsähallituksen kalastusasiantuntijat selvittävät kalaston tilan ja laativat suunnitelman, jonka perusteella kalastoa voidaan kehittää entistä asiaatuntevimmissa käsissä .. Mut **Lapinkylämaailma tietysti jollakin tavalla häiritsee, että käytännössä kaikki päätösvalta pitäisi olla raattamalaisilla. Laki on sitten taas vähän toiseen asetelmaan.**

P12: [Puiston johto] sano, että ettehän te menetä siinä mitään, Metsähallitus myypi vaan halvemmalla verkkolupia, ku kalastuskunta. Mie sanoin esimerkin, että mie tulen sinun talon pihalle ja aina ku tulet töistä, niin se on viisi euroa kerta ja sitten ku sie aamulla lähet töihin niin mie olen siinä ovella ja sanon, että et mene ulos ennen kun annat viisi euroa. Enkö mie sinun asumista rajota, niin sitten se myönsi, että kyllä sie oot oikeassa, kyllä se vähän rajoittaa.

Puistonjohtaja arvelee, että asiasta päästään sopuun. Raattamalaisten mielestä Metsähallitus loukkaa paikallisten oikeuksia. Puistonjohtajan mukaan metsästyksestä puiston alueella on päästy hyvään kompromissiin. Metsästys on kielletty tuntureiden paljakoilla sekä alueilla, joilla liikkuu paljon turisteja. Vuonna 1997 tehtiin puiston

johtajan ja riistanhoitoyhdistysten kanssa herrasmiessopimus metsästyskieltoalueista puiston sisällä. Luonnonsuojelulain mukaan metsästys on kansallispuistoissa kielletty, mutta herrasmiessopimus saatiin lain tasolle. Sopimusta on arvosteltu siitä, että paikkakunnalta pois muuttaneet eivät saa tulla hirviporukoiden mukana puistoon. Puiston johtaja ehdotti muutosta, mutta mitään ei ollut hänen mukaansa tehtävissä. (Puiston sidosryhmätilaisuus Pallaksella 15.6 2005.) Kun Muonion ja Kittilän välistä kuntarajaa siirrettiin, niin kuntakohtaiset metsästysoikeudetkin muuttuivat. Metsähallituksen virkamiehen mukaan kuntarajan muutoksen vaikutukset metsästysoikeuksiin vaikeuttavat kanssakäymistä puiston ja paikallisten välillä herravihan kautta. Hänen mukaansa metsästyksen liitetään pohjoisessa aina suuria tunteita. Kuntarajan siirtymisen aiheuttamat muutokset paikallisten metsästysoikeuksissa säilyvät ennallaan Raattaman ja Rauhalan kylien asukkaille.

MH1: Se merkkasi paitsi tunnetasolla sitä, että raattamalaisten ja rauhalalaisten metsästysoikeus loppu tässä Muonioon siirrettävässä alueessa. **Se on itse asiassa häirinyt kyllä, tuolla alitajunnan ja tunteen tasolla.**

P12: Joo, maa- ja metsätalousministeriö on luvannu, että tulee lakiin. Se on Suomessa historiallinen teko ku muualla Suomessa ei ole toisen kunnan alueella toisen kuntalaisella metsästysoikeutta. Se piti tähän puistolakiin kirjoittaa, mutta siihen alkoi jotkut professorit mätäkättää, että hoidetaan metsästys metsästyslain mukaan. Meijän mielestä olisi ollu kaikkein yksinkertaisinta ku olisi kirjattu puistolakiin, että raattamalaisilla metsästysoikeus, sillä selvä. Nyten sitä sorvaillaan siihen metsästyslakiin. Ministeriö lupas heijän osasto olla sen takana. Täytyyhän sen tulla ku eduskuntaki äänesti, jos ei tule niin sitten ei kyllä eduskunnalla ole mitään valtaa. Se on menny valta pois.⁵⁷

Ennen metsästyskieltoalueet olivat suositus, mutta nyt muuttuneet säännöiksi. Puistonjohtaja piti tätä saavutuksena paikallisten metsästysoikeuden turvaamisen kannalta, kun paikallisten näkökulmasta kieltävä suositus oli muuttunut laiksi. Lisäksi paikalliset arvostelivat sitä, että sopimusta tehtäessä oli käyty vain riistanhoitoyhdistyksessä ja ministeriöön oli annettu väärää tietoa siitä, että paikalliset olisivat sopimuksen takana. Ihmettelyä herätti myös se, että metsästyskieltoalueisiin ei voi enää vaikuttaa, koska niistä on säädetty laki. Paikallisten näkökulmasta vaikuttaisi siltä, että laki on tullut hieman ”*puun takaa*”. Muonion kunnan edustajan mukaan metsästyskieltoalueet olivat kasvaneet alkuperäisestä sopimuksesta, mutta paikallisetkin voisivat pohtia omaa tarvettaan metsästä näillä alueilla. Paikalliset näkivät puiston johdolla olevan enemmän valtaa kuin he antavat ymmärtää. Paikallisten mukaan

⁵⁷ ”Valtioneuvosto on päättänyt esittää eduskunnalle Pallas-Yllästunturin kansallispuistosta annetun lain muuttamista. Lain muutoksella Kittilän kunnan Raattaman ja Rauhalan kylien asukkailla olisi oikeus kansallispuiston siinä osassa, joka siirrettiin kuntamuutoksella toissa vuonna Muonion kuntaan.” Lakiesitys perustuu eduskunnan aikaisempaan lausumaan (Tikkala 27.12.2005. Kaleva), johon P12 lainauksessaankin viittaa.

päätöksiä tehdään salassa ja toivottiin enemmän avoimuutta. Osallistamistilaisuuksissa kritisoimisen ja henkilökohtaisten suhteiden epäiltiin vaikuttavan siihen, tuleeko seuraavaan tapaamiseen enää kutsua ollenkaan. (Puiston sidosryhmätilaisuus Pallaksella 15.6 2005.)

Ylläs-Pallas puisto on IUCN:n luokituksen mukaan toisessa luokassa, mikä tarkoittaa suojeltua aluetta, jonka tehtävä on ekosysteemien suojelu ja virkistyskäytön turvaaminen.⁵⁸ Luokitus on kokonaisuudessaan liitteessä 1. Pallas-Ounastunturin kansallispuisto oli kuitenkin luokassa neljä⁵⁹, johtuen metsästyksestä ja voimakkaasta poronlaiduntamisesta puiston alueella. Luokkaa saatiin nostettua jatkuvan vuorovaikutuksen ylläpitämisellä paliskuntien kanssa ja metsästys sopimuksen kirjaamisella lakiin. Suomessa ainoa ykkösluokassa oleva alue on Mallan luonnonpuisto Kilpisjärvellä, jonka alueella poronhoito on kielletty. Metsähallituksen virkamiehen mukaan luokituksen nostamiseen ei ole haluja eikä mahdollisuuksia Pallas-Ylläs puistossa. Poronhoitajat sekä luonnonsuojelupiirin edustaja epäilivät puiston johdolta haluja kuitenkin löytyvän. Poromies epäili, että ykkösluokan puistot saisivat täyttää rahallista tukea EU:lta.⁶⁰ Sidosryhmätilaisuudessa rajoitusten epäiltiin johtuvan luokituksesta.

LS1: Kyllähän ne luokitukset mittaa suojelun tasoa, mutta hankalaksi se menee, kun samalle asteikolle viedään koko maailman alueet. .. Kyllä niissä [luokituksissa] viilaamisen varaa on, koska ei ne tänne samat kriteerit ja paragrafit sovi tänne, ku sademetsiin tai vaikka muualle.

P12: Siellä Helsingissä päätetään, että mitä tehdään. Sehän on aivan sama ku me päätämme täällä nappia painamalla, että Mannerheimin tiessä ajetaan vain noin päin ja kohta, että nyt toiseen suuntaan. Kyllähän siitä hälinä nousee, täällä näin tehdään. .. **Se on villihomma ku me tuhoamme puistoa ja on tällä Hetta-Pallas välilläkin toistasataatuhatta matkailijaa ja he ei tuhoa mitään.**

Metsähallituksen teettämä tutkimus Suomen suojelualueiden tilasta esitti porot pohjoisen kansallispuistojen suurimpana uhkana ja, että porojen vaikutuksen luontoon tulisi olla

⁵⁸ **Luokka 2: Kansallispuisto:** suojelualue, jonka hoidossa keskitytään ekosysteemien suojeluun ja virkistyskäytön turvaamiseen. Luonnontilainen, suojeltu maa- tai merialue, joka on perustettu (a) yhden tai useamman ekosysteemin ekologisen koskemattomuuden turvaamiseksi nykyisille ja tuleville sukupolville, (b) **alueen suojelutavoitteen kanssa ristiriidassa olevan elinkeinon harjoittamisen tai muun käytön estämiseksi** ja (c) ympäristön ja kulttuurin kanssa sopusoinnussa olevien henkisen hyvinvoinnin, tutkimuksen, luonto-opastuksen, virkistyskäytön ja asiakaspalvelun mahdollisuuksien luomiseksi. (oma tummennus)

⁵⁹ Luokka neljä tarkoittaa *“aluetta, jonka lajeja tai ekosysteemejä pyritään turvaamaan pääosin luonnonhoidollisin toimenpitein”*. Tässä puisto ei siis kontrolloi kaikkea toimintaa alueellaan.

⁶⁰ Ympäristöministeriöstä sanottiin, että puistot eivät saa IUCN luokituksesta riippuen minkäänlaista suoraa rahallista tukea. Epäsuorat hyödyt ovat toinen asia.

samanlainen kuin sen esi-isän, tunturipeuran. (Väänänen Lapin Kansa 29.4.05.) Poromiehet näkevät poron osana lappilaista luontoa. Alkuperäisluonnon käsite on ongelmallinen, koska luonto on koko ajan jatkuvassa muutoksessa. Luonnonsuojelupiirin edustajan mukaan poro mahtuu hyvin Pallas-Ylläs puiston alueelle. Hänen huolenaan olivat puistossa tapahtuvan lisäruokinnan jäljet: heinäpaalien muovit ja heinien mukana leviävät vieraat kasvit. Sidosryhmätilaisuudessa ihmeteltiin, miksi puiston johto ei voi kertoa mitä puiston rajoitusvyöhykkeillä suojellaan. Vastauksena oli, että luonnonsuojelulaki kieltää kertomasta.

P12: Sehän on nyt ku on se luonnonsuojelulaki siellä takana, oliko se 13, 14, 15§ siellä luonnonsuojelulaissa, että sillähän voipi rajottaa mitä vain, että joku tutkija löytää jonkun torakan, joka on uhanalainen, niin silloin mennään niihin pykäliin. Nehän on kaikista lujimmat pykälät ne luonnonsuojelupykälät. Poronhoitolaissa sanotaan, että poronhoito on oikeus, mutta se luonnonsuojelulaissa kumoaa sen. Sitähän ei vielä tiedä.

Metsähallituksen virkamiehen mukaan poronhoitolaki ei ole alisteinen luonnonsuojelulaille ja vuorovaikutteinen keskustelu paliskuntien kanssa on ainoa keino, jolla puiston puoli voi porolukuihin vaikuttaa. Puiston sidosryhmätilaisuudessa kuitenkin todettiin, että herkillä metsänraja-alueilla, porojen laidunnusta voidaan säädellä, niin etteivät ne vaaranna metsänrajaa.⁶¹ (Puiston sidosryhmätilaisuus Pallaksella 15.6 2005.) Puiston olemassaoloa ja sääntöjä perustellaan myös sillä, että puisto tarjoaa paikallisille ihmisille virkistysmahdollisuuksia.

SP1: Kun on monia vyöhykkeitä, niin mihin vyöhykkeeseen kuuluvat paikalliset. .. En ymmärrä, että puistoa puolustetaan sillä, että paikallisillekin jää virkistysmahdollisuuksia puistossa, mutta ei se toimi, jos ei siellä saa metsästää ja kalastaa.

Puistossa on rajoitus-, erämaa- ja matkailuvyöhykkeitä, joilla kaikilla on omat sääntönsä. Rajoitusvyöhykkeillä toiminta on kielletty poronhoitajia lukuun ottamatta, matkailuvyöhykkeellä puiston säännöissä huomioidaan matkailijoiden käyttämät reitit, eikä niillä saa metsästää. Puiston johto vastasi SP1:n kysymykseen, että paikalliset kuuluvat erämaavyöhykkeelle.

⁶¹ Poronhoitolaki: **3 a § Porojen laiduntaminen suojametsäalueella** Poroja laidunnetaan metsälain (1093/1996) 12 §:ssä tarkoitettulla suojametsäalueella erityistä varovaisuutta noudattaen ja siten, ettei laiduntaminen aiheuta metsärajan alenemista. Metsätalousasioissa toimivaltainen ministeriö voi antaa metsärajan alenemisen estämiseksi välttämättömiä rajoittavia säännöksiä porojen laiduntamisesta suojametsäalueella.

3.4 Ylä-Muonion metsät mahdollisuutena kestäväan kehitykseen

Ylä-Muonion metsistä sovittiin viisi vuotta sitten suullinen sopimus Muonion kunnan ja Metsähallituksen välillä siitä, että Metsähallitus ei suorittaisi siellä hakkuita kymmeneen vuoteen. Alue on Ounastunturin länsipuolella, johon kuuluu Vittaselkä, Pahtavaara, Mustovaara, Nirrokero, Vuossukkaselkä ja Tikkaselkä. Alue on erityisen tärkeä paikallisille metsästäjille, mutta myös alueen matkailuyrittäjille ja poromiehille. Kunnanrajan toisella puolella olevat Enontekiön yhteismetsät on hakattu metsätalouden verotuksen muuttumisen seurauksena, joten alue on melko pieni. Muonion kunnanhallitus esitti Metsähallitukselle hakkuista pidättäytymistä. Metsähallitus suostui haastatellun poromiehen ja matkailuyrittäjän mukaan, koska pelkäsi imagollisia haittoja, joita hakkuista seuranneesta asian puinnista mediassa olisi tullut. Metsähallituksen virkamiehen mukaan:

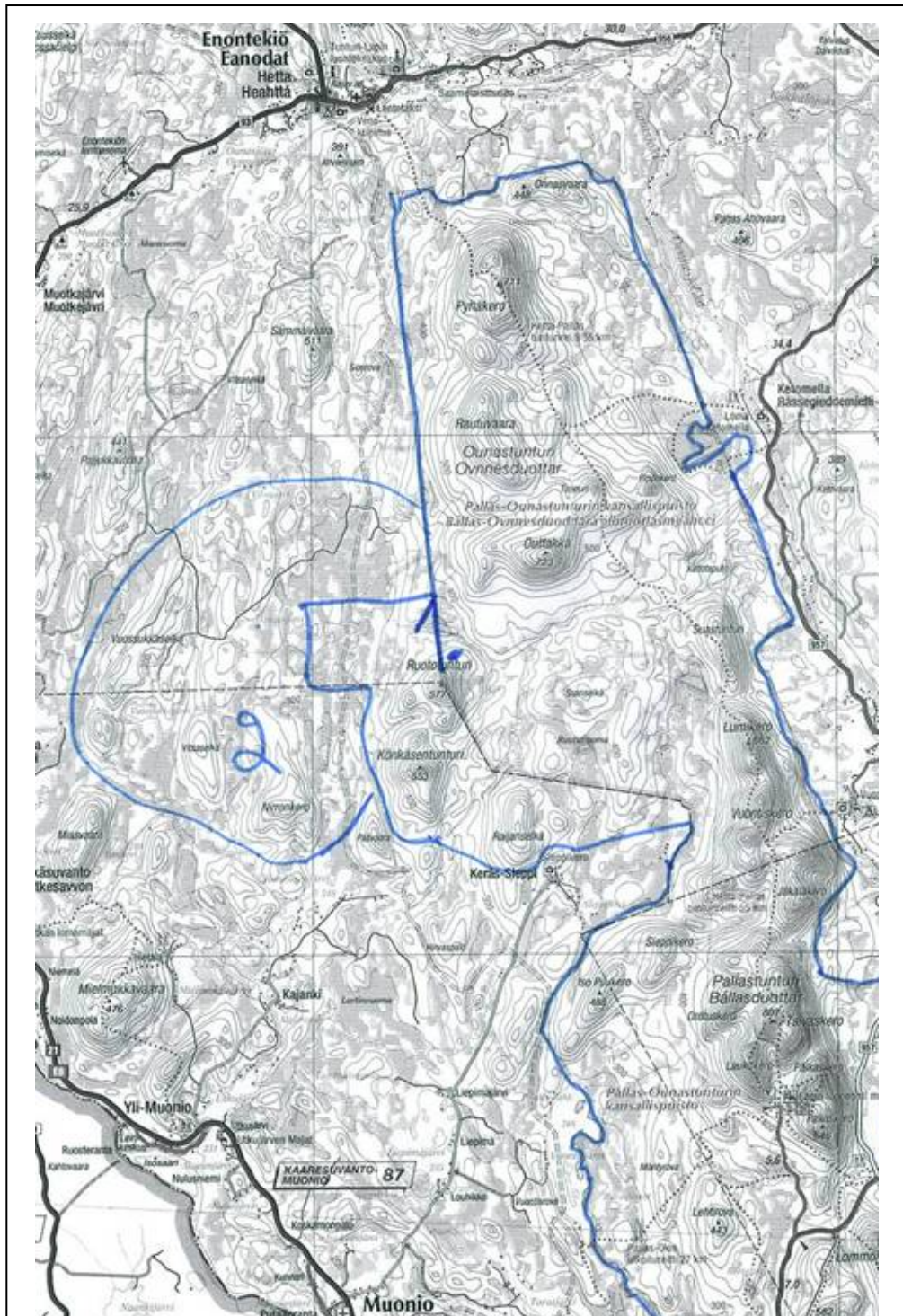
MH2: Sopimus on oikeastaan tehty viisi vuotta sitten, suullinen ilmeisesti, ei mulla mitään paperia ole. Tässä Hetta Muonio tämä notkon ympärillä ei toimittaisi nyt kymmeneen vuoteen, eli se on 5 v sitten tehty, siinä on perusteena aluejohtaja tehnyt, mitkä on perusteluja ollut. **Varmasti tästä kun pannaan viisi vuotta eteenpäin, niin kelkkareittien laidat sulkeutuu, eikä sieltä enää kauhean kauaksi näe.**

PM1: **Se on tärkeä alue** sillä tavalla, ei pelkästään **poronhoidollisesti**, se on tosi tärkeä alue **matkailullisesti**, justiinsa sen näkyvyyden ja maisemallisuuden takia ja toisaalta sitten **riistaväelle** se on aivan kulta-, aarrepaikka, ku näitä vanhoja metsiä ei kauhiasti ole.

Luonnonsuojelupiirin edustajan mukaan Ylä-Muonion metsiä ei ole missään vaiheessa vaadittu suojelualueeksi, koska Kätöksuvannon ja Yli-Muonion kylien sodanjälkeisessä jälleenrakennuksessa Ylä-Muonion metsistä käytiin hakemassa rakennuspuuta. Hänen mukaansa Ylä-Muonion metsät ovatkin *”koskemattoman näköisiä ja edustavat erämaista kauneutta, ainakin eurooppalaisten mielestä”*. Ylä-Muonion metsät toimisivat suojavyöhykkeenä puistolle, jossa voisi kehittää matkailua, esimerkiksi *”motorisoitua turistiliikennettä ja koiravaljakoita”*. Luonnonsuojelupiirin edustaja ja poromies ovat sitä mieltä, etteivät Metsähallituksen matkailumallin mukaiset suojavyöhykkeet reittien ympärillä ja pidennetyt kiertoajat riitä matkailun tarpeisiin. Tätä he perustelevat luontomatkailun kasvulla ja sen tilantarpeella.

LS1: Se mitä Metsähallitus kaavailee, jotakin 50 metrin suojavyöhykettä tai jopa 30 metrin, ei missään tapauksessa riitä. Koska sitä saattaa tulla äkkiä seinä vastaan. Sehän on suoraan sanottuna turistille valehtelua. Ajetaan siinä 30 metrin ikimetsäkaistassa ja siitä alkaa sitten silmäkantamattomat hakkuut. Kuitenkin joku pujahtaa siitä kaistasta ulkopuolelle ja näkee minkälaista tämä oikeasti on. **Siitä äkkiä sana lähtee kiertämään, että siinä on vaara juuri, että jää valehtelusta kiinni.** Puhutaan kolmen minuutin metsistä, että laidasta laitaa reippaasti kävelemällä kolme minuuttia, hakkuuaukealta hakkuuaukealle, niin se ei vielä tuo sitä erämaan tuntua. Puhumattakaan näistä 30-50 metrin kaistoista, ne on puolen minuutin mettiä.

Metsähallitus vetoaa siihen, että siellä ei turismia harrasteta kuin sillä kapealla Könkäsentunturiin [joka kuuluu puistoon] rajoittuvalla vyöhykkeellä, matkailuyrittäjät on toista mieltä.



Kartta 7. Ylä-Muonio.⁶²

Numero 1 on puiston rajojen sisällä ja 2 puolestaan Ylä-Muonion talousmetsäpuolen vanhoissa metsissä. Enontekiön yhteismetsät ovat 2 ympyrän pohjoispuolella kartassa 7. Könkäsentunturi on numeron 1 alapuolella

⁶² Merkinnot piirretty Genimapin (2003) GT 14 Kittilä - Sodankylä 1:200 000 tiekartalle.

Luonto ja hiljaisuus ovat Lapin matkailun valtteja. Matkailuyrittäjäporomiehen mukaan poro- ja koiravaljakko ajelut luonnossa ovat nousevia matkailutuotteita. Opas on mukana, mutta matkailijat huolehtivat itse mukana olevista eläimistä ”selviytymisreissullaan”. Tällaiset reissut saattavat kestää viikonkin ja ”nämä vanhat mettät on aivan ylivoimaiset just tämmöseen”. Luonnonsuojelupiirin edustajan mukaan onkin matkailulle elinehto, että ”luonto pidetään mahdollisimman alkuperäisenä tai sen kaltaisena”. Muonion matkailu perustuu pitkälti juuri ulkomaalaisten luontomatkailuun.

LS1: .. siinä on vielä se, että 10-15 vuotta sitten, jos joku olisi sanonut, että Muoniossa käy tuommoinen määrä matkailijoita ja matkailu työllistää tuommoisen määrän ihmisiä, niin ei kukaan olisi uskonut. Joku olisi sanonut, että Harrinivassa on yli 400 koiraa, ei kukaan olisi uskonut. Eli mikä on tilanne sitten 10-20 vuoden päästä, ku sitten on taas tilantarve. Tilantarve matkailuyrittäjille, ja sitten ku sinne pitää sopia paljon muutakin kuin näitä kelkka- ja koirareittejä, muitakin matkailureittejä ja sitten tilaa poronhoidolle ja metsästykselle.

PM1: Siellä on Muonion paras hirvikanta, siellä on Muonion kunnan parhaat soidinalueet metsolle ja metsäkanalinnuilla, koska se on vanhaa metsää. Vielä ku Muoniosta on paljon ihmisiä lähtenyt pois ja on kirjat muualla ja saavat metsästää valtion mailla, mutta puiston alueella on oikeus metsästää vain paikallisilla.

Metsähallituksen virkamiehen mukaan Ylä-Muoniossa on noin 5000-6000 hehtaaria päätehakkuuvaiheessa olevaa hyvää talousmetsää. Poromies epäilee, että Metsähallituksella on kova halu päästä hakkaamaan alueelle, koska päätehakkuista saa enemmän kuutioita kuin runsaasti tarjolla olevista hoitohakkuista. Metsähallituksen virkamiehen mukaan hoitohakkuiden määrä kasvaa tulevaisuudessa huomattavasti. Osa Ylä-Muonion noin 10 000 hehtaarin metsistä on korkeilla mailla ja siten metsätalouden ulkopuolella. Ilman Ylä-Muonion ja puiston vanhojen metsien luppoa Muonion paliskunnan ylätokka olisi ollut luultavasti ”rehuruokinnassa tai raatona”. Talvella 2004-2005 Muonion paliskunnan porot olivat jakaantuneet noin 1000:n poron ylätokkaan, joka talvehti Ylä-Muonion metsissä. Kolarin ja Muonion välillä oleva päätokka oli poikkeuksellisesti suurelta osin tarharuokinnassa.

PM1: Että poropuolellehan se on älyttömän tärkeä, ku meillä ei täällä muita luppomaita ole, vaikkakin on puisto, mutta ei se riitä. Tässä Kittilän tien yläpuolella on tuhatkunta poroa, siihenhän sanoo heti joku, että miksi te pidätte niin paljon poroja, mutta Muoniossa on alle suurimman sallitun, ja ne on viety tiukalle. .. Ehkä se paineen kohistuminen johtuu siitä, että siellä on hyvät laidunmaat ja toisaalta muualta yksityismetät ku on hakattu ja on reittiä, kaava-alueita, on muuta maankäyttöä, niin ei ole muualla, tottakai ne menee porot sinne.

Matkailuyrittäjäporomiehen mukaan Alakylän paliskunnassa yksikään poro ei pärjäisi metsässä talvea hakkuiden ja maanpinnan aurausten takia ja porotalouden perimmäinen tarkoitus katoaa, kun porot otetaan tarharuokintaan. Lisäksi ” porotalous on saanut yleensä peruuttaa kaikkien muiden elinkeinojen tieltä”.

PM1: Kyllä ennen ku on kaksi metriä multaa naaman päällä, niin mie olen vastaan Metsähallitusta, mie olen nähny sitä touhua mitä se on, ja **tiiän nämä arvot mitä nämä arvot on oikeasti ihmisille, matkailulle ja porotaloudelle ja ihmisille**, varsinkin nyt ku yksityismettät on menny kaikki sileäksi.

Sekä poromiehet että Metsähallitus käyttivät neuvotteluissaan erilaisia taktiikoita. Kunnanvaltuustoon kuuluva matkailuyrittäjäporomies kertoi, että valtuuston kokoukseen tuli keväällä 2005 yllättäen Metsähallituksen edustajia, jotka halusivat valtuutettujen rastittavan kolmesta vaihtoehdosta parhaan metsätalouden mallin Muoniossa käytettäväksi. Näiden joukossa ei ollut vaihtoehtoa, ettei hakattaisi ollenkaan. Metsähallituksen virkamies sanoo:

MH2: Selvä on että ku keskustelemme poroisäntien kanssa suunnittelijoiden kanssa, varmasti on erilaisia näkemyksiä, **löytyy poromiesten joukosta, joiden mielestä kaikki pitäisi olla täysin koskematonta. Siinä toinen puoli sitten, että jos suojelemme kaikki, niin meiltä loppuu metsätalous.** Tulee semmoisiakin asioita, ettei edes huomata mitä se tarkoittaa, ei sinne voida rakentaa...

Metsähallitus vetosi myös siihen, että se voisi hakata samalla tavalla kuin yksityisetkin ovat hakanneet. Varsinkin iäkkäisiin yksityismetsiin on kohdistunut verotuksen muutoksen takia voimakkaita hakkuupaineita. Toisin sanoen Metsähallitus hakkaisi lähes kaikki talousmetsissä olevat vanhat metsänsä sileäksi. Metsähallituksen virkamies kertoo metsäveron muutoksesta:

MH2: He ovat maksaneet ne pinta-alaverona ne verot, **jos eivät nyt älyä hakata, niin ensi vuonna joutuvat maksamaan ne toiseen kertaan.** Olisi pitäny hakata jo vähän aikasemmin. Jos liikaa odottaa kasvatushakkuita, niin te annatte ilmaseksi ne puut, koska metsä ei kasva niin paljon.

Poronomistajien määrä on Muoniossa pudonnut ja valtuustossa olevan poromiehen mukaan Metsähallitus halusi *”pelata sen niin, että ei muiden kanssa ole mitään tekemistä, että tässä on nyt se porotalouden malli”*, jossa vielä on melko suuri prosentti käsiteltävää metsäpinta-alaa. Metsähallituksen virkamiehen mukaan ulkopuolisten henkilöiden seurantaryhmä valitsee, mikä seitsemästä Metsähallituksen metsänkäsittelyvaihtoehdosta valitaan käytettäväksi. Metsätalouden, porotalouden ja matkailun malleissa *”ei loppujen lopuksi ole hirvittäviä eroja”*, kaikki vaikuttavat hakkuumäärään ja pidentävät kiertoaikoja. Metsähallituksen virkamiehen mukaan Ylä-Muonion metsiä käsiteltäessä täytyy huomioida maisemanhoito, koska alueet näkyvät puistosta päin. Alueella voidaan tehdä voimakkaitakin hakkuita, *”kun katsotaan miten se tehdään”*.

S: Sitten ku sopimusaika umpeutuu niin voidaan hakata?

MH2: Mitään päätöksiä ei ole, dialogineuvottelu suoritetaan loppuun. Jos tiukasti suojeluun menee, se on yksi vaihtoehto. .. Jos se on talousmettää, niin se on talousmettämässä, siihen kohdistuu tämä osallistaminen. Jos siellä on erilaisia tarpeita, niin pyritään ottamaan huomioon, mutta ei välttämättä riittäviä tarpeita..

LS1: Metsähallituksen metsätalous on sitä mieltä, että puiston raja on puiston raja ja sen ulkopuolella heillä on vapaat kädet tehdä ja mellastaa ihan miten vain ja ne ei oikein kernaasti rupea hyväksymään niitä lievemmän käsittelyn vyöhykkeitä, puhumattakaan kokonaan käsittelyn ulkopuolelle jäävistä vyöhykkeistä.

Metsähallituksen virkamies on huolissaan siitä, että osallistamisen yhteydessä käytetään ”keppihevosiä”, jolloin luottamus menee, ja ”sen saa menettää Lapissa vain kerran”. Metsähallituksen virkamies painottaakin rehellisyyden tarvetta osallistamiskeskusteluissa ja sanoo luottavansa paikallisiin toisin kuin Greenpeaceen. Paikallisten omat perustelut eivät aina riitä. Osallistamisen ongelmana hän näkee sen, että ihmiset eivät ole ”hirveän oma-aloitteisia”. Ylä-Muoniossa tilanne oli kuitenkin toinen:

S: Mikähän siinä on, ettei ihmiset osallistu, ei ole intoa vai ei ole ymmärtäneet, että sillä voi olla jotain vaikutusta?

LS1: Molemmat. Ja sitten se, että jos on joku tämmöinen akuutti juttu, niin se herättää mielenkiintoa. Metsähallitus valitti, että ne oli lähettäneet 200 kirjettä ja lehdistä ilmoitukset ja kahvitarjoilut luvattu, niin tuli 4 ihmistä. Kun Muoniossa oli vastaava tilaisuus, Muonio oli aikajärjestyksessä häntäpäässä, oli asennoiduttu siten, että täällä on sama tilanne, mutta **täällä oli akuuttina nuo Pohjois-Muonion metsät ja sitten keskustelua Särkitunturin alueesta, niin pieneen kunnanvaltuuston saliin pamahti 70 ihmistä.** Niin se oli luonnonvarasuunnittelu, jossa ne esitteli jotain Rovaniemen tuolla puolella olevia alueita, niin jopa kunnanhallituksen puheenjohtaja pyysi puheenvuoron, että me ei täällä olla kuuntelemassa mitä Rovaniemellä tehdään, vaan me halutaan tietää mitä tehdään Särkitunturissa ja Pohjois-Muoniossa.

Ylä-Muonion metsien eteen aktiivisesti toimiva valtuutettu poromies kertoo:

PM1: Kyllä sinne on kuule niitä majavahihoja joskus viety ja vaikka helvettiä. Luonnonsuojelupiirin porukka on käynyt siellä, [X] hommasi ne kääpätukijat, sieltä haettiin luontoarvoja, jonkun verran myös löytyi. Sitten Metsähallitus ottaa sen kartan. Niiden kartat on niin tarkat, siellä on sitä punasta, että tästä vain otetaan missä on tätä punaista, tämä on just tätä Metsähallituksen, tämä ilman muuta suojellaan, ku on vihreää.

Luontoarvoja alueella ei ole niin paljoa, että se suojeltaisiin. Metsähallituksen tarkoilla kartoilla toimimisesta poromies pelkää seuraavan sen, että kun alueelta on hakattu pikku läikkiä, niin myöhemmin voidaan hakata loputkin, koska alue ei ole enää yhtenäinen. Poromies kuitenkin sanoo, että asian näkyminen mediassa on varmaa, jos Ylä-Muoniossa hakataan. Luonnonsuojelupiirin edustajan mukaan on ”poikkeuksellista, mutta hienoa”, että rintama Metsähallitusta vastaan on Ylä-Muoniossa niin yhtenäinen. Muoniossa luontomatkailu on ekologisesti melko kestäväällä pohjalla, jos turistien lennättämistä Suomeen ei oteta huomioon. Matkailu on hänen mukaansa ”hyvä liittolainen suojelun kanssa”, koska matkailun parissa toimivat ovat ymmärtäneet, että pilaamalla luontoa he

syövät omia resurssejaan ja mahdollisuuksiaan. Lisäksi ihmisten luontokokemusten arvoa on vaikea yhteismitallistaa saman metsän kuutioista saatavien eurojen kanssa. Matkailun kautta yhteismitallistaminen helpottuu. Matkailuyrittäjäporomiehen mukaan keski-eurooppalaiset turistit eivät heitä luontoon edes tupakka-askin muoveja, toisin kuin suomalaiset ja venäläiset. Hän epäilee tämän johtuvan siitä, että he ovat kotimaassaan ”kasvaneet kierrätykseen”. Luonnonsuojelupiirin edustaja kertoo Metsähallituksen alue-ekologisesta suunnittelusta (AEE):

LS1: Muonionhan oli yksi niitä harvoja kun tehtiin AEE:tä, tällöinen ohjausryhmä, joka oli sarjassa näitä **Metsähallituksen ohjausryhmiä, ettei hölkäsenpöläystä**. Oltiin [X.n] kanssa viimeisessä kokouksessa ja yritettiin saada muutoksia siihen aikaiseksi. Siinä oli aika vähän väkeä siinä viimeisessä kokouksessa. Kaikki oli sitä mieltä, että pitää mainita Pohjois-Muonio ja sen merkitys. Siihen tekstiin tuli sitten jotenkin niin, että luonnonsuojelun edustaja ja osa matkailun edustajista oli sitä mieltä, ettei hakata. Kuitenkin semmoinen lievä kanta. Meille sanottiin, että ei tämä ole lopullinen, että vielä pidetään tilaisuuksia. Mie jumalauta suutuin kun satuin radiossa kuulemaan, että tämä Länsi-Lapin aluejohtaja sanoi radiossa, että Lapin AEE-suunnitelma on valmis. Mie seuraavana päivänä soitin, että mitä helvettiä, olen työryhmän täysivaltainen jäsen luullut olevani, että miten oli radiossa, **valehdeltiin päin naamaa**. Sen jälkeen ei ole ollut palavereita ollenkaan.

PM1: Sitten kanssa vetoaa, että ku Suomi on niin suojeltu. Mutta ehkä siihen vaikuttaa se niinku **Muoniossakin olemme suojeluintoisia, niin meillä ei tosiaan ole Metsähallituksen työpaikkoja, ei me saada sieltä**. .. Ensimmäinen mikä aina puhutaan on, että valtioneuvosto on antanut meille tulostavoitteen, mutta koskaan ei mainita sitä, että valtioneuvosto ei anna tulostavoitteita, jos niitä ei täältä ensin joku aluejohtaja esitä. **Siihen se perustuu, niitten omiin työpaikkoihin**.

Metsähallituksen virkamiehen mukaan hakkuusuunnite tulee luonnonvarasuunnitelmasta ja sen määrittämästä alueen hakkuumallista. Tämä hakkuumalli on puolestaan päätetty osallistamisen kautta, johon metsähallituslaiset osaltaan vaikuttavat. Muoniossa Metsähallituksella on kolme työpaikkaa, mutta koneurakoitsijoiden ja muiden kautta Muonion ja Kittilän kuntien tiimiesimies sanoo työllistävänsä 100 henkeä ja lisäksi kemiläisiä paperiteollisuudessa työskenteleviä.

MH2: Kittilän ja Muonion puu on kemiläisille ja simolaisille paljon tärkeämpää kuin muoniolaisille ja kittiläläisille, siellä se työllistää enemmän, **eli kansantaloudellisesti se on merkittävä**. Kun puututtiin tähän myyntivoiton veroon, niin siihen asti Metsähallitus maksoi kuntiin suoraan pinta-alaveroa. Kunnissa nähtiin, mikä merkitys metsätaloudella on. Yksityiset ja valtio maksoivat pinta-alaveroa kunnille. **Laki muuttui, ja maksetaan myyntivoitosta Vantaalle ja jaetaan yhteisöveron tuottona kuntiin, se tulee mutkan kautta, niin aatellaan, että ei siitä enää mitään tuloa ole**.

Kunnanvaltuutettu poromies oli puolestaan sitä mieltä, ettei kunnassa kannata ajatella kansantaloutta. Hän sanookin, että ”*meillä on isompi arvo sille alueelle semmoisenaan kun metsähallituksen käytössä*”. Metsätalouteen suhtautuminen voisi olla hänen mukaansa suopeampaa, jos Metsähallitus työllistäisi enemmän paikallisia ihmisiä. Suojelupiirissä onkin todettu, että ”*kunta antaa tänä päivänä ärhäkämpää lausuntoja metsä- ja vesiasioista, kun me oltaisi ikinä osattukaan 10 vuotta sitten*”.

Valtuutetun poromiehen mukaan Metsähallituksen ”rasti ruutuun” politiikalla pyritään siihen, että saadaan aikaan ”hyväksyttävä ilmapiiri” metsänkäsittelylle, jota myöhemmin käytetään perustelemaan Ylä-Muonion metsien hakkuita. Metsähallituksen kanssa asioidessa täytyy olla tiukasti ehdotuksia tiukasti vastaan, ennen kuin on pohtinut asiaa tarkasti. Lisäksi hän huomauttaa, että luonnonvarasuunnitelmassa porotaloutta edusti savukoskelainen poromies. Metsähallituksen virkamiehen mukaan metsähallituslaiset ovat asiantuntijoita porotalouden suhteen, mutta aina on jotain opittavaa.



Kuva 4. Poroja Ahvenkielisen hakkuilla, Poronhoitajan mukaan: ”hakkuut talvilaitumilla ovat kuin housuun kusisi, lämmittää vähän aikaa”.

PM1: Mie sanon, että se väsytystaistelu jatkuu edelleen vain pikkusen eri muodossa. Kun katsoin mitä niitä lappuja täytimme, niin kyllä siinä pari kaveria ymmärsi sen asian, mutta oli siellä sitten tällaisia vasemmistolilaisia, jotka haluaa ajatella yhteiskunnallisesti, vasitenkin. Nyt tähän tuotiin se politiikka. **Jos meitä on kolme tai neljä puoluetta valtuustossa, niin se on vähän semmonen se politiikka, jos siellä pari ryhmää panee asiaa vastaan, niin sitten periaatteesta poliittisesti toiset ovat vähän lievempiä.** Että Metsähallitus käytti tässä nyt sellaista vähän kyseenalaista taktiikkaa, taas kerran.

Kyseinen poromies oli itsekin keksinyt hyvän idean neuvotteluun. Hän oli sanonut Pallas-Ylläs puiston hoito- ja käyttösuunnitelman yhteydessä puistonjohtajalle, että nyt lisäruokintaa voi tehdä puiston ulkopuolisissa Ylä-Muonion talousmetsissä. Jos ne hakataan, niin täytyy alkaa lisäruokkimaan poroja puistoon. Metsään ruokintaa kannattaa

tehdä sellaisessa paikassa, jossa poroille löytyy luonnostakin ruokaa. Puiston kannalta lisäruokinta on ongelmallista vieraiden kasvilajien ja myös heinäpaaleista tulevien muovien takia. Puistonjohtaja asettuikin poromiesten puolelle tässä asiassa. Tässä poromies onnistui pelaamaan Metsähallituksen liiketalous puolen ja luontopalvelut toisiaan vastaan. Poromies sanoikin ylpeänä, että *”se oli semmoinen hyvä fiksu vihreä veto mulla”*. Liitteessä 2 kuvataan kokeiluluontoisesti eri maankäyttäjien suhteita Ylä-Muoniossa. Tarkasteltavana on: ovatko maankäyttäjät mielestään konfliktissa, sosiaalinen pääoma (luottamus, ennakkoluulot, historia, sosiaaliset verkostot) ja oikeudet talousmetsien sekä puiston alueiden käyttöön ja hallintaan.

4. Maankäytön ristiriitojen tarkastelua indikaattorien löytämiseksi

Tässä luvussa tarkastellaan aineistoa sosiaalisesti kestävä maankäytön indikaattorien löytämiseksi. Aineiston jakaminen osallistumisen, hyötyjen ja haittojen sekä kulttuurisen kestävyys alle ei ole yksiselitteistä, joten päällekkäisyyksiä löytyy. Tummennetut ja numeroidut aloitukset viittaavat johtopäätöksistä löytyvään indikaattoritaulukkoon. Luvussa 4.4 tarkastelen *”yhteismaan tragediaa”* ja *”herravihaa”* kulttuurisina ennakkoluuloina. Sosiaalisen kestävyys kannalta tämä on oleellista, koska *”herravihan”* ja *”yhteismaan tragedian”* mukainen ajattelu synnyttää ennakkoluuloja ja vaikeuttaa yhteistyötä ainakin poronhoitajien ja Metsähallituksen välillä. *”Yhteismaan tragedia”* ja *”herraviha”* selittävät kulttuurisina merkityksinä myös etnografista osuutta.

4.1 Osallistuminen maankäyttöön liittyviin päätöksiin

Osallistumisen mahdollisuus (1) maankäyttöön liittyviin päätöksiin vaihtelee tilanteittain. Lisäksi päätöksiin vaikutetaan myös maankäytön suunnitteluprosessien ulkopuolella. Ensimmäisen Muonion paliskunnan alueelle tulleen auto-testiradan aiheuttamasta melusta ja käräjöintiprosessista johtuen tulevasta testiradasta puhuttiin jo etukäteen ja paikkakin sovittiin poronhoitajien kanssa yhteistuumin. Vastustuksen ansiosta paliskunta sai lopulta sovittua ensimmäisen testiradan korvauksista Laatumaa

kanssa. Olisi siis väärin pitää paikallisia pelkästään globaalien tai kansallisten voimien passiivisina uhreina (esim. Hertzfeld 2001, 166). Ylläksen kaavan lopputulosta ei vielä tiedetä, mutta on mahdollista, että kunta joutuu perääntymään suunnitelmissaan paikallisten vastustuksen takia. Autotehtaiden mukavaan käytökseen toisen testiradan suhteen voi olla syynä myös se, että nyt autopiireissä tiedetään Muonion testiradasta, joten seuraavan perustamista ei tarvitse pitää salassa.

Poromiehet ja paikalliset kamppailevat myös omanlaistensa luonnonmäärittelyjen eteen. Argumentaatiossa poromiehet siirtävät usein asioita vertausten kautta lähemmäksi kuulijaansa, esimerkiksi Mannerheimintielle, kuulijan kotipihaan tai palkkapussiin. Tällainen analogioiden tekeminen auttaa kuulijaa ymmärtämään ja ehkä myös tuntemaan poromiehiä paremmin. Kyseessä on myös antropologinen metodi: vieras tuodaan omaan elämään ja sitä kautta pyritään vaikuttamaan ihmisten käsityksiin (ks. Marcus & Fischer 1986). Osallistamistilaisuuksien ulkopuolella aktiiviset poromiehet soittelevat ministereille ja palkkaavat asianajajia selvittämään oikeuksiaan.

Testiradan työllistäessä paljon ihmisiä paikallisten on vaikea kritisoida sen toimintaa, koska ystävien, sukulaisten tai vaimojen työpaikat ovat vaakalaudalla. Jos työpaikkojen tai muun uhkan edessä ei uskalla kritisoida jotain hanketta, niin osallistuminen ei ole kestäväällä pohjalla. Toisaalta osallistamisen käytännöistä ei ole mitään hyötyä, jos edes osallistajilla ei ole valtaa tehdä päätöksiä. Vastuun hävittäminen saattaa olla myös tarkoituksella tehtyä. Kun vastuu siirretään ylemmälle taholle, niin huonosta päätöksestä voidaan syyttää ”Helsinkiä”, eivätkä syytökset kohdistu paikallisiin ”pikkukiihoihin”. Oli kummin tahansa, niin tällainen on omiaan ruokkimaan ”herravihaa” varsinkin Helsingin herroja kohtaan. Reilun päätöksenteon indikaattorina voidaan pitää vastuun ja vallan paikan selkeää määrittelyä.

P6: .. ku se kysy Yliniemi siinä, mitä mieltä minä olen sanoin, että olen periaatteessa vastaan, mutta tappelemaan en ala teijän kanssa. .. Helsingistähän se sanotaan, että tehdään näin. .. Metsähallituksen edustajat sanoivat suoraan, että on aivan sama mitä täällä keskenänsä puhutaan.

Heikkinen & Raitio (2003, 43) lainaavat haastateltavaansa: ”*Testiradan yhteiskunnallinen vaikutus on 120 työpaikkaa Muonioon. Näin ollen paliskuntain ajama vastakkainasettelu ei ole järkevä. Vastakkain asettelu 2400 ha laidunalueen ja 100 työpaikan välillä on järjetön.*” Poromiesten toiveille ei jää tilaa, hyötyjen ja haittojen yhteismitallistaminen on vaikeata sekä pelkästään taloudellisiin laskelmiin perustuvana kestäväntöntä poronhoidon

kannalta. Usein kehitysprojektien rahalliset hyödyt kuittaavat ympäristölle (Camilleri 2004, 54) ja paikallisille ihmisille koituvat haitat. Kaavoituksen ja muun maankäytön yhteydessä poromiesten osallistumismahdollisuudet ovat usein heikkoja, mikä johtaa laidunmaiden menetyksiin (vrt. Rannikko 1999, 401).

Muonion alueella pahimmiksi poronhoidon kanssa kilpaileviksi maankäyttäjiksi mainittiin esimerkiksi valtionmaiden myynti yksityisille (myös Heikkinen 2002, 275). Laatumaa myi testirataan tarvittavan maa-alueen salassa, koska ostaja halusi pitää testirata -hankkeensa salassa viimeiseen asti. *”Tietoinen lainrikkominen”* Laatumaan toimesta polki poronhoitajien oikeuksia ja todennäköisesti lisäsi epäluottamusta Laatumaa, yleensäkin Metsähallitusta ja lopulta myös maankäytön muuttamista kohtaan. Ennen kaikkea testiradan tapaus välittää viestin, että *”rahalla on taivaallinen valta”*. Heikkisen & Raition (2003, 18) mukaan poronhoito jää alakynteen maankäyttöä koskevissa päätöksissä, koska päätöksiä tehtäessä vain raha ratkaisee. TE – keskuksen mukaan näin ei tulisi olla, koska silloin pienet joutuvat aina väistymään. Poronhoidon asemaa pitäisikin parantaa maankäyttöä koskevassa päätöksenteossa. Testiradan tapaus nostaa kysymyksen kansallisen lainsäädännön merkityksestä kansainvälisten taloudellisten voimien edessä.

Maankäytön konflikteja tarkastelleet Lasse Peltonen & Sampo Villanen (2004, 25) pohtivat kaavoitusprosessiin liittyviä ongelmia. He kutsuvat valmiin mallin esittelyä yleisölle nimellä *”päättä-julista-puolusta (PJP)”*⁶³ suunnittelumalliksi. Tällainen toimintatapa johtaa helposti kiistoihin suunnittelussa, koska muut intressiryhmät joutuvat puolustamaan omia arvoja ja intressejä *”valmista”* päätöstä vastaan. *”Susskindin ym. (2000, 21) mukaan kiistoihin johtavassa toimintatavassa ensin päätetään mitä suunnittelussa halutaan ja tältä pohjalta esitetään vielä paisutettuja ”vaatimuksia”.* Äkäslompolon kaavoituksessa toimittiin juuri tällä tavalla. Koiravaljakkoreittien kohdalla ongelmaksi muodostui, että kun reittien suunnittelija tuli esittelemään koirayrittäjien tarpeita ja toiveita kartalle piirrettynä, niin reittiverkko näyttäytyi mahdottoman laajana poromiesten näkökulmasta ja he vastustivat heti esitystä. Tämä vastustus johtui suunnitteluprosessin luonteesta, jossa ensin selvitetään yrittäjien tarpeet (kyllä-alueet) ja sitten viedään ne poromiesten nähtäville (ei-alueet). Poromiehet joutuivat heti

⁶³ Decide-Annonce-Defend, DAD

puolustuskannalle. Olisi parempi selvittää ensin sekä kyllä- että ei-alueet ja niiden pohjalta tehdä suunnitelma, jota voisi sitten esitellä kaikille yhteisessä tilaisuudessa. Esitetyn suunnitelman perustuessa kyllä- ja ei-alueisiin kukaan ei kokisi joutuvansa hyökkäyksen kohteeksi.

Kelkkareittien kohdalla eräs poromies harmitteli sitä, ettei ollut aikaisemmin vastustanut kelkkareittejä kovemmin, vaan pyrkinyt minimoimaan reiteistä aiheutuvia haittoja osallistumalla reittien suunnitteluun. Hänen mukaan olisi pitänyt vaatia vuosittain maksettavaa kilometrikorvausta reiteistä. Nyt neuvottelumahdollisuudet olivat huonontuneet, kun myönnytyksiä oli jo tehty. Poromiesten osallistumisen kelkkareittien suunnitteluun voisi nähdä vuorovaikutteisena tai lain edellyttämänä osallistamisena, vailla kovinkaan suuria vaikutusmahdollisuuksia. Toisaalta osallistumisen voi nähdä myös materiaalisena; poromiehet tekivät työtä reittien suunnittelussa ja vastineeksi saivat vaikuttaa reitin sijaintiin. Osallistumisen tasoa mittaavien indikaattorien määrittelemisessä kohdataan siis tulkintaongelmia. Se, kuka indikaattoria käyttää ja kuka sen määrittelee, ovatkin jo poliittisia päätöksiä ja vaikuttavat siihen, millä tasolla osallistumisen nähdään tapahtuvan. (ks. Bell & Morse 2001, 296-297.) Tämä korostuu maankäyttöön liittyvissä asioissa, kun intressiryhmiä on useampia.

Minkälaisilla perusteluilla ja merkitysjärjestelmillä on valtaa maankäytön suunnittelussa (2) on oleellinen kysymys, koska osallistaminen ja osallistuminen ei tapahdu tyhjiössä, vaan taustalla on historiallisia valtasuhteita. Historian legitimoiva voima voidaan jakaa kahteen kategoriaan: yhteiskunnalliseen valtaan ja näkyvään retoriikkaan. Metsähallitus vetosi esimerkiksi siihen, että Ylä-Muoniossa on ennenkin tehty hakkuita, joten alue on ollut perinteisesti talouskäytössä. Metsien taloudellinen hyödyntäminen on kuitenkin ollut 60 vuotta sitten erilaista kuin nykyisin. Yhteiskunnallisen vallan kohdalla voi tarkastella, minkälaisilla perusteluilla on valtaa maankäyttöön liittyvissä päätöksissä. Ekologinen (Björn 2003, 181-185) ja metsätaloudellinen tulkintakehys (Kyllönen & Raitio 2004, 9) voidaan nähdä metsäkeskustelun kahtena suurena merkitysjärjestelmänä. Niiden taakse kytkeytyy historiallisesti määrittyneitä valtasuhteita sekä taloudellisia etuja (ks. Hajer 1995; Poncelet 2001). Sosiaaliset argumentit ovat jääneet usein toissijaisiksi metsäkeskustelussa (Rannikko 1999, 408). Ylä-Muonion metsiä on lähdetty puolustamaan matkailuun, poroihin ja paikallisten virkistysmahdollisuuksiin vetoamalla. Kansalaisten on

vaikeampaa lähestyä asiantuntijatieta, joten osallistumisen mahdollisuudet paranevat, jos kahden metsäkeskustelua hallitsevan kehysten väliin mahtuu muunkinlaisia perusteluita. Ylä-Muonion tapauksessa kunta oli vaikuttavana tekijänä paikallisten vaikutusmahdollisuuksien lisäämisessä. Kunnan intresseissä on matkailun alueellinen kehittäminen. Tarvittiin siis taloudellisen, sosiaalisen ja myös ekologisen kestävyysyden yhdistymistä, jotta saatiin metsiin liittyvän päätöksenteon vanhoja valta-asemia horjutettua (ks. Newman 2004, 616-617). Jos tällainen paikallisiin arvoihin perustuva argumentointi saa valtaa kahden vahvan asiantuntijälähtöisen merkitysjärjestelmän välillä, niin se toimii indikaattorina siitä, että myös paikallisten ihmisten tiedolla on valtaa päätöksenteossa.

Metsähallituksella on ollut perinteisesti paljon valtaa metsiin liittyvissä asioissa, joten sillä on usein myös mahdollisuus rajata kehys, jonka sisällä keskustelua käydään. Kuten Donald Trump⁶⁴ painotti: ”täytyy ajatella kehysten ulkopuolelle”⁶⁵ taloudellisen voiton saavuttamiseksi. Ajatusta voi soveltaa myös osallistumisen mahdollisuuksien edistämiseen. Kehysten rajat vaikuttavat siihen, minkälaisia neuvottelustrategioita eri tilanteissa kannattaa käyttää. ”*Keppihevosia*” käytetään luultavimmin silloin, kun niiden nähdään olevan hyödyllisiä vaikuttamisen kannalta, ja kun oman kannan esittäminen ei riitä. Tiukasti rajattu kehys luo tarpeita käyttää ”*keppihevosia*” ja heikentää luottamusta osapuolten välillä. Inarin metsäkiistaa tarkastelleiden Simo Kyllösen & Kaisa Raition (2004, 4, 9) mukaan luottamuksen palauttaminen riippuukin pitkälti siitä, kuinka metsähallinto tulkitsee kiistan luonteen. Suomalaisen metsäsektori tarkastelee tilannetta sen kautta, kuinka suuresta metsäalasta puuntuotanto on joutunut tai joutuu luopumaan. Tämä vaikeuttaa metsäsektorin mahdollisuuksia sopeutua uudennlaisiin tilanteisiin.

Osallistumisen indikaattorina voidaan pitää osallistujien mahdollisuutta osallistua keskusteluun omilla ehdoilla. Täytyy ensin määritellä osallistumistilaisuuksissa vallitseva kehys ja sen suhde osallistujien toiveisiin. Indikaattorin tulisi kertoa, onko osallistujilla edes mahdollisuutta osallistua päätöksentekoon kyseisessä kehyksessä. Paikallisia ihmisiä ja heidän asiantuntijoiden tiedosta poikkeavia tulkintakehymiään tarvitaan innovaatioiden luomiseksi ja oman tietonsa panoksen takia. ”*Maallikkotieto asiantuntijatietoon*

⁶⁴ Donald Trump esiintyy amerikkalaisessa ”*Diili*”- televisio-ohjelmassa. Trump on siis USA:n Jari Sarasvuo. Viitataan häneen siksi, että Trumpin mukaan saadaan aikaan parempaa tulosta, jos ajatellaan tavallisten ratkaisujen ulkopuolelle.

⁶⁵ Think outside the box.

yhdistettynä voi tuottaa parempia ja kestävämpiä keinoja ympäristön suojelemisessa” (Rannikko 2004, 140) sekä maankäytön kestävyys edistämiseksi. Jos paikalliset tulevat mukaan määrittelemään alueensa luonnonkäyttöä, niin se ei tarkoita muiden maankäyttömuotojen poistumista alueelta, vaan paikalliset huomioivaa maankäyttömuotojen yhteensovittamista (Escobar 1998, 75). Näin ollen ”*avoimen kehityksen politiikka*” olisi osallistamisen käytännöissä hyödyllinen apuväline.

Kiistoihin sisältyy kaupankäyntiä, neuvottelua, kommunikaatiota ja vuorovaikutusta (Daniels & Walker 2001, 28). Neuvottelutilanteissa poromiehet, Metsähallitus, luonnonsuojelun kannattajat ja matkailuyrittäjät eivät kuitenkaan käy kauppaa samalla valuutalla, jolloin neuvottelu ja yhteisen tulkintakehityksen löytäminen vaikeutuu (vrt. Luhmann 2004). Poromiesten valuuttana voisi pitää mahdollisuutta käyttää maata poronhoitoon. Matkailun valuutta on puolestaan imagoon ja turistien kokemuksiin liittyvää. Metsätalouden tavoitteena on saada puukuutioita, kun taas suojelun tavoitteena on turvata luonnon monimuotoisuutta. Hyötyjä ja haittoja on vaikea yhteismitallistaa, esimerkiksi poronhoidon todellista hyötyä matkailulle imagon kautta on mahdotonta laskea. Yhteismitattomien hyötyjen ja haittojen tilanteessa osapuolet ovat eri mieltä samojen asioiden arvoista ja siitä, kuinka niitä pitäisi huomioida maankäytössä. Niinpä: ”*Puutteellinen tai epävarma tieto samasta aiheesta ja tähän liittyvä epävarmuus ovat konflikteille otollinen kasvualusta*” (Peltonen & Villanen 2004, 23). Neuvottelun vaikeutta lisää se, että poronhoito perinteisenä elinkeinona voidaan nähdä arvona sinänsä, eikä pelkästään tuottavana elinkeinona. Peltosen & Villasen (2004, 41) mukaan konfliktien ratkaisemiselle on paremmat edellytykset, kun molemmilla osapuolilla on jotain annettavaa toisilleen. Intresseistä voidaan neuvotella ja niitä on helpompi yhteismitallistaa, mutta arvoilla on vaikeampi käydä kauppaa. Poronhoidon ja muiden maankäyttömuotojen välisiä kiistoja ei voida ratkaista vain intresseistä neuvottelemalla ja hyötyjen ja haittojen uudelleen jakamisella, vaan vaaditaan myös arvojen yhteensovittelua. Toisaalta hyötyjen ja haittojen tasapuolinen jakaminen lisää eri osapuolten yhteistyökykyä, epätasa-arvoinen jakaminen puolestaan motivoi ”*maksumiehiä*” toimimaan sääntöjen ja kohteliaisuuden rajamailla (ks. Young 2001). Osallistumisen indikaattorien yhteydessä tulisi tarkkailla, miten poronhoitajien arvot ja intressit otetaan huomioon, kun ne ovat yhteismitattomia päätöksentekotilanteissa toimivien vahvojen arvojen kanssa.

Keskusjohtoisella⁶⁶ hallintamallilla ei saada kehitettyä kestäviä ratkaisuja, johtuen eri toimijoiden/instituutioiden näkemyseroista. Jos halutaan löytää kestävä hallinnointitapa, niin kuilu keskusjohdon ja paikallistason välillä on pystyttävä ylittämään. (esim. Heikkinen & Raitio 2003, 44.) Ylä-Muonion tapauksessa keskusteluun tulisi voimakkaammin ottaa mukaan se, että metsillä on muitakin kuin metsätaloudellisia tai luonnonsuojelullisia arvoja. Jos alueen maankäytön hallinnointia lähdetäisiin kehittämään alhaalta ylöspäin,⁶⁷ niin tulisi lähteä liikkeelle puhtaalta pöydältä eri osapuolten välillä. Alueen maankäyttöä suunniteltaessa määriteltäisiin kaikkien osapuolien toiveet ja tarpeet sekä toisaalta asiat, jotka uhkaavat näitä alueeseen liittyviä toiveita. Toiveiden ja uhkien pohjalta luotaisiin alueen käyttösuunnitelma. Haastatteluissani Metsähallitus nähtiin ainoana ylimääräisenä maankäyttäjänä Ylä-Muoniossa, joka ei sovi yhteen muiden käyttömuotojen kanssa. Matkailu on poronhoidon vahva, mutta vielä lähes hyödyntämätön, liittolainen molempia haittaavaa tehometsätaloutta vastaan (Heikkinen 2002, 281-282). Kestävä resurssien hallinta edellyttää, että maankäytön suunnittelu, valvonta ja rangaistukset ovat paikallisten käsissä (Heikkinen & Raitio 2003, 11). Tämä edellyttäisi metsätalouden kannalta sitä, että paikalliset valvoisivat Metsähallitusta sen sijaan, että se valvoo itse itseään (ks. Kyllönen & Raitio 2004). Sopimuksien valvojan ja niiden rikkomisesta rankaisevan tahon tarkastelu onkin yksi indikaattori pohdittaessa, minkälaista yhteiskunnallista tukea päätöksissä käytettävien merkitysjärjestelmien takana on.

Paikallisten innokkuus osallistua (3) päätöksentekoon kertoo siitä, että kyseisen päätöksen vaikutukset ovat heille tärkeitä. Se ei kuitenkaan ole luotettava mittari paikallisten arvojen ja intressien mittaamiseksi, koska paikalliset saattavat nähdä osallistumisen hyödyttömänä. Esimerkiksi luonnonvarasuunnitelmaa tehdään Länsi-Lapin alueelle, joten pienet paikalliset asiat sisältyvät suurempaa aluetta koskeviin päätöksiin. Näin ollen suunnittelun ja päätösten yhteyttä omaan elämään ei välttämättä nähdä, ennen kuin käsiteltävänä ovat konkreettiset omaa toimintapiiriä koskevat kysymykset. Muoniossa paikalliset osallistuivat luonnonvarasuunnitelman kokoukseen innokkaasti, koska Ylä-Muonion alue *”oli akuuttina kysymyslistalla”*. Paikallisten mahdollisuus osallistua Ylä-Muoniota koskeviin päätöksiin sekä hyötyjen jakautuminen paikallisten käsiin lisäisivät motivaatiota käyttää ja kehittää aluetta kestäväällä tavalla. Vallan

⁶⁶ Top-down.

⁶⁷ Bottom-up.

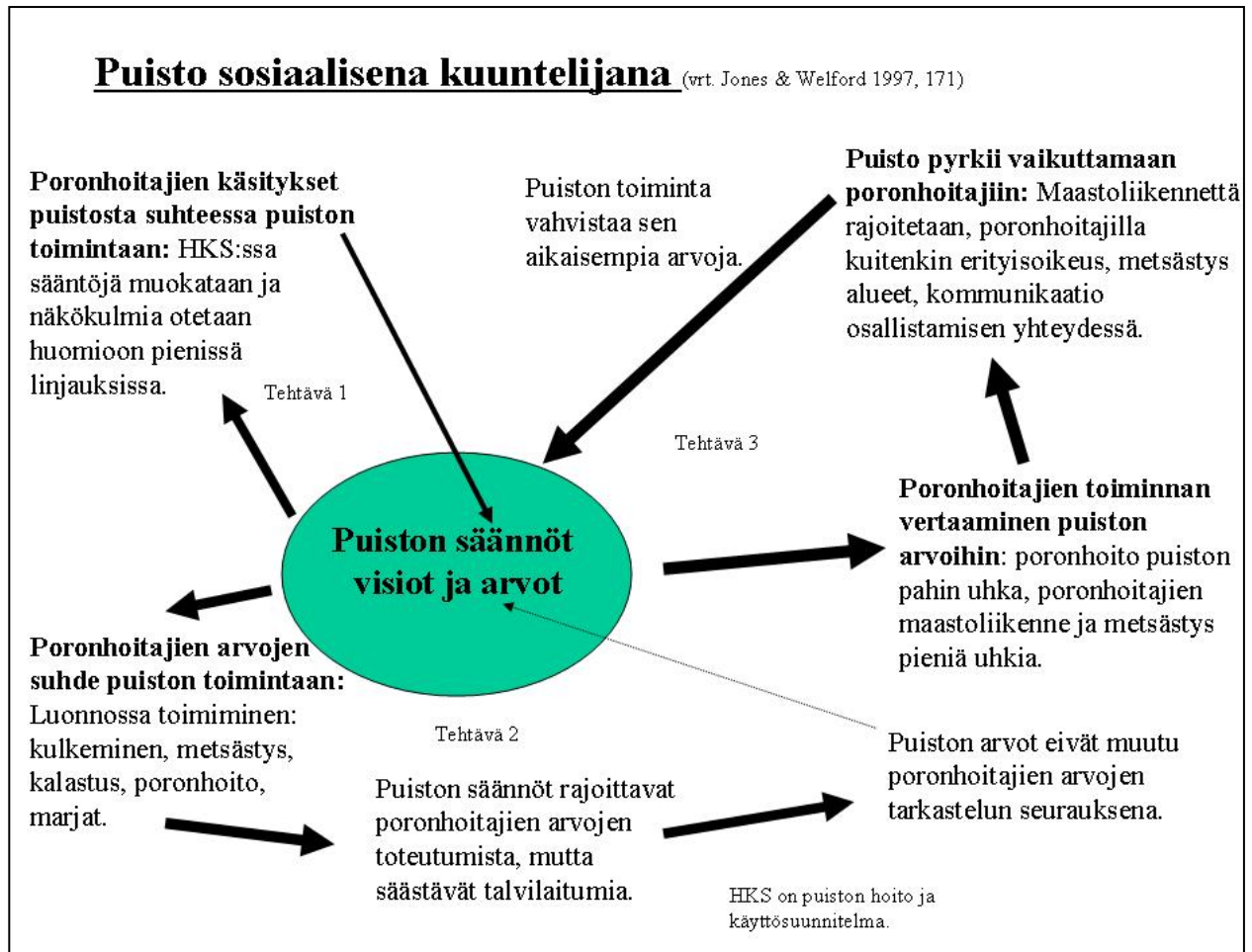
siirtämistä paikallisille voidaan perustella muoniolaisten innokkuudella osallistua aluetta koskeviin päätöksiin sekä alueen ekologisella, taloudellisella ja sosiaalisella merkityksellä paikallisille.

Sosiaalisen kuuntelun prosessi (4)⁶⁸ on yksi mahdollisuus, jonka kautta maankäytön suunnittelun moniarvoisuutta voisi lisätä. Tällä tarkoitetaan kolmiosaista toimintaa, joka yhteiskuntavastuullisen yhtiön pitäisi suorittaa, joten miksei myös luonnonsuojelualueen hallinto-organisaation. Käytän esimerkkiorganisaationa Pallas-Ylläs kansallispuistoa. Ensimmäisenä tehtävänä on tarkastella muiden intressiryhmien käsityksiä puiston toiminnasta ja säännöistä. Näiden perusteella parannettaisiin puiston omaa toimintaa. Jos puiston toimintaa pidetään huonona, niin sen tulisi muuttaa toimintaansa tai kommunikoida paremmin. Toisena tehtävänä olisi määritellä intressiryhmien arvot ja verrata puiston toimintaa ja visioita näihin arvoihin. Puiston visioita tulisi muuttaa intressiryhmien arvojen pohjalta. Kolmantena tehtävänä on tarkastella muiden intressiryhmien toimintaa puiston omia arvoja ja visioita vasten ja yrittää vaikuttaa intressiryhmien toimintaan. Tällainen prosessi mahdollistaa kaksisuuntaisen oppimisen ja edistää kestävästä kehitystä. (Jones & Welford 1997, 170-172.)

Pallas-Ylläs kansallispuiston kohdalla on enimmäkseen keskitytty kolmanteen tehtävään, eli puiston intressiryhmien toimintaa yritetään mukauttaa puiston visioihin ja arvoihin. Hoito- ja käyttösuunnitelman (HKS) yhteydessä on työskennelty myös ensimmäisen tehtävän parissa, jossa paikalliset ovat vaikuttaneet puiston toiminnan ja tulevien sääntöjen määrittelyyn. Puiston omat visiot ja arvot eivät ole kuitenkaan muuttuneet osallistumisprosesseissa, vaikka puiston tavoite onkin HKS:n hyvä toteutuminen. Tätä on kuvattu kaaviossa 9. Paikallisten vaikutusmahdollisuudet jäävät siis yksityiskohtien muokkaamiseen. Jos indikaattoreiden haluttaisiin valtauttavan paikallisia (ks. Bell & Morse 2001, 294), niin puiston arvojen ja visioiden muuttuminen paikallisen osallistumisen kautta olisi hyvä keino vallan jakamiseen. Tällöin kansainväliseltä tasolta määritellyt luonnonsuojeluluokitukset muuttuisivat myös arvojen ja tavoitteiden tasolla. Kun paikallisten mielipiteet tulisivat huomioiduiksi jo puiston visioissa, niin sosiaalisesti kestävä puiston rakentaminen olisi tulevaisuudessakin varmemmalla pohjalla. Puiston

⁶⁸ Social auditing.

tavoitteiden muuttuessa ne saattaisivat vaikuttaa edelleen luokitusjärjestelmään, jonka pohjalta suojelualueiden visiot ja arvot ovat määrittäneet.



Kaavio 9. Pallas-Ylläs puisto sosiaalisena kuuntelijana.

Kiistan tilaa (5) ja sen osapuolten välisiä suhteita voi pohtia retoriikan sekä osapuolten välisten liittojen kautta. Äkäslompolon latukiistan yhteydessä sekä poromiehet että latuyrittäjä esittivät haastatteluissa toisensa jokseenkin negatiivisessa valossa. Asian lisäksi keskityttiin toisen osapuolen pilkkaamiseen ja syyttelyyn, mikä kertoo tulehtuneista väleistä ja kärjistää tilannetta entisestään.⁶⁹ Molemmat katsovat, että toinen loukkaa heidän/hänen oikeutta harjoittaa elinkeinoaan. Voisikin katsoa, että motivaatio syyttelyyn syntyy omista huolista ja tarpeista harjoittaa omaa elinkeinoa rauhassa (ks. Barth 1995, 339-354). Kiistan ratkaisussa pitäisi keskittää voimia siihen, että poromiehet ja latuyrittäjä pystyisivät pysymään asiassa syyttelyn sijaan. Ilmosen (2004, 129) painottamia spontaaneja luottamuksen ilmaisuja, ”*käden ojennuksia*”, tarvittaisiin sekä poromiesten että latuyrittäjän taholta välien parantamiseksi. Kiistan selvittelyssä ei ole

⁶⁹ Vrt. vangin dilemma.

käytetty varsinaisesti ulkopuolista välimiestä, vaan Matkailuyhdistys on edustanut latuyrittäjän näkökulmaa ja poroisäntä tuonut poromiesten ajatuksia esiin. Latukiistassa poroisännän ja Matkailuyhdistyksen välillä vallitsee sopu neuvotteluiden seurauksena, mutta sama yhteishengen ilmapiiri ei ulotu poromiesten ja latuyrittäjän välisiin suhteisiin. Kiistalla on suuri mahdollisuus uusiutua tulevaisuudessa, jos välit ovat sen verran tulehtuneet, ettei viitsitä pitää yhteyttä, vaikka olisikin tarvetta. Latuyrittäjän ja poromiesten välillä voitaisiin tehdä sopimuksia, miten käytännön tilanteissa toimitaan ja selvitetään asiat niin, ettei kiistaa synny. Luottamus kasvaisi myös poromiesten ja latuyrittäjän välille ja vähentäisi kiistan uusiutumisen mahdollisuutta.

Kiistan toisen osapuolen sisäisiä ristiriitoja voi käyttää hyväksi neuvotteluissa. Esimerkiksi Ylä-Muonion tapauksessa Metsähallitus vetosi kunnanhallituksen vasemmistoliittolaisten yhteiskunnalliseen ajatteluun kansantalousretoriikalla, ja käytti hyväkseen kunnanhallituksen puoluejakaumasta aiheutuvia periaatteellisia mielipide-eroja. Muonion kunta on Ylä-Muonion hakuista vastaan, mutta ei yksimielisesti. Toisaalta poromies pelasi Luontopalvelut Metsähallituksen metsätaloutta vastaan, ja löysi luontopalveluiden kanssa yhteisiä etuja, vaikka kiisteleekin joissain tapauksissa myös Luontopalveluiden kanssa. Kun tällainen osapuolten välisten ristiriitojen ylittäminen uusien liittojen kautta on mahdollista, niin ei voida olla tilanteessa, jossa osapuolet ovat täysin erillään toisistaan. Konfliktitilanteet saavat osapuolet etsimään uusia liittoja toteuttaakseen päämääränsä. Näin konflikti vahvistaa kokonaisuuden koheesiota. (Gluckman 1956, 1-26.) Ehkä odottamattomatkin osapuolten väliset liitot ovat indikaattori kokonaistilanteen jonkinlaiselle koheesiolle. Lisäksi uusista liitoista saattaa löytyä innovatiivisia ratkaisuja kohti kestäväää kehitystä (Ks. Newman 2004, 616-617).

Kulttuuriset ennakkoluulot (6)⁷⁰ voivat vaikuttaa kiistan osapuolten väliseen yhteistyöhön. Ihmiseen saatetaan luottaa jo sen takia, että hän kuuluu tiettyyn sosiaaliseen verkostoon. Tällaista luottamusta voidaan kutsua ”*haperoksi luottamukseksi*” (Ilmonen 2004, 130 <- Newton, Kenneth 1999, 18.) Äkäslompolon latukiistassa poromiehet suhtautuvat ”*junantuomiin*” haperolla epäluottamuksella ja tapahtuneiden asioiden perusteella vahvistetaan jo alussa kytenyt epäluottamus. Molempipuolinen arvostuksen

⁷⁰ Katso myös luku: 4.4 ”Tragedia” ja ”herraviha”.

puute vaikeuttaa neuvotteluja ja omasta näkemyksestä tinkimistä. Barrettin (1984, 177-178) mukaan yhteisen perinteen jakaminen on yksi kiistoja⁷¹ estävä tekijä.

4.2 Hyödyt ja haitat

Mille tasolle maankäytöstä koituvat hyödyt ja haitat jakaantuvat (7)? Kaukaiset maaseutualueet ovat usein raaka-aineiden tuottajia ja luontoreservaatteja (Rannikko 1999, 395) kansallisesta tai kansainvälisestä näkökulmasta katsottuna. Ympäristönkäytön oikeudenmukaisuudessa on kyse pitkälti siitä, kenen oikeudet huomioidaan ja kuka saa lisää velvollisuuksia (Rannikko 2004, 143). Poromiehet ja muut paikalliset eivät varauksetta luota siihen, että luonnon monimuotoisuus-diskurssin määrittämästä ekologisesta rationaalisuudesta olisi heille hyötyä. Luonnonsuojelusta voi olla myös haittaa poronhoidolle. Biodiversiteetti-diskurssin ja paikallisten ihmisten näkemysten ero luonnosta onkin suuri, ja ehkä kasvamassa. (Escobar 1998, 76). Globaali huoli ympäristöstä on kuitenkin hyvä legitimoija; on oikein suojella ympäristöä, koska siitä on kaikille hyötyä. Toisaalta taloudellinenkaan rationaalisuus ei ole kaikkien näkökulmasta samanlainen. Metsähallitus vetoaa kansantalouteen perustellessaan hakkuita ja autotestiratojen tapauksessa vedotaan alueen työllisyyteen. Kun ongelmien määrittelyvalta siirtyy paikallisesta kansalliseen ja edelleen globaaliin, niin tietyt arvot huomioidaan toisia herkemmin ja usein oikeuteen sekä hyötyjen ja haittojen jakautumiseen liittyvät kysymykset hämärtyvät (Camilleri 2004, 57). Oletetaan, että ”*näkymätön käsi*”⁷² jakaa hyötyjä tasaisesti koko yhteiskuntaan, mikäli menetellään ekologisen tai ekonominen rationaliteetin osoittamalla tavalla. Onkin oleellista pohtia, ketä maankäyttö hyödyttää ja millä kustannuksilla? Hyödyt voivat kulkeutua kansalliselle tasolle, alueelliselle tasolle, paikalliselle tasolle ja lopulta yksilöille paikallistasolla tai toisaalta kansainvälisille yrityksille (ks. Giordano 2003, 372). Paikallisten enenevä osallistuminen päätöksiin kanavoisi hyötyjä paikallistasolle, mutta toisaalta lisäisi Metsähallituksen rajoitteita. Sosiaalisen kestävyyskannalta olisi tärkeää, että hyödyt alueen resursseista jäisivät myös paikallistasolle.

⁷¹ Barrett käyttää käsitteitä ”conflict” (osapuolten välillä) ja ”contradiction” (sisäinen) (ks. Barrett 1984, 147), mutta itse käytän selkeyden vuoksi kiistaa, koska ihmisten tuttuus ei ehkäise varsinaista maankäyttöä ristiriitaa/konfliktia poronhoidon ja matkailun välillä.

⁷² Käsite lähtöisin Adam Smithiltä.

Edellä mainitut ekologinen ja taloudellinen rationaalisuus määrittellään yleensä asiantuntijatiedon avulla. ”Objektiivisen” tiedon takana saattaa olla intressejä, joita edistetään (luonnon)tieteellisten määrittelyjen mukaisella toiminnalla. Metsähallitus teetti tutkimuksen Suomen luonnonsuojelualueiden tilasta (Gilligan et al. 2005), jonka mukaan poro on pohjoisen kansallispuistojen suurin uhka. Maailman luonnonsuojeluliiton (IUCN) komission jäsenen Matti Helmisen mukaan Suomen poliittiset intohimot nostaa puistojensa luokitusta ovat korkealla. IUCN-luokituksen mukaan Suomen kansallispuistot ovat matalalla tasolla ja tähän on syynä metsästys ja poronhoito puistojen alueilla. Eurooppalaisesta näkökulmasta Suomen erämaissa sijaitsevien puistojen pitäisi olla ykkösluokassa, koska Suomella pitäisi olla varaa erämaidensa tiukempaan suojeluun. Euroopassa ei ymmärretä Suomen perinteistä erämaiden hyötykäyttöä.⁷³ Helmisen mukaan IUCN ei vaadi suojelua, vaan luokitus on ainoastaan seurantajärjestelmä. Hänen mukaansa poronhoito sopii hyvin Suomen puistoihin, ja vielä paremmin, jos poronhoidon vaikutukset luontoon muistuttavat sen esi-isän, villipeuran vaikutusta. (Väänänen, Lapin Kansa 29.4.05.) Suomen puistojen nostaminen IUCN-luokassa korkeammalle parantaisi Suomen imagoa kansainvälisellä tasolla, lisäisi mahdollisesti matkailun kysyntää, antaisi puistonjohtajille mainetta ja kunniaa sekä heikentäisi poronhoidon ja paikallisten luonnonkäytön mahdollisuuksia. Ylläs-Pallaksen puisto on siis IUCN:n toisessa luokassa. IUCN-luokitus on liitteessä 1.

Miten yli paikallisia merkitysjärjestelmiä voidaan käyttää auttamaan ja tukemaan paikallisia käytäntöjä (Escobar 1998, 75)? Tunturi-Lapin metsätalous hyödyttää enemmän kansantaloutta kuin paikallisia. Kansallispuistojen perustamisen tavoite on luonnonsuojelu sekä Ruotsin kansallispuistoja tutkineen Tom Melsin (1999) mukaan myös kansallisen identiteetin kannalta oleellisten maisemien säilyttäminen jälkipolville. Toisaalta kansallispuistoilla ja niiden luonnolla on arvoa myös matkailun kannalta (Uusitalo 2005, 50). Puisto matkailun edistäjänä tuo hyötyjä paikallisille matkailuyrittäjille sekä poronlihan myynnin kautta matkailun ulkopuolella oleville poromiehille, mutta luo myös rajoituksia paikalliselle luonnonkäytölle. Luonnonsuojelu tukee poronhoitoa, esimerkiksi Muonion paliskunnan alueella ei kunnollisia luppolaitumia ole kuin Pallas-Ylläs puistossa sekä Ylä-Muonion talousmetsissä. Alakylässä, minne puisto ei ulotu, luppolaitumia ei ole juuri ollenkaan, ja kaikki porot

⁷³ Kattava keskustelu erämaa-käsitteen historiasta esim. Arto Naskali 2002.

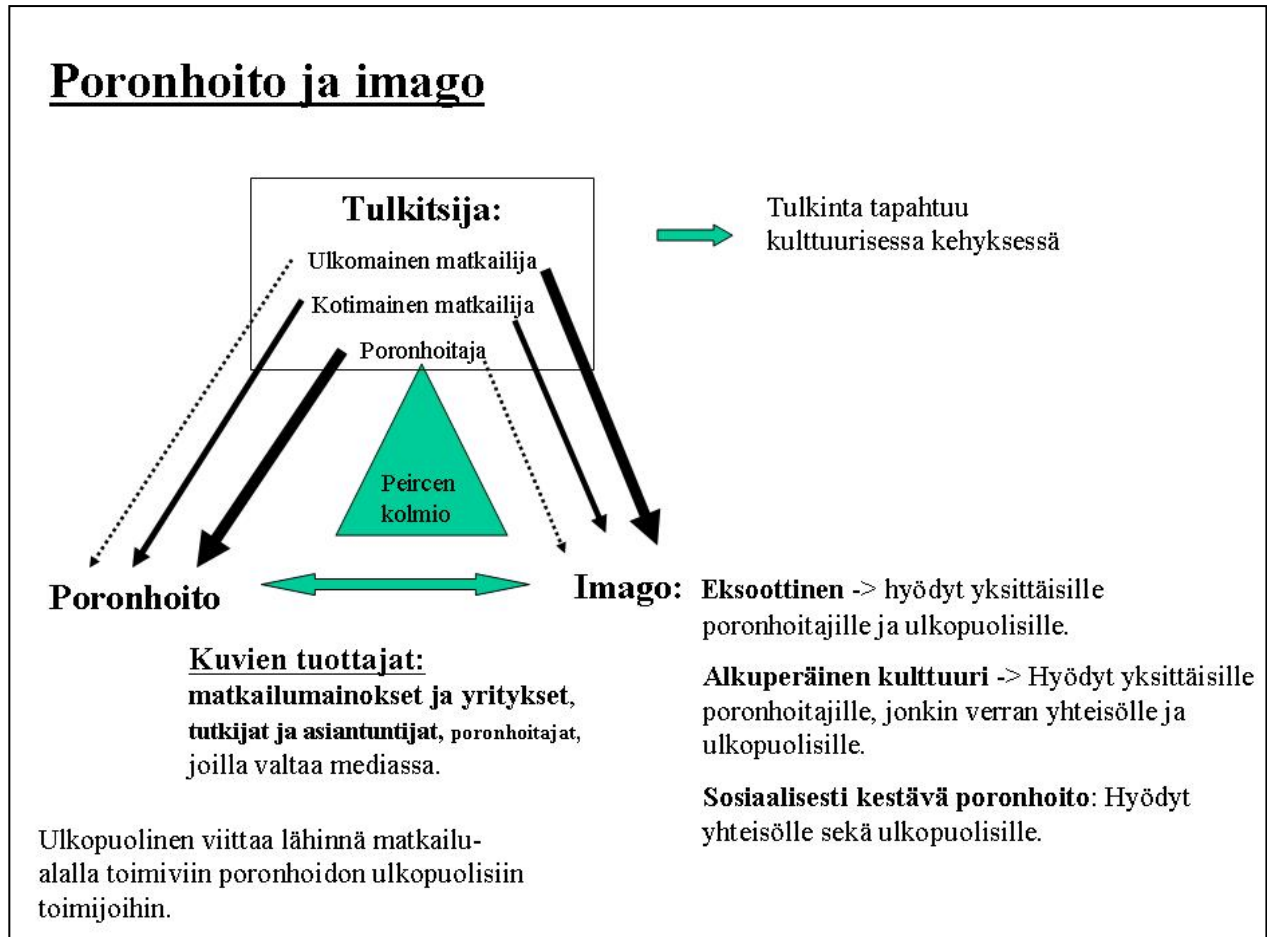
ovatkin talvet tarhattuna. Alakylän kaivosmaatkin ovat vähentyneet maanpinnan käsittelyn, aurauksen ja äestyksen seurauksena. Matkailun osalta tilanne on samantapainen: puisto tuo matkailijoita ja paikallisetkin ovat matkailumyönteisiä, mutta matkailuakaan ei saa kehittää ”*millä hinnalla hyvänsä*”.

Lapin imago porojen kotimaana on poronhoidolle sekä uhka että mahdollisuus. Imago ei välttämättä muodostu todellisuuden perusteella, vaan se muokkaa ja välittää todellisuutta. Imagon todellisuutta muokkaava voima rajoittuu siihen, miten uskottavasti se pystyy todellisuuden esittämään ja uskottavuus vaihtelee kontekstista riippuen. (Starrett 2003, 413.) Ulkomaisten matkailijoiden lisääntyessä imagon voima todellisuuden välittäjänä kasvaa. Uhka onkin siinä, että poronhoidon todellisuus muokataan imagon kautta matkailijoille houkuttelevaksi, vaikka todellisuudessa matkailu vähentäisi poronhoidon mahdollisuuksia. Kiistoihin sisältyy kaksi tai useampia toisistaan riippuvaisia osapuolia, jotka saattavat vaikuttaa toistensa mahdollisuuksien toteutumiseen tai heikkenemiseen (Daniels & Walker 2001, 28). Matkailu vaikuttaa poronhoidon mahdollisuuksiin, mutta toisaalta matkailuyrittäjät mainostavat Lappia porojen kotimaana. Matkailuyrittäjillä ei ole varsinaista tarvetta huomioida poronhoitoa sen itsensä, vaan imagon takia. Tästä seuraa mahdollisuus, että matkailusta on haittaa poronhoidolle ja poronhoidosta hyötyä matkailulle.

Valokuvien käyttöä mediassa tutkineen Gregory Starretin⁷⁴ (2003, 414) mukaan kuva herättää tunteita kollektiivisissa subjekteissa ja massoissa, joten tulee tarkastella niitä rakenteita, joiden kautta imago vetoaa joukkoihin. Poron imagon voima perustuu kuvaan Joulupukin apurista, alkuperäiseen lappilaiseen kulttuuriin ja eksotiikkaan. Kun porot esitetään Joulupukin maskotteina, niin tämän imagon kohderyhmänä olevat matkailijat tuskin kiinnittävät huomiota poronhoidon todellisuuteen. Toisaalta alkuperäisyyden ihailemisesta on tullut laajasti levinnyt ajatusmaailma. Camilleri (2004, 56) arvelee, että paikalliset ovat jääneet hyötyjen ulkopuolelle, koska ovat ”*liian aitoja*”. He ovat tuote, jota tullaan katsomaan, eivät sen myyjiä. Toisaalta alkuperäisyyden ihannointi ei ole kaukana siitä, että mainostettaessa Lappia porojen kotimaana tulisi kiinnittää huomiota todellisen poronhoidon sosiaaliseen kestävyyteen. Tällöin matkailuyritysten imago vahvistuisi, kun ne panostaisivat poronhoidon mahdollisuuksien säilymiseen ja

⁷⁴ Gregory Starrett puhuu kuvasta, image, mutta sovellan sitä tässä imagoon.

parantumiseen. Imago ”palaisi” todellisuuteen, jolloin imagosta juontuvat hyödyt tulisivat myös poronhoitajien ulottuville. Tarkkailun kohteena tulisi olla myös se, kenelle imagosta aiheutuvat hyödyt valuvat: yksittäisille yhteisön jäsenille, koko yhteisölle vai ulkopuolisille? Tätä on kuvattu kaaviossa 10.



Kaavio 10. Poronhoidon imagon pohja ja siitä koituvat hyödyt ja haitat.⁷⁵

Kestävä kehitys voi olla riski (8). Kestävävään kehitykseen siirtyminen vaatii usein toiminnan muuttamista, mistä puolestaan aiheuttaa muutoksia hyötyjen ja haittojen jakautumiseen. Tämä vaikuttaa toimijoiden motivaatioihin tehdä kestävä kehityksen mukaisia ratkaisuja. Kestävään kehitykseen siirtymiseen vaadittavat poliittiset ja taloudelliset riskit ovat mahdottomia ylittää ilman liittoutumia ja yhteisiä hyötyjä (Newman 2004, 616). Resurssikiistojen ratkaisu kansallisella tasolla ei välttämättä

⁷⁵ Semiotiikko Charles Peircen alkuperäisen triadisen merkkiteorian mukaan kolmiossa on objekti, siihen viittaava merkki ja tulkinta. Tulkinta ei tarkoita tulkitsijaa, vaan ennemmin ”oikeanlaista merkitysvaikutusta”. Tässä imago vastaa tulkintaa. Merkit ovat kuviossa mukana imagon tuottamisena ja huomataan, että toisten merkeillä on paremmat mahdollisuudet päästä esille suuren yleisön silmiin kuin toisilla. Poronhoito on kuviossa todellinen poronhoito, eli Peirce objekti. Kolmioon on otettu lisäksi mukaan tulkitsija, jotta nähdään kenen ajatuksia imago muokkaa. (Esim. Copley & Jansz 1998, 18-30 <- Peirce)

ratkaise niitä alueellisella tasolla, tai päinvastoin (Giordano 2003; Suopajarvi 2001) Paikallisen kestävyiden edistäminen tuottaa usein riskejä sekä kansallisessa että globaalissa mittakaavassa. Luonnonvarojen kestävässä hallinnoinnissa tuleekin kiinnittää huomiota riskeihin, joita kestävyiden edistäminen aiheuttaa eri toimijoille. Näiden riskien hallinnalla voidaan tuottaa ja muovata eri toimijoiden motivaatiota osallistua kestäväan kehitykseen. Liitteessä 3 kuvataan eri hallinnointimuotojen (yksityisomistus, valtion hallinnointi, yhteisön hallinnointi, ”open-access”) hyötyjärjestystä eri maankäyttäjille.

Metsähallituksen virkamies toi esiin uhan, että mikäli Inarin metsiä suojellaan⁷⁶, niin on todennäköistä, että muuallakin aletaan esittää suojeluvaatimuksia Inarin esimerkin innoittamana. Metsähallitus pelkää ennakkotapausta, koska uskoo sen vaikuttavan muihinkin hallinnoimiinsa metsiin ja niiden käyttöön (vrt. Hajer 1995). Jos Ylä-Muonion talousmetsissä ei enää harjoitettaisi metsätaloutta, niin olisi vaarana, että samankaltaisia talousmetsäalueita tulisi uudenlaisten metsätaloutta rajoittavien vaatimusten piiriin. Toisaalta vallan siirtäminen paikallistasolle olisi hyvä mahdollisuus testata ovatko paikalliset todella ”tragedian” uhreja (Hardin 1968) vai pystyvätkö he sovittamaan kestävästi yhteen alueella poronhoidon, luontomatkailun, paikallisten virkistyskäytön sekä pehmeän metsätalouden. Negatiivisen ennakkotapauksen sijaan Metsähallitus voisi käyttää aluetta positiivisena esimerkkinä alueellisesti kestävästä toiminnasta, joka parantaisi Metsähallituksen imagoa. Ylä-Muoniosta voisi tulla kestävästi toimiva alue, jos uskallettaisiin ottaa riskejä kohti kestävyttä. Riskien ottamiseksi vaaditaan toivoa, joka ei ole tunne, vaan valinta (Newman 2004, 618).

Positiivinen summapeli on vaihtoehto nollasummapelille (9) maankäytön ristiriitoja selvitetessä. Nollasummapeli on huono vaihtoehto siinä mielessä, että siinä osapuolet päätyvät usein molempien kannalta harmillisiin kompromisseihin. Nollasummapeleissä kiistat nähdään tilanteina, joista on ulosmitattava kaikki mahdollinen hyöty. Positiivisessa summapelissä pyritään innovatiivisiin ”win-win” –ratkaisuihin, joiden taustalla on luottamus siihen, että muut osapuolet pyrkivät ja kykenevät tarkastelemaan ratkaisuvaihtoehtoja kaikkien osapuolten näkökulmasta. (Kyllönen & Raitio 2004, 12-13.) Nollasummapelissä motivaatiota yhteistoimintaan ei ole, koska siitä ei nähdä olevan

⁷⁶ Inarissa on erityisesti vuonna 2005 käyty kiistaa Metsähallituksen, luontojärjestöjen ja poromiesten välillä vanhojen metsien kohtalosta. Poroille ne ovat tärkeitä talvilaidunalueita. Lisäksi valtiomaanomistus on pohjoisessa epävarmalla pohjalla. Luontojärjestöt ja poromiehet vaativat suuria alueita jätettäväksi metsätalouden ulkopuolelle.

hyötyä (vrt. vangen dilemma). ”Win-win” –ratkaisut puolestaan voivat kasvattaa myös osapuolten välistä luottamusta, kun huomataan, että kiistan toisen osapuolen kanssa on mahdollista tulla toimeen ilman itselle kohdistuvia haittoja.

Porot pihoissa ja kylällä nähdään usein nollasummapelin viitekehyksestä. Poroista katsotaan olevan haittaa, kun ne ovat yksityisten mailla, ja poronhoitajat katsotaan syyllisiksi itselle kohdistuviin haittoihin. Haitat tulevat poronhoitajien maksettaviksi lisääntyneinä työtunteina. Toisaalta porot houkuttelevat turisteja ja luovat matkailukeskuksille lappilaista imagoa. Tähän sisältyykin ”win-win” –ratkaisun mahdollisuus. Levillä ja muuallakin poropaimenien palkkaaminen ratkaisisi pihaporo-ongelman, työllistäisi paikallisia nuoria ja parantaisi kunnan tai matkailuyhdistyksen imagoa sosiaalisesti kestäväen matkailun edistäjänä. Kunta tai matkailuyhdistys voisi perustaa kassan poropaimenien palkkaamiseksi, kuten Matkailuyhdistys on tehnyt latujen hoidon yhteydessä.



Kuva 5. Peuroja Kööpenhaminan golfkentällä kentän promotio kuvassa.

Levin tulevan golfkentän voi nähdä poronhoidolle mahdollisuutena uhkan sijaan. Esimerkiksi Kööpenhaminassa, Tanskassa, on vanha golfkenttä, jonka suosio perustuu pitkälti sen alueella laiduntaviin peuroihin, joista ei kuitenkaan ole haittaa itse pelaamiselle. Kuvassa 5 peurat ovat hiekkakuopan ja taustalla näkyvän linnan välissä. Porojen ollessa osa kenttää ja sen ilmapiiriä varmistettaisiin, että kenttä pysyisi Lapin näköisenä. Jos matkailua kehitettäisiin kaikkialla samoilla ehdoilla, niin matkailijat valitsisivat lomakohteensa luultavasti hinnan perusteella ja kilpailuttaisivat

matkailukeskuksia keskenään. Omaleimaisuuden säilyttäminen matkailun kehittämisessä vähentää kilpailuttamisen mahdollisuutta. Syynä kohteen valintaan ei tällöin ole hinta, vaan itse kohde. (ks. Norton 1999, 142-150).⁷⁷ Porojen sisällyttäminen (Ks. Newman 2004, 616)⁷⁸ kentän imagoon voisi olla ”win-win” –ratkaisu mahdollisen kiistan sijaan, joka saattaisi auttaa hallitsemaan matkailun ja poronhoidon välistä maankäytöllistä konfliktia rakentavasti muissa samankaltaisissa kiistoissa sekä edistämään alueen kulttuurista kestävyttä.

4.3 Kulttuurinen kestävyys

Alueen avainresurssit ja niiden käyttötavat (10) voisivat toimia pohjana myös Tunturi-Lapin kestäväälle kehitykselle. Paikallisten arvojen huomioiminen on ensisijaisen tärkeää kestäväen kehityksen kannalta, ja tämä voitaisiin tehdä avainmaankäyttömuotoja huomioimalla. (Norton 1999, 145-149.) Ylä-Muoniossa avainmaankäyttömuotoja ovat poronhoito, metsästys, luonnossa liikkumiseen perustuva matkailu sekä metsätalous. Metsätalous on kuitenkin menettänyt jalansijaansa paikallisena avainkäyttömuotona, johtuen metsätalouden voimakkaasta koneellistumisesta (ks. myös Rannikko 2004, 138; Heikkinen 2002, 282). Avainkäyttömuotojen pohjalta muodostuisi taloudellisen, ekologisen ja sosiaalisen ulottuvuuden synergia, josta kaikki osapuolet hyötyisivät. Sosiaalisten seikkojen voima piilee yhteisöjen arvoissa ja visioissa (Newman 2004, 615-616), jotka voitaisiin huomioida avainkäyttömuotojen kautta. Sosiaalisen ja ekologisen kestävyys edistäminen edellyttää konkreettisia ehdotuksia siitä, miten työpaikkoja voidaan luoda huomioiden myös ekologiset seikat (Rannikko 1999, 405). Ylä-Muoniossa metsätalouden vetäytyminen ei vähentäisi juurikaan työpaikkoja, mutta antaisi matkailulle mahdollisuuksia kehittyä ja olisi ekologisesti ja sosiaalisesti tehometsätaloutta kestävämpää. Pehmeä ja perinteinen metsätalous voitaisiin tuotteistaa luontomatkailun eduksi. Ilman institutionaalista tukea kestävyys ulottuvuuksien toteutuminen on kuitenkin vaikeaa (Cottrell & Vaske 2005, 7).⁷⁹ Sosiaalisesti kestäväen kehityksen edistämiseksi tarvittaisiinkin paikallisesti herkkää yhteishallinnan muotoa, joka tukisi

⁷⁷ Vrt. Kiina-ilmiö.

⁷⁸ Inclusion.

⁷⁹ Seminaarin: ”The 11th International Symposium on Society and Resource Management: from knowledge to management. Balancing Resource extraction, protection and experiences.” Book of abstracts, eli seminaarissa pidettyjen puheenvuorojen tiivistelmät esittelevä kirja. Tiivistelmät noin puolen sivun mittaisia.

alueen avainmaankäyttömuotoja ja saisi tukea myös laajemmilta instituutioilta (Heikkinen & Raitio 2003, 11; Rannikko 1999, 406).

Turismin hallinnointi on vaikeata itsessään (Manning 1999, 180), eikä esimerkiksi Äkäslompolon latukiistan seurauksena ole tarkoituksenmukaista alkaa vähentää turistien määrää laduilla. Yksi parannus Äkäslompolon tilanteeseen voisi olla paikallisen kulttuurin esiin tuominen turisteille. Opetus voi tapahtua passiivisesti karttojen, lukumateriaalien ja merkkien kautta ja toisaalta aktiivisesti ohjattujen kierrosten, keskusteluryhmien ja teatterien kautta (Ross & Wall 1999, 129). Tällainen ekososiaalinen tiedottaminen sisältäisi sekä ekologista että sosiokulttuurista tietoa. Poromiehet voisivat pitää jotain erityistä vaatetta tai merkkiä niin, että heidät tunnistettaisiin ladulla ja erotettaisiin muista kelkkailijoista. Reittisuunnittelija ehdotti, että suopungin käyttäminen olisi sopiva merkki. Matkailijoiden tietoutta lisäämällä luultavasti vaikutettaisiin turistien kokemuksiin laduilla sekä lisättäisiin ymmärrystä alueen perinteisistä elinkeinoista. Erilaiset ekososiaalisen tiedottamisen muodot olisivat siis keino hallinnoida turismia ja tehdä riskeistä mahdollisuuksia. Näin varmistettaisiin myös poromiesten oikeus käyttää edelleen ”*vanhoja keinoja*” kulkuväylänään ja edistettäisiin alueen avainkäyttömuotojen jatkuvuutta.

Ylä-Muoniossa matkailijat ovat suurelta osin keskieurooppalaisia, joilla on kotimaassaan vahva kierrätyskulttuuri. Tämä vaikuttaa heidän toimintaansa myös lomakohteissa ja käsityksiinsä hyvästä lomakohteesta (vrt. Marcus 1995). Levillä turistit ovat ihmetelleet jätehuollon tilaa ja paikalle onkin ilmestynyt roskien lajitteluastioita. Kunnallinen jätehuolto ei ole samalla tasolla, vaan lajitellut roskat päätyvät samaan läjään kaatopaikalla. Kyse on imagokierrätyksestä. Eurooppalaisten turistien ekologiset käsitykset ohjaavat paikallista kehitystä epäsuorasti, erilaisten matkojen ja turistikohteesta löytyvien toimintojen kysynnän kautta. Samankaltainen tilanne vallitsee reittien suojavyöhykkeiden suhteen. Vaarana on, että suojavyöhykkeiden ja lajitteluastioiden luoman illuusion väistyessä todellisuuden tieltä kohdataan ongelmia. ”*Puolen minuutin metsät*” ovat matkailijoiden ekologisten ajatusten vastaisia, joten he eivät näe syytä matkustaa Muonioon tai arvostaa ”*puolen minuutin metsiä*”. Tietoisuuden lisääntyessä sosiaalisesta kestävydestä oman toiminnan suhde toisiin ihmisiin ja kulttuureihin nousee ekologisten asioiden kaltaiseksi kysymykseksi. Porojen, hiljaisuuden ja luonnon lisäksi sosiaalisesta ja ekologisesta kestävydestä voi tulla Muonion matkailuvaltteja.

Matkailijoiden arvostaessa paikallisia ”*avainkäyttömuotoja*” päästään matkailun kehitykseen, jossa paikalliset arvot otetaan huomioon.

Alueen suunnittelu kokonaisuutena (11) on tärkeää, jotta poronhoito ja muut paikalliset maankäyttömuodot tulisivat paremmin huomioiduksi maankäytön suunnittelussa, eivätkä joutuisi tekemään kompromisseja kaikkien maankäyttäjien kanssa erikseen. Poronhoidon käyttäessä laajoja maa-alueita alueellinen työnjako luo haasteita poronhoidon mahdollisuuksia parantavalle kokonaisvaltaiselle maankäytön suunnittelulle. Kansallisella tasolla alueellinen työnjako näkyy esimerkiksi suurina suojelu- ja talousmetsäalueina Lapissa, kun taas paikallistasolla esimerkiksi resurssien käyttöoikeuksien yksityistämisenä. Kun kelkoille ja koiravaljakoille määritellään omat reitit, niin pyritään varmistumaan siitä, että ne eivät käytä muuta aluetta hyväkseen ja näin syö muiden maankäyttömuotojen mahdollisuuksia (vrt. Hardin 1968). Reittien virallistamisen taustalla vaikuttaa maastoliikennelaki. Resurssienkäytön, poronhoidon ja matkailun, yhteen sovitteluun jokapäiväisissä tilanteissa ei ole enää ihmisten käsissä, vaan tilantarpeen kasvaessa siirtyy enenevässä määrin lain tasolle. Haaste kestävämmälle resurssien hallinnalle on, että resurssioikeudet muuttuvat jatkuvasti (Giordano 2003, 372). Reittien kohdalla ei ole löydettävissä selkeää resurssioikeuksien muutosta, mutta matkailun kasvamisesta ja teknologian kehittymisestä johtuen vanhat jokamiehen oikeudet ovat laajentuneet, jonka seurauksena syntynyt ahtausta on aiheuttanut ongelmia. Ongelmaksi muodostuukin, miten varmistetaan poronhoidon oikeuksien ja edellytysten säilyminen, kun samalla lisätään muiden oikeuksia toimia alueella. Kun resurssioikeuksia yksityistetään tai virallistetaan tietyn maankäyttömuodon käyttöön reittien ja muun maankäytön osalta, niin poronhoidon mahdollisuudet heikkenevät sen joutuessa toissijaiseksi tai jopa poissuljetuksi maankäyttömuodoksi alueelta. Kestävyydessä on kuitenkin kyse toveruudesta, yhteistyöstä ja sisällyttämisestä⁸⁰ (Newman 2004, 618). Latukiistan sekä kelkka- ja koirareittien ja poronhoidon välisen suhteen takana on jatkuvampi konflikti, joka muodostuu poronhoidon ja matkailun päällekkäisistä resurssioikeuksista. Sekä turistien ja latu- ja matkailuyrittäjien että poromiesten ja porojen reiteille kohdistuvat odotukset ovat oikeutettuja, mutta ristiriitaisia siinä mielessä, että reitit eivät pysty vastaamaan kaikkiin odotuksiin samanaikaisesti (ks. Lehtonen 2004). Konfliktin ratkaisemiseksi vaadittaisiin kaikkia osapuolia hyödyttäviä ratkaisuja.

⁸⁰ Partnership, collaboration, inclusion.

Muonion autotestiradan teollisuusvakoojien ”*kyttääminen*” linkittyy taloudellisen voiton tavoitteluun ja lopulta taloudellisesti hyödynnettävien ideoiden yksityistämiseen. Autotehtaiden omistajat pelkäävät, että joku kilpaileva yritys kaappaa heidän ideansa. Tämä taas aiheuttaa poronhoidolle ongelmia suuren aidatun alueen sekä lisääntyneiden kelkkajälkien muodossa. Samankaltainen tilanne on myös muussa maankäytössä, esimerkiksi reittien ja puiston kohdalla. Näissä tapauksissa yksityistäminen ei ole poronhoitoa poissulkevaa, kuten testiradan alueella, mutta määrittää uusia reunaehtoja porotaloudelle.

PI4: Tietenkin suurin uhka voisi olla tämä vapaa laidunnusoikeus, menee täällä yksityismailla tai jos sitä jotenkin rajoitetaan, niin se yleensäkin tätä poronhoitoa aika paljon haittaisi. Periaatteessa silloin voisi lopettaa. Riippuu tietenkin minkä asteista se olis, kovastihan nytten yritetään sitä rajoittaa.

Ideoiden ja maa-alueiden yksityistäminen luo uusia tarpeita valvoa niiden käyttöä. Yksityistäminen luo välittömästi riskin siitä, että joku muu hyödyntää omistettua resurssia. Poronhoitajat ovat joutuneet maksajiksi autotehtaiden epäluulon, vartiointin ja riskinhallinnan seurauksena. Jos yhteisomistus luo riskin resurssien kestäättömästä käytöstä (Hardin 1968), niin tämän ongelman hallinta yksityistämällä synnyttää uudenlaisia riskejä, jotka ovat haasteita esimerkiksi poronhoidon kestävyydelle sekä alueen kokonaisuuden säilyttämiselle. Myös muualla on päädytty samanlaisiin tuloksiin maa-alueiden yksityistämisen ja kulttuurisen kestävyuden suhteesta. Alkuperäiskansojen oikeuksia tutkineen Jeffrey McNeelyn (1997, 179)⁸¹ mukaan yksityistäminen on pilkkonut perinteisessä hallinnassa olleita maa-alueita ja näin pirstonut laitumia sekä johtanut kestävien paikallisten laidunnussysteemien hajoamiseen. ”*Yhteismaan tragediaa*” kritisoineen ja Meksikossa kalastusta tutkineen Emily Youngin (2001) mukaan kalastusoikeuksien yksityistämisestä johtuen suuryritykset saivat oikeudet käsiinsä. Seurauksena oli kalakantojen nopea väheneminen ja paikallisten kalastajien olojen kurjistuminen. Yksityistäminen ei näissä tapauksissa johtanut resursseista saatavien hyötyjen tasa-arvoiseen jakautumiseen.

Ylä-Muonion vanhojen metsien hakkaaminen olisi kestävä ratkaisu, jos asiaa katsottaisiin yksin metsätalouden näkökulmasta. Tällöin puunkasvu alueella nopeutuisi ja vanhoissa metsissä olevat kuutiot saataisiin hyödynnettyä. (vrt. Newman 2004, 612.) Tällainen

⁸¹ “Consequently, the breakup of Shona lands into small parcels under individualistic ownership schemes has failed to maintain traditional land use protection and management systems, and has resulted in a loss of cultural heritage and associated sustainable farming practices [IUCN 1993].”

yhden resurssin bioekonominen hallinta saattaa olla kestävää kyseisen resurssin näkökulmasta, mutta ei alueen kokonaisuuden ja muiden maankäyttömuotojen kannalta (ks. St. Martin 2001). Poronhoidon kannalta kansallinen työnjako on ongelmallinen siinäkin suhteessa, että talousmetsien ja puiston välillä vallitsee Metsähallituksen tekemä maankäytöllinen työnjako. Talousmetsät ovat ensisijaisesti metsätalouden käytössä ja suojelualueet sekä matkailijoiden että luonnon itsensä käytettävissä ja poronhoito joutuu sopeutumaan näiden määrittämiin reunaehtoihin.

Kenen merkityksiä sovelletaan ja mitkä ovat niiden soveltamisen seuraukset paikallistasolla? (12) Kestävä kehitys, sen läheinen ystävä ekologinen modernisaatio⁸² sekä ajatus luonnon monimuotoisuuden suojelusta ovat diskursseja, jotka vaikuttavat myös Pallas-Ylläs kansallispuistoon ja sen tavoitteisiin. Ekologisen modernisaation mukaiset päätökset johtavat usein paikallisten kannalta sosiaalisesti kestävämpiin ratkaisuihin. Paikalliset kiistat kasvavat usein sen seurauksena, että valta määrittellä ympäristöongelmia on siirtynyt yhä enemmän globaalille tasolle. (Rannikko 1999, 407.)

Sosiaalisen kestävyyskannalta on tärkeää tarkastella sitä, kuka määrittelee resurssien rationaalisen käytön (Rannikko 1999, 398) ja millä perusteella. Yksi suuri vaikuttaja puiston sääntöjen muodostumisen taustalla on kansainvälinen luonnonsuojelualueiden IUCN -luokitus.⁸³ Luokituksessa korostetaan luonnon monimuotoisuuden merkitystä lajien ja ekologisten systeemien kautta. Biodiversiteetti viittaa fysikaaliseen maailmaan, mutta on myös viimeaikojen diskurssiivinen ”*keksintö*”, joka muokkaa ihmisten käsityksiä todellisuudesta (Escobar 1998, 53-55). Kestävän kehityksen diskurssi on kehittynyt vastauksena tiedostettuihin maailmanlaajuisiin ympäristöongelmiin. Luonnon monimuotoisuuden suojelu on esimerkki tavoitteista, joilla maailmaa pyritään suojelemaan ihmiseltä. Tieteelliset tulokset ja määrittelyt, jotka auttavat ihmisiä hallitsemaan ekologisia uhkia ovat suosittuja.⁸⁴ Myös asiantuntijoiden määrittelyt

⁸² Ekologinen modernisaatio on länsimaissa käytetty käsite, kestävä kehitys on taas globaalisti käytetty. Molemmilla viitataan siihen, että kehitys voi jatkua olemassa olevien institutionaalisten rakenteiden sisällä, kuten kapitalismin ja industrialismin. Taloudellisen kasvun ja ekologisten asioiden yhdistäminen on mahdollista. (Rannikko 1999, 396.) Kestävä kehitys ei kuitenkaan pidä ekologian ja taloudellisen kasvun yhdistämistä yhtä ongelmattomana. Tosin molempiin kuuluu oleellisenä osana ajatus ”positiivisesta summapelistä.” (ks. Dryzek 1997, 141-143.)

⁸³ International Union of Nature Conservation. Maailman luonnonsuojeluliitto.

⁸⁴ Latourin mukaan ”*tieteen ”eksaktius” ei tule sisäisistä tekijöistä, vaan niiden toimijoiden vankkuudesta, joita se onnistuu itseensä liittämään*”. (Lehtonen 2004, 178 <- Latour 1984, 60.) Tässä ekologinen uhka on voimakas toimija, johon tieteellinen tieto liittyy ja jonka takia ekologisia ongelmia ratkovat tieteelliset totuudet ovat suosittuja nykyaikana.

kestävyydestä ja rationaalisesta luonnonkäytöstä sisältävät arvoja ja mahdollisesti myös intressejä, eivätkä ole täysin objektiivisia. (esim. Heikkinen et al. 2005, 293; Camilleri 2004, 49-50.) Hieman kärkevämmin ilmaistuna: ”biologit etsivät monimuotoista luontoa ja luovat uudelleen sen määrittelyn säännöt heidän tieteellisen luonnon kulttuurinsa pohjalta”⁸⁵ (Lowe 2004, 494).

IUCN –luokitusjärjestelmä on kehitetty mittaamaan suojelun tasoa eri alueilla. Globaalina järjestelmänä se ei aina sovi paikallisiin olosuhteisiin sellaisenaan. Biologisen suojelun tason lisäksi pitäisi mitata myös sitä, missä määrin luokitusta on ”viilattu” paikallisiin oloihin sopivaksi ja kenen toimesta tämä on tehty. Tarkastelun kohteena tulisi olla myös suojelun vaikutukset, hyödyt ja haitat paikalliselle kulttuurille ja sosiaaliselle ympäristölle. Pallas-Ylläksellä luokitusta on ”viilattu” paikallisiin oloihin sopivammaksi metsästyksen ja poronhoidon sallimisella puiston alueella. Pallas-Ylläs puisto nousi IUCN -luokasta neljä luokkaan kaksi, kun puiston viranomaiset lupasivat jatkuvan vuorovaikutuksen paliskuntien ja metsästäjien kanssa. Ollakseen luokassa kaksi Pallas-Ylläs puiston edellytetään valvovan ja rajoittavan poronhoitajien ja metsästäjien toimintaa. Poronhoito ja metsästys nähdäänkin uhkina puistolle, ei osana paikallista kulttuuriluontoa. Toisena ongelmana onkin kulttuurin ja luonnon erottelu ja painotus ”alkuperäiseen”, ihmisettömään luontoon. Kulttuuri ja luonto ovat kuitenkin kehittyneet yhdessä toistensa kanssa, eikä niitä voida erotella luonnon evoluutioon ja ihmisen historiaan, vaan ne sisältyvät samaan prosessiin (Geertz 1973, 55-86). Kolmantena ongelmana on luokituksen asiantuntijapohjaisuus (ks. Bell & Morse 2001, 293).

Paikalliset lähestymistavat luontoon liittyvät usein kulttuuriseen erilaisuuteen ja oman alueensa puolustamiseen (Escobar 1998, 54). Kun poikkeavat näkemykset biodiversiteetistä huomioidaan, niin vaarana on, että paikallistietoa ei ymmärretä sen omilla ehdoilla, vaikka paikallistiedon huomioiminen päätöksenteossa parantaa politiikkaa kaikilla tasoilla (esim. Camilleri 2004, 48). Paikalliset näkemykset biodiversiteettiä kohtaan Escobar tiivistää siihen, että ne eivät useinkaan erottele luontoa ja kulttuuria toisistaan (Escobar 1998, 61; myös Ingold 2000, 153-156).

⁸⁵ ”The biologist’ search for biodiverse nature entailed substantial acts of reinscribing the landscape with their scientific culture of nature.” Oma suomennos.

Indikaattorijärjestelmänä IUCN –luokitus on melko hyvin saavuttanut paikkansa. Tämän voi päätellä siitä, että sillä on imagollisia vaikutuksia Suomen luonnonsuojeluun. Voisikin sanoa, että se on toimiva ja käytäntöön vaikuttava indikaattorijärjestelmä, toisin kuin monet muut kestävän kehityksen indikaattorit (Bell & Morse 2001, 293; Eckerberg & Mineur 2003, 609; Gahin et al. 2003, 661). Toisaalta puiston järjestämien osallistamisprosessien voidaan katsoa siirtäneen valtaa asiantuntijoilta avoimemmalle politiikan kentälle, jossa myös asiantuntijakommenttien ulkopuolelta tulevilla näkemyksillä on valtaa (ks. Reitan 2004, 439) vaihtelevasti. Jos IUCN –luokitus vastaisi paikallisia tarpeita ja kannustaisi heitä osallistumaan, niin se olisi hyvä indikaattorijärjestelmä, jonka avulla voitaisiin edetä kohti kestävää tulevaisuutta. Kysymys on myös siitä, miten paikallistiedon ja biodiversiteetin käsitteitä pitäisi muokata, jotta niiden lähentyminen olisi mahdollista (Escobar 1998, 62). Yhtenä ajatuksena on, että ekologisten käytävien yhteydessä voitaisiin puhua myös kulttuurisista käytävistä, luonnon ominaisuuksista, jotka vahvistavat perinteisiä kulttuurisia käytäntöjä (ks. Escobar 1998, 70). Näin paikallinen kulttuuri sisällytettäisiin puiston visioihin ja arvoihin. Nyt paikallinen luonnonkäyttö on puistolle uhka. Näin ei olisi, jos luontoa ja kulttuuria ei eroteltaisi toisistaan.

Yksi ympäristöön suuntautuneen antropologian tärkeimmistä haasteista onkin katsoa ympäristönsuojelua kriittisin silmin (Brosius 1999, 281). Tämä ei tarkoita sitä, että luonnonsuojelu hylättäisiin epäoikeudenmukaisena, vaan suojelun muotoja pyritään muokkaamaan sellaisiksi, että niistä ei aiheudu sen enempää haittaa paikallisille kuin muillekaan. Antropologian avulla voidaan kenties luoda sosiaalisesti kestävämpiä tapoja suojella luontoa ja siten vahvistaa suojelun perusteita ja koko biodiversiteetti -diskurssia (ks. Milton 1996). Luonnon ”rakentaminen” poliittisilla projekteilla tai kestävällä kehityksellä on osa samaa prosessia kuin paikallisten kulttuuripolitiikka, jolla he puolustavat omaa näkemystään kulttuuriluonnosta (Escobar 1998, 74). Escobarin näkemyksen mukaan taistelussa on ensisijaisesti kyse vallasta määritellä luonto. Toisaalta siitä, mitä tietoa ja tietojärjestelmää arvostetaan, jolla luonto ja sen hyväksyttävät käyttötavat määritellään. Voikin kysyä: ”miltä jälkikoloniaalinen luonnon uudelleen keksiminen mahtaisi näyttää?”⁸⁶ (Lowe 2004, 500 <- Haraway 1989, 207.)

⁸⁶ “What might a postcolonial reinvention of nature be like?”

SP1: ”En ymmärrä, että puistoa puolustetaan sillä, että paikallisillekin jää virkistysmahdollisuuksia puistossa, mutta ei se toimi, jos ei siellä saa metsästää ja kalastaa.”

Rannikon mukaan kaupunkilaisilla ja maalla asuvilla ihmisillä on usein erilaiset tulkinnat ympäristöstä ja sen muutosten merkityksistä, koska heillä on erilaiset taustat (Rannikko 1999, 398; myös Ingold 2000, 209-218; ks. Carrier 2001). Kansallispuistojen yksi merkitys on siinä, että niissä voi vielä nähdä ihmisen ”*turmelukselta*” säästynyttä luontoa. Vaikka matkailijat, luonnonsuojelijat ja puiston johto olisivatkin tyytyväisiä puiston käyttäjien ”*tarkkailevaan*”, ihailevaan ja katselevaan puiston ”*kuluttamiseen*”, niin se ei poista sitä, että paikallisten luontosuhde on toiminnallisempi. Metsään ei juurikaan mennä ”*huvikseen*”, vaan siihen liittyy joku funktio, oli se sitten poronhoito, kalastus, metsästys tai marjojen poiminta. (myös Jokinen toim. 2002, 13; Suopajärvi 2001, 156-159.) Paikallisilla on Pallas-Ylläksen puistossa enemmän oikeuksia toimia kuin ulkopaikkakuntalaisilla matkailijoilla. Tämä onkin hyvä tapa sovittaa yhteen paikallisten tarpeita ja Suomen luonnonsuojelupolitiikkaa.

Sosiaalisesti kestävien muutosten tulisi olla sellaisia, joihin ihmiset pystyvät sopeutumaan (13) (Rannikko 1999, 399). Pystyvätkö, ja tulisiko poromiesten ja muiden paikallisten omaksua tarkkailevampi ja vähemmän toiminnallinen suhde luontoon, jos paikallisten luonnonkäyttöä puistossa rajoitetaan? Metsä on lappilaisille sosiaalinen tila, jossa tehdään yhdessä asioita (Jokinen toim. 2002, 13). Paikallisen luonnonkäytön rajoitukset saattavat vaikuttaa heidän sosiaalisiin suhteisiinsa ja toisaalta myös suhteisiin ja käsityksiin paikoista ja luonnosta. Kehityksen seurauksena paikalliset saattavat tuntea, että heidän paikkansa ja tilansa on ryöstetty (Camilleri 2004, 58). Seuraukset paikan uudelleenmäärittelystä ulkopuolisten toimesta ovat samanlaisia. Oman kylän ja alueen metsät eivät tunnu enää samoilta, jos niissä ei saa tai ei ole mahdollista toimia kuin ennen. Maastoliikenne on puistolle rasite, joten ei ole perusteetonta olettaa, että sitä pyritään tulevaisuudessakin rajoittamaan puiston taholta. Ihmisten luontosuhdetta tarkastellut Tim Ingold (2000, 314-318) esittää, että länsimaisen käsityksen mukaan teknologisoituminen tarkoittaa ihmisen etääntymistä luonnosta. Tällöin jonkin kulttuurin arvojen vieraantumista luonnosta voidaan perustella sillä, että se käyttää teknologisia välineitä toimiessaan luonnossa ja näin kyseenalaistaa heidän kulttuurinen ja historiallinen oikeutuksensa paikallisten resurssien käyttöön. Teknologinen luokittelu liittyy kuitenkin käytäntöön, ei kulttuurin määrittelemiseen. Ingold jakaakin teknologian käyttämisen teknologiaan ja sen taitavaan käyttöön. Teknologia ei liity käyttäjän persoonaan, mutta

taito käyttää sitä liittyy. Taidokas teknologian käyttö onkin identiteetin ilmaus. Poromiehet ovat siis sopeutuneet teknologiseen muutokseen ja hyväksyvät kelkkojen sekä mönkijöiden tulon osaksi poronhoitokulttuuria, mutta ulkopuoliset katsovat joskus poronhoitokulttuurin omaleimaisuuden hävinneen teknologisten apuvälineiden myötä.⁸⁷

Reittisuunnittelija sanoi pystyvänsä erottamaan poromiehen kelkanjäljen turistin jäljestä. Poromiehillä voidaan katsoa olevan matkailijoista poikkeavaa tietotaitoa kelkkojen suhteen. Toimiminen maailmassa on taitavan toimijan tapa tuntea maailma ja olla siinä. Taito on tiedon muoto, mutta eroaa teknologiasta siinä, ettei siinä kommunikoida symboleilla. (Ingold 2000, 316.) Toisaalta poronhoitajat itse vetoavat siihen, että kelkkailu liittyy heidän elinkeinoonsa. Vaikka poromiehet eivät käytäkään enää peskejä ja itse veistämiään metsäsuksia, jotka toimisivat symboleina heidän omaleimaisesta kulttuuristaan, niin tietotaito kulkea luonnossa ei ole hävinnyt heidän siirtyessään koneiden kyytiin. Käytetty teknologia on vain muuttanut muotoaan, mutta kulttuuri on pysynyt omaleimaisena. Koneiden käytöllä poronhoitotoissa ei voida perustella sitä, että poromiehet olisivat menettäneet kulttuurinsa. Poromiehet näkivät kelkan välttämättömänä työvälineenä, jonka avulla poronhoitotehtäviä voidaan hoitaa nykymaailman ehdoilla. Matkat porojen luokse ovat pitkiä, joten kelkkoja, mönkijöitä ja autoja tarvitaan kulkemiseen. Mikään kulttuuri ei ole eristyksissä muista, eikä kulttuurin omaleimaisuus tarkoita eristäytymistä muusta maailmasta. Paikallisten virkistäytyminen puistossa tarkoittaa samalla poronhoitoa, metsästystä, kalastusta ja marjastusta, jotka liittyvät sekä paikallisiin elinkeinoihin että luontoon virkistäytymisen paikkana. Näillä toiminnoilla on myös kulttuurinen tausta ja koneet toimivat hyvinä välineinä saavuttaa kulttuurisesti tärkeitä luonnossa olevia mahdollisuuksia. Ingoldin (2000, 321) mukaan työkalut eivät liity luonnon hallintaan, vaan auttavat paljastamaan siellä olevia mahdollisuuksia. Teknologia ei irrota ihmistä luonnosta, vaan vetää ympäristön rajaamattomaan sosiaaliseen todellisuuteen, jossa luonto ja kulttuuri yhdistyvät.⁸⁸

⁸⁷ Arkikielenkäytössä kulttuuri saatetaan katsoa menetetyksi, mikäli ei toimita täysin perinteisten mallien mukaan. Esim. Poromies-lehdessä 3/2005 s. 4 Pirkko Saarela kirjoittaa, että saamelaiden vetoaminen oikeuteensa harjoittaa perinteistä poronhoitoa on kyseenalainen, koska he toimivat markkinataloudessa, kuten muutkin ja käyttävät kelkkoja, koptereita ja mönkijöitä. Perinteiset käytännöt eivät katoa, vaikka elettäisiinkin markkinataloudessa. Ennemminkin ne muuttuvat, kuten ovat aina tehneet. Kulttuurikäsitteen kanssa saa olla varovainen, ettei päädy tuomitsemaan elävää kulttuuria museoon. Ingoldin huomio teknologian ja kulttuurin erottamisesta toisistaan on tässä mielessä erittäin tervetullut. Tällaiset tapaukset antavat toivoa myös sille, että kulttuurintutkijoilla on töitä vielä tulevaisuudessakin.

⁸⁸ "However, these tools are intended not to control but to reveal. And they are used not in a failed attempt to achieve emancipation from an alien world of nature, but in a successful attempt to draw the inhabitants of that world into an unbounded sphere of intimate sociality."

Paikallisten luonnosta puhuminen ”kietoo erämaan osaksi inhimillisiä käytäntöjä ja liittää sen erityiseen merkitysyhteyteen, lähelle paikallista elämää ja samalla näin tehdessään poistaa erämaan neutraalisuuden ja sille tarjotun universaalin sisällön” (Valkonen 2002, 52). Lappilaista luonnonkäytön retoriikkaa tutkinut Jarno Valkonen on kiinnostunut paikallisten ihmisten tavoista puhua luonnosta ja Ingold painottaa toimintaa luonnossa. Valkosen ajatus kirkastaa Ingoldin pohdintaa luonnon ja kulttuurin yhteisestä sosiaalisesta todellisuudesta. Omalla toiminnallaan luonnossa ja puhuessaan erämaista paikalliset tekevät luonnostaan omanlaisensa, luovat sille omia merkityksiään. Eikä näiden luontokulttuurille annettujen merkityksien ja sieltä löydettyjen mahdollisuuksien ainutlaatuisuutta poista se, että toiminnassa käytetään apuna teknologisia välineitä tai, että luontopuheiden joukkoon sekoittuu merkitysisältöjä modernista maailmasta. Muun väittäminen olisi jo paikallisuuden mahdollisuudenkin kieltämistä. Toimiessaan ja myös puhuessaan luonnosta paikalliset muovaavat ja toisaalta myös uusintavat omaa luontokulttuuriaan. Paikallisten luontokulttuurien poikkeamiselle universaaleista määrittelyistä täytyy antaa mahdollisuus puheen tasolla, fyysisen ympäristön tarjoamien mahdollisuuksien sekä poliittisten oikeuksien kautta. Ilman näitä mahdollisuuksia luonnossa toiminen paikallisia perinteitä uusintavalla ja muovaavalla tavalla on mahdotonta.

4.4 ”Tragedia” ja ”herraviha” –ennakkoluuloja vai todellisuutta?

Tässä luvussa tarkastelen poronhoitajien pitämistä ”yhteismaan tragedian” uhreina ja toisaalta paikallisten ihmisten ”herravihaa” kulttuurisina merkityksinä, jotka hankaloittavat yhteistyötä eri maankäyttäjien välillä. Kirjailija Pentti Haanpään toteamuksen ”herroja on epäiltävä aina – metsäherroja yli kaiken” voi kääntää myös toisinpäin. ”Maalaisväestöä on epäiltävä aina – erityisesti kruunumetsien käyttäjiä.” (Ruuttula-Vasari 2004, 294.) ”Herraviha” luvussa tarkastelen poromiesten suhtautumista ”metsäherroihin” ja toisaalta näen ”yhteismaan tragedian” mukaisen ajattelun jatkeena valtion metsiä käyttävien paikallisten epäilemisenä vääränlaisesta metsien käytöstä.

”Herravihalla” on pitkät juuret, jotka ulottuvat ainakin 1800-luvun puoliväliin. Valtion metsiin liittyvät hankaukset kohdistuivat paikallisten metsänkäyttötapoihin, jotka eivät

olleet metsähallinnon metsäpoliittisten tarkoituksien mukaisia. Paikalliset katsoivat, että heillä oli ikimuistoinen nautintaoikeus kruununmetsiin. Paikallisten ja metsäherrojen välejä hiersi lisäksi se, että herrat olivat kotoisin muualta ja usein puhuivat ruotsia. Kiistojen kohteena on ollut esimerkiksi luvaton laidunnus, lupphakkuut ja metsänhaaskaus kruunun metsissä. Metsähallitus perustettiin hoitamaan Suomen metsiä metsiin kohdistuvien paineiden lisääntyessä 1800-luvun loppupuolella. (Ruuttula-Vasari 2004, 296-298.)

Paikallisten ihmisten sietokyky kehittämishankkeita kohtaan pohjautuu pitkälti heidän aikaisempiin kokemuksiinsa siitä, kenelle hyödyt kehittämishankkeista menevät (Camilleri 2004, 55). Tätä on oleellista pohtia metsien monikäyttöä ajateltaessa.

MH1: Mitä pohjoisemmaksi mennään, niin sitä pidempi on kansan muisti. **Yllättävää kyllä imagoa häiritsee, jos on ollu joku ruotsinkielinen aluemetsänhoitaja ollu vähän tyly paikalliselle väelle taikka on katsottu, että Metsähallitus on parturoinut metsää jostakin päin.** Ei ollenkaan hoksata, että nyky-Metsähallitus on täydellisesti erilainen, kun se hierarkkinen valtion virasto, joka lopetettiin 1990-luvun alussa.

MH2: **Siinähan menee vielä monta sukupolvea ennen kuin ihmiset unohtaa sen, jumaliste tuli mettä herrat sieltä mettään ja sano, että mettästä pitää maksaa.** On tapauksia historiasta, ku metsä vartijoita on jopa tapettu. Ne on just tämmöstä valoa vasten toimintaa valtion mailla.

MH1: Pallas-Ounas puisto on vanha ja sillä on yllättävän hyvä imago ollut pitkän aikaa. Se on ollut Metlan hallinnassa. Siinä mielessä se ei ole saanut imagoansa Metsähallituksen toimintaan ja **kun puisto siirtyi Metsähallituksen puolelle, niin jonkin verran näyttää tulleen sitä vanhaa kuormaa mukana.**

Toisaalta suojelusta on myös hyötyä paikallisille, matkailulle ja poronhoitajille. Epäluuloa paikallisissa aiheuttaa ainakin luonnonsuojelun ja Metsähallituksen liikelaitoksen asiantuntijälähtöisyys, joka lienee pehmentymässä osallistamisen myötä. Sidosryhmätyö merkitsee herrojen tuloa paikallisten ulottuville. Metsähallituksen virkamiehen mukaan epäluulo Metsähallitusta kohtaan johtuu:

MH1: No, historiallinen lasti ja sitten tietysti ku sosiologit ovat tutkineet, se vastakkainasettelu etelä-pohjoinen ja herrat-paikalliset jne. .. aika korjaa näitä asioita, toimintamalleja hiotaan. Ja sitten se on varsin merkittävää, ku ennen keskusvirastoaikana paikallisten asioiden hoitajat olivat tuolla jossain etäällä, niin nyt he ovat täällä alueella. **Eli koko tämä toiminta ja organisaatio on saanut kasvot. .. Henkilöt tunnetaan ja heitä voidaan lähestyä ja keskustella, koko tämä suunnittelu ja prosessi on läpinäkyvää ja siihen voi vaikuttaa.**

Herrat ovat jalkautuneet kansan pariin, mutta paikallisista pikkuherroista ei pidetä ja Helsingin herroja epäillään vielä enemmän. Epäluottamus Metsähallitusta kohtaan juontuu myös historiasta, jolloin Metsähallitus toimi kuin valtio valtiossa, teki, kuten sitä

itseään halutti (Kyllönen & Raitio 2004, 15). Metsähallituksen asema Suomen metsien hoitajana ja hakkaajana vaikuttaa paikallisten suhtautumiseen myös Metsähallituksen luontopalveluita kohtaan. Metsähallitus pyrkii parantamaan imagoaan sekä lisäämään paikallisten luottamusta Metsähallitusta kohtaan:

MH2: Metsähallituksen olisi pitänyt aikoja sitten heittää se [metsäherrahistorian] kuorma mielestä ja enemmän liikelaitostua. Selvästi nähtävissä, että maksaa vuokraa valtion mailta.. **Minusta se parantaisi [luottamusta], jos selvästi erotettaisi, että toimiva laitos kilpailuyhteiskunnassa, yhtä lujilla kuin muutkin.**

Useiden poromiesten mukaan liikelaitostumisen myötä Metsähallitus ”menee joka paikkaan”, joten siltä osin luottamus ei ollut parantunut. Kyllösen & Raition (2004, 16) mukaan Metsähallituksen liikelaitostumisen yhteydessä ei ole pohdittu, onko liikelaitos paras organisaatiomalli hoitamaan valtion talousmetsiä. Talous on asetettu metsätalouden reunaehtojen määrittäjäksi. Lain mukaan⁸⁹ valtion liikelaitoksilla tulee olla laajempi yhteiskunnallinen funktio, joka sanelee taloudellisen toiminnan yhteiskunnalliset reunaehdot, eikä päinvastoin. Metsähallitus on pyrkinyt parantamaan luottamusta myös sidosryhmätyöllä. Metsähallituksen virkamiehen mukaan ”*teoilla ja toiminnalla se luottamus saavutetaan, ja kun luonnonsuojelun tila paranee*”.

Toisaalta ”*herravihan*” kulttuuria voidaan käyttää selittämään ristiriitoja. Tällöin maankäytöllisten ongelmien ei nähdä olevan lähtöisin Metsähallituksen nykyisestä toiminnasta ja sen ristiriidasta paikallisten luonnonkäytön kanssa.

MH1: ..varsinkin Raattaman seudulla on lapinkylän jälkeläisten ajatus ja asennemaailmassa on hyvin vankkana se, että kaikki nämä kalastusoikeudet ja metsästys-oikeudet pitäisi olla loukkaamattomina lapinkyläisten jälkeläisille. .. **Ja siinä silloin se oma ajatus suhteessa tähän todennettuun maailmaan, niin se on ristiriidassa, ja se jonkin verran haittaa näitä järjestelyjä.** .. todellisuudessa raattamalaiset eivät ole tässä metsästäneet oikeastaan koskaan, he ovat arvostaneet puistoa. **Se on periaatteellinen asia vaan.**

Heikkisen (2002, 289-290) mukaan poronhoitajat vastustavat maankäytössä muutoksia aiheuttavia hankkeita, koska ovat oppineet syy-seuraus mallin, ”*jonka mukaan maan muuttuessa talousmaaksi poronhoito on juuri se ”edistystä” väistävä elinkeino*”. Ennakoidakseen laitumien menetyksen poronhoitajat usein vastustavat jo ennakkoon hankkeita, jotka potentiaalisesti uhkaavat porojen laidunmaita. ”*Herraviha*” kytkeytyy omien oikeuksien menettämisen pelkoon ja sitä kautta maankäytön kysymyksiin ja suunnitteluun myös raattamalaisten ajattelussa. Antropologi Fredrik Barthin (1987, 87)

⁸⁹ Laki valtion liikelaitoksista § 2.

mukaan kulttuuriset representaatiot, kuten ”*herraviha*”, eivät ole syntyneet sattumalta, vaan tietyn historian ja valtasuhteiden seurauksena.

Edellisessä lainauksessa raattamalaisten ajatusmallit sijoitetaan mielikuvitusmaailmaan, ”*todennetun maailman*” ulkopuolelle, kulttuuristen merkitysten piiriin. Geertz tekee jaon ”*ajan hengen*”,⁹⁰ metsien ja resurssien käyttöön liittyvän toiminnan ja keskustelun sekä ”*kulttuurin alkuperäisen elämän*”,⁹¹ välille. Jokaisesta yhteisöstä on löydettävissä molemmat puolet ja niiden välinen jännite vaikuttaa kulttuurin ja sosiaalisen organisaation muutokseen. (Geertz 1973, 240-244.)⁹² Luonnon suora hyödyntäminen on elinkeinollisesti tärkeää ja osa lappilaista ”*alkuperäistä elämäntapaa*”. Tällöin vaatimukset paikallisten luonnonkäytön rajoittamiseksi, ja radikaalimmin ajateltuna myös ulkopuolisten harjoittaman maankäytön voi nähdä hyökkäyksenä lappilaista ”*perinnettä, kulttuuria ja kansallista luonnetta*”⁹³ kohtaan. ”*Ajan henki*” on ollut jo pitkään syrjäisten alueiden käyttö raaka-aineiden ja resurssien lähteenä. Resursseista saatavat hyödyt valuvat paikallisten ulottumattomiin. Näiden hyökkäyksien puolustamiseksi on syntynyt ”*herravihan*” kulttuuri, josta on aikojen kuluessa tullut osa lappilaista ”*alkuperäistä*” kulttuuria.

Vaikka ”*ajan henki*” onkin muuttunut sellaiseksi, että paikallisten oikeudet tiedostetaan, niin Metsähallituksen virkamies sijoitti paikallisten vaatimukset ”*todennetun maailman*” ulkopuolelle. Virkamiehenä puhuessaan hän osaltaan kuvaakin ”*ajan henkeä*” suhtautumisessaan paikallisten oikeuksiin. Geertzin (1973, 142-146; 162-169) mukaan sosiaalinen organisaatio ja kulttuuri eivät ole juuri koskaan toisiinsa nähden yhdenmukaisia, vaan myös niiden välillä vallitsee jännite, josta seuraa muutoksia. Metsähallituksen virallisen kulttuurin voidaan katsoa muuttuneen paikallisia huomioivampaan suuntaan keskusjohtoisen hallintomallin purkamisen kautta. Nykyään ”*ajan henkeen*” kuuluu myös paikallisten vaatimusten kuunteleminen ja huomioiminen. Muutos Metsähallituksen toiminnassa lienee tapahtumassa ajatusmalleja hitaammin.

⁹⁰ Spirit of age.

⁹¹ The indigenous way of life.

⁹² Geertz erottaa toisistaan kulttuurin (merkitykset) ja sosiaalisen organisaation (toiminnan joka tapahtuu merkitysten pohjalta). Nämä ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja niiden välinen jännite aiheuttaa muutospaineita sekä kulttuurissa että sosiaalisessa organisaatiossa. Erottelu tehdään siis mentaalisen ja materiaalisen todellisuuden välille, jotka ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Ero Barthin ajatukseen on siinä, että Geertzillä kulttuuri ja sosiaalinen organisaatio ovat tasaveroisessa vuorovaikutuksessa. Barthilla sosiaalinen organisaatio on usein kulttuurin määrittäjänä.

⁹³ Geertzin käyttämiä käsitteitä: Tradition, Culture, National character.

Vaikka poromiesten mukaan Metsähallituksella tulisi olla ”isommat korvat”, niin Metsähallituksen hallinnointikulttuurin muutoksessa on aineksia ”herravihan” murtamiseen. Metsähallituksen ajattelua hitaammin muuttuva toiminta ja toisaalta pitkä ja raskas historiallinen lasti ylläpitävät ”herravihan” kulttuuria.

”Yhteismaan tragedian”⁹⁴ mukainen poronhoitajiin liitetty kulttuurinen ennakkoluulo häiritsee poronhoitajien osallistumista päätöksentekoon. Poronhoitajat nähdään usein ainoina syypäinä laidunten kunnon heikentymiseen. Ajatusta on korostettu viimeaikaisissa laiduntutkimuksissa (esim. Wahlström et al. 1992 & 1996; Kumpula et al. 1998; Colbaert et al. 2003). Toisaalta monet tutkijat ja virkamiehet ovat sitä mieltä, että poronhoitajat ovat tragedian uhreja (Heikkinen & Raitio 2003, 17-18). Ajatus on ollut usein esillä myös mediassa (esim. Lapin Kansa 29.4 2005; Suomen luonto 2005/6, 50-51), Inarin metsäkiistan yhteydessä poromiesten ”tragedia” on nostettu esiin. Porotutkija Timo Helteen puolitien ajattelu kuulostaa järkevältä: ”jäkälälaidunta kohti laskettu porotiheys selittää noin puolet paliskuntien jäkälämäärän vaihtelusta”. (Helle 2005)⁹⁵

Jos laiduntutkimuksien perusteella määritetyt maksimiporomäärät ylitetään, niin laitumien uskotaan päätyvän kestäättömän käytön uhreiksi. Poromiehet itse ovat montaa mieltä laiduntutkimuksien tarpeellisuudesta ja niiden tavasta määrittää maksimiporomäärä. Muonion paliskunnan ylätokan porot ovat olleet puiston ja Ylä-Muonion talousmetsien vanhoissa kuusikoissa syömässä loppoa. Alakylän paliskunnassa porot ovat olleet tarhassa koko talven, vaikka kaivuulosuhteet ovat olleet samat.

PM1: ..sehän on iso asia se maanpinnan käsittely. Tuo auraus, se tulee hiekka siihen jäkälälle, sitten katotaan satelliitista, että on jäkäliköt kuluneet, totta vitussa ne on jäkäliköt kuluneet, **vaikka me karjaa puolella pienentäisimme, niin kaivuu pinta-ala yli puolella pienentynyt aurauksen ja maanpinnan käsittelyn jälkeen, vaikka porokarja pienenee, niin se paine tulee justinsa sinne, missä on vielä ehjä maanpinta.** .. Siellä olisi tutkijan pitänyt tulla nyt tutkimaan, [X:n], että miten Muonion pojilla ne porot ovat nyt niin hyvässä kunnossa, vaikka Kittilässä kuolevat mettään.

PI4: No, ennen oli edellytykset siihen, oli silloinkin huonoja vuosia, nyten jos jättää mettään, niin tietää, että se on ihan sattuma vuosi, jos on niin vähäluminen, että pystyy sitä maata kaivamaan. Että **kyllä se paljon on heikentynyt siitä.** Nyt on noita loppolaitumia on hakattu, kyllä aika selvä se vaikutus on ollu.

⁹⁴ ”Yhteismaan tragedian” mukaan yhteisiä resursseja hyödynnettäessä päädytään tulokseen, jossa kaikki pyrkivät maksimoimaan hyötynsä ja hyödyntämään yhteisiä resursseja ennen muita resurssien käyttäjiä. Tästä seuraa yhteisessä omistuksessa olevien resurssien kestäättömän käyttö. (Hardin 1968.)

⁹⁵ Poromieslehdessä 3/2005 ilmestynyt poroparlamentissa pidetty puheenvuoro.

Tämä kritiikki kohdistuu siihen, ettei laiduntutkimuksissa huomioida lainkaan muuta maankäyttöä. Perinteisesti resurssien hallinnoinnissa on hyödynnetty ”*suurimman kestävän hyödyntämisen asteen*” ajatusta varsinkin kalojen ja metsien kohdalla. Tällaisten MSY⁹⁶ tutkimusten ongelmana on, että kokonaisuus, resursseihin liittyvät ekologiset ja sosiaaliset systeemit jäävät kokonaan huomiotta, kun mitataan vain yhtä resurssia. (ks. St. Martin 2001; Berkes & Folke ed. 1998, 1-2; Helle 2002, 63.) Kartesiolaisen reduktionismin mukaisesti ongelmat pyritään ratkaisemaan jakamalla ne mahdollisimman pieniin osiin ja selvittämällä osat eristyksissä toisistaan. Näin päädytään johtopäätöksiin, jossa syyllisenä ongelmaan on yksinkertaistetuksi yksi asia.⁹⁷ (Daniels & Walker 2001, 99, 124.) Laiduntutkimusten yhteydessä syytettynä on poronlaidunnus. Tosin viimeaikoina on alkanut ilmestyä myös tutkimuksia, joissa tarkastellaan metsätalouden vaikutuksia porojen laitumiin (esim. Kumpula 2003; Kumpula, Colbaert & Nieminen 2003; Helle tulossa).

S: Pitäsikö poromiesten sitten ite laskea niitä laitumia, nyt ku tutkijat laskee laitumet?

PI4: No, siellä missä ne porot on oikeasti siellä mettässä, niin sehän on aivan oikein, siitähän on vain hyötyä poromiehille, että tietää minkä verran, miten se kehittyy se laidun, paraneeko ne vai huononeeko ne vai? Kysymys on siitä, että miten ne sen talven yli pärjää. Ei niistä välttämättä ole niin paljoa hyötyä. Näkee, että siellä jotain kasvaa, jäkälää siellä vähän sinkuu, mutta talvea ei sillä elä. **En tiää onko siitä meille mitään.**

S: Olisiko sitten enemmän poroja, jos ei olisi niitä maksimiporomääriä?

PI4: No, saattaisi niitä ollakin. **Kyllähän se tekee, että jos on se tietty määrä, niin kyllä niitä sitten pidetään sen verran.** Jos on kymmenen tuhatta, niin kyllä meillä tietenkin saattaisi olla se kymmenen tuhatta poroa. **Tietenkin jossakin menee se raja.**

S: Onko tällaisia tapauksia, että porot olisivat syöneet tai tallanneet hienoja alueita?

MH1: Kyllä kai sitä on, kivennäismaa paljaaksi kaluttuja alueita on tunturialueiden herkissä maissa, että siinä on vähän se ongelma, kun asian ottaa esiin, niin aika moni poromies kyllä kiistää. Kun laitumet ovat kuluneet, niin se on iso ongelma poronhoidon kannalta. **Ja sitten siinä on vaikuttavana juonteena se, että luonto kärsii, siinä on vaikutukset ekosysteemissä.** Se ei ole kovin hyvin todennettu, sellaiset on monimutkaisia asioita.

Se kestävyyshän on poronhoitolain mukaan velvoitteena, mutta miten se sitten toteutuu? Voisi pelkistetysti sanoa, että perinteinen poronhoito säilyy, mutta tekniikka on muuttunut rajusti. **Että saataisiin se tasapaino, niin koko poronhoidon työprosessi pitäisi miettiä uudelleen.** Katsoa ne prosessit siinä, että saavutetaan se ekologinen, ekonominen ja sosiaalinen kestävyys. Se on mitä suurimmassa määrin paliskuntien asia. ..ohjaavaa ja konsultoivaa apua pitäisi tulla, mutta Metsähallitus ei ole oikea organisaatio.

Tässä poronhoidon edellytetään sopeutuvan muun maankäytön asettamiin vaatimuksiin, mutta muun maankäytön vaikutuksista poronhoitoon ei puhuta mitään. Voiko rivien

⁹⁶ Maximum sustainable yield.

⁹⁷ Single devil bias.

välistä lukea, että poronhoidon tulisi siirtyä yhä enemmän tarhojen tiloihin?⁹⁸ Maksimiporomäärän käsite tulee vaikeaksi, kun porot ovat talvet tarhassa. Kesällä niille riittää ruokaa, vaikka poroluku olisi paljon nykyistä suurempi.

PI4: Eihän sillä mitään saavuteta, että se. .. [Maksimiporomäärä] lasketaan laidunten kestävä käytön mukaan, mutta **mikä se on meilläkin se laidunten kestävä käyttö, ku ne on talvella tarhassa.**

P7: Kyllä meillä on nytkin menny kahteen tokkakuntaan. **Kyllä se olisi ilman muuta järjestellisten laidunmaiden käytön kannalta pitää yhtä tokkakuntaa**, toinen paikka säästyisi. Muoniossa on pienempi tokkakunta ja me olemme täällä alempana. Sekin on taas siitä, että kenen mielestä, ei siitä ole yksimielisyyttä.

Tämä oli Muonion paliskunnan päätokkakuntalaisen kommentti. Päätokka on ollut lähes kokonaan talven tarhassa, kun Ylä-Muonion metsät ovat elättäneet pienemmän ylätokan metsässä. Ylätokka on siis laiduntanut Muonio-Kittilä tien pohjois-puolella ja päätokka eteläpuolella. Ehkä kyseinen poromies haluaisi saada omatkin poronsa Ylä-Muonion metsiin, eikä ole tyytyväinen siihen, että paliskunnan hyvät yhteiset laitumet ovat hänen ulottumattomissaan.

Kestävyyden indikaattoreilla mitataan usein sitä, mikä on huonosti. Tulisi huomata myös positiivisten indikaattorien tärkeys. (Kline 2000, 349.) Monimutkaisia syy-seuraus -suhteita yksinkertaistavien mittareiden sijaan tulisi keskittyä indikaattoreihin, joita ihmiset käyttävät. Tällöin niistä olisi enemmän hyötyä ja niitä käytettäisiin ahkerammin. (Bell & Morse 2001, 304-305.) Tiede tulisi paikallistietoa vastaan ja indikaattorit muodostuisivat molempien tietojärjestelmien yhteisvaikutuksesta. Laiduntapauksessa positiivisena ja poromiestenkin käyttämänä indikaattorina voisi pitää sitä, kuinka paljon kussakin paliskunnassa on poroja metsässä ympäri vuoden. Tämän selvityksen jälkeen voi pohtia syitä metsässä talvehtineiden poromäärien paliskuntakohtaiseen vaihteluun. Porojen olemista metsässä pidetään itseisarvona varsinkin niiden poronhoitajien keskuudessa, joiden porot eivät ole tarhattuna. Helteen mukaan porojen määrä vaihtelee luontaisesti vuosittain laidunten kunnon mukaan ja on myös yhteydessä säähän, joka vaikuttaa pohjoisen lumipeitteen laatuun. (Helle 2002, 59-61.)

”Tragedian” ja ”herravihan” juttulinjojen mukaiseen ajatteluun päädytään myös asioiden kautta, jotka eivät liity varsinaisesti kyseessä oleviin poronhoitajiin tai Metsähallituksen virkamiehiin. Juttulinjalla tarkoitan tässä diskurssin/

⁹⁸ Lapin Kansa 29.4 2005 kyseinen Metsähallituksen virkamies tuki tarhausta luonnolle hyödyllisenä.

merkitysjärjestelmän ja yksilöiden tuottamien ”tekstien” välimuotoa. Juttulinjat muodostuvat toisiaan tukevista osista, joilla ei kuitenkaan ole välttämättä selkeää yhteyttä toisiinsa. Lisäksi yhden elementin käyttö herättää usein henkiin koko juttulinjan. (Hajer 1995, 62-67.) ”Herravihan” ja ”tragedian” mukaiset ajatukset vaikeuttavat poronhoidon yhteensovittamista muiden maankäyttömuotojen kanssa. Mahdollisten ennakkollulujen purkamiseksi on tärkeää tarkastella myös asioita poronhoidon ja metsäherrojen ulkopuolelta, joista ”herravihan” ja ”tragedian” mukaiset ajatukset saavat tukea.

”Herravihaa” käsiteltiin edellä ja päädyttiin siihen tulokseen, että se on osa lappilaista mielenmaisemaa. Kun sitä tarkastelee juttulinjana, niin oleellista on pohtia, mistä asioista se saa tukea ja minkälaiset sosiaaliset ja kulttuuriset rakenteet yhdistyvät ”herravihassa”. Omien haastattelujeni pohjalta voi sanoa, että ainakin Metsähallitusvastaisuus, tieteellinen tutkimus, luonnonsuojelu sekä ei-paikalliset päättäjät yhdistyivät ”herravihan” ilmauksissa. Paikallisten näkemys ja epäluulo kansainvälisiä luonnonsuojelumäärittelyjä kohtaan kiteytyvät hyvin seuraavassa Pallaksen sidosryhmätilaisuudessa esitetystä oudoltakin kuulostavasta kommentista. Sille naurettiin, mutta tämä johtui ainakin osittain siitä, että sillä oli pohjaa todellisuudessa:

SP1: Kun puhutaan tutkimuksesta, niin onko mahdollista, että Pallasjärvestä löydetään laji, joka rauhoitetaan, mutta ei kerrota mikä laji se on. Metsähallitus istuttaa sinne ensin jonkun lajin ja sitten rauhoittaa sen.

Geertzin ajatukset sopivat hyvin tähän yhteyteen, vastaamaan kysymykseen, mitä tekstejä/merkitysjärjestelmiä ja toisaalta sosiaalisia rakenteita symboliin, eli tässä tapauksessa kyseiseen vitsiin, sisältyy. (ks. Geertz 1973, 89-90.) Vitsissä kuvastuu hyvinkin epäluulo tieteellistä ja paikallisille vierasta luonnonmäärittelyä kohtaan. Epäluuloa lisää se, että puiston virkamiehet eivät voi edes kertoa mitä puistoon sisältyvillä rajoitusvyöhykkeillä suojellaan, koska uhanalaisten lajien elinpaikkojen paljastaminen on laissa kielletty. Kyse ei kuitenkaan ole pelkästään määrittelystä. Tieto kytkeytyy intresseihin ja päinvastoin (ks. Reitan 2004, 446). Tietyn lajin ja sen vaatimien elinympäristöjen suojeleminen monimuotoisuuteen vedoten vaikuttaa paikallisten mahdollisuuksiin käyttää omaa kulttuuriluontoaan. Ulkopuolisena ja jostain näkökulmasta mielivaltaisena metsienkäyttäjänä kaikkea Metsähallitukseen vivahtavaakin on syytä epäillä. Vitsi sidottiin paikkaan, Pallasjärveen ja sitä koskeviin huoliin (ks. Barth 1995). Tälläkään tavalla se ei ole mikään abstrakti diskursiivinen kyhäelmä, vaan paikallinen yritys tuoda esiin omia, aluetta koskevia huolia ja toisaalta ulkopuolisten luonnon

määrittelijöiden ja käyttäjien kyseenalaistaminen. Seuraavassa ”herravihan” juttulinjaan liitetään uusia asioita ja ne vaikeuttavat yhteistyötä:

S: Heijastuu kuntarajan muutos tähän puistoonkin sitten?

MH1: Tietyllä tavalla joo, sillä tavalla että, sitä on tietysti vaadittu, että tässä puistolaissa voitaisiin palauttaa metsästysoikeudet. Mutta se perusvire siinä, että **se herätti jälleen epäluuloa herroihin ja päätöksentekijöihin** ja vaikka se oli lappilainen ministeri, joka sen päätöksen teki, ikään kuin oma kansanedustaja, mutta herrasarjassa kuitenkin ku on ministeri, että **voiko tulla joitain muita muutoksia, jotka kaventavat oikeuksia.**

Tätä voi tarkastella ennakkotapauksen kannalta (ks. Hajer 1995), jonka pohjalta tehdään tulkintaa mahdollisista tulevaisuuksista. Jokainen ”herrojen” paikallisia epäilyttävä ja heihin negatiivisesti vaikuttava teko leviää ”herravihan” juttulinjan kautta myös ”herravihan” mukaansa imemiin asioihin ja näin ollen vaikeuttaa yhteistoimintaa paikallisten ja ulkopuolisten toimijoiden välillä.

”Refleksiivistä modernisaatiota” pohtineen Risto Eräsaaren (1995, 164) mukaan yhteiskuntamuutoksen liikkeelle paneva voima ei ole rationaalisuus, vaan sen tuottamat tarkoittamattomat sivuvaikutukset. Poron laiduntutkimusten bioekonominen MSY⁹⁹ -ajattelu, luonnonsuojelun määrittelyt sekä taloudellinen rationaalisuus tuottavat sivuvaikutuksia poronhoitajille. Lisäksi yhteiskunnan eriytyminen eri osajärjestelmiin tukee tutkimuksia ja katsantokantoja, jotka tehdään vain yhdestä näkökulmasta (ks. Luhmann 2004). Eräsaarta mukaillen laiduntutkimuksien sivuvaikutuksena syntynyt poronhoitajien syyllistäminen ylilaidunnuksesta ja ekologisten haittojen aiheuttamisesta olisi muutokseen johtava tekijä. Tähän mennessä se on ainakin herättänyt keskustelua porojen roolista luonnonsuojelualueiden käyttäjinä (Jokinen toim. 2005) ja sitä on käytetty perustelemaan muiden maankäyttömuotojen paremmuutta poronhoitoon nähden (esim. Hannelius 2005).¹⁰⁰ Pienituottoisen poronhoidon huomioiminen väistyy rahakkaampien ratkaisujen tieltä, lisäksi Hardinin (1968) ajatuksiin pohjautuva resurssioikeuksien yksityistäminen sopii hyvin kapitalistiseen yksityistämisen henkeen ja saa siltä tukea (ks. Mansfield 2003, 579). Poronhoidon syyllistäminen vie huomion pois laidunkulumisen muista aiheuttajista. Eurovirta kaunistaa metsäkoneen, matkailun, kaivoksien, ja autotestiratojen jäljet, mutta siihen verrattuna olematon poron jälki nostetaan syytetynpenkille. (vrt. Gluckman 1956)

⁹⁹ Maximum sustainable yield. Suurin kestävä resurssin hyödyntämisen aste.

¹⁰⁰ Artikkelin Suomen luonto-lehdessä 2005/6, 50-51.

Biodiversiteetti-kertomus luo tilaa, jossa tietynlaiset diskurssit tulevat houkutteleviksi ja joskus jopa pakollisiksi. Tämä kertomus tekee monisäikeisestä maailmasta yksinkertaisen uhkien ja mahdollisten ratkaisujen maailman. (Escobar 1998, 56.) Tässä voi olla yksi syy porolaiduntutkimusten suosioon 1990-luvulla. Luonnon monimuotoisuuden vähenemisen uhka nähdään vakavana ja porot ovat siihen yksi syy. Poroista on tehty ”esimerkillinen” tapaus siitä, miten laji tai elinkeino syö omat mahdollisuutensa. Tällainen kehitys pyritään estämään tieteellisellä ongelmien hallinnalla. Biodiversiteetti-diskurssi on johtanut valtavaan institutionaaliseen järjestelmään, joka systemaattisesti organisoii ja keksii uudelleen erilaisia tiedonmuotoja ja valtasuhteita (Escobar 1998, 56). Poronhoitajien pitäminen ”tragedian” uhreina on ainakin puoliksi¹⁰¹ tämän institutionaalisen järjestelmän tulos.

Molempia juttulinjoja sekä ”tragediaa” että ”herravihaa” voidaan käyttää sekä paikallisia ja poronhoitajia että ulkopuolisia maankäyttäjiä vastaan. ”Herraviha” voidaan nähdä paikallisesti muotoutuneena merkitysjärjestelmänä, jonka tehtävänä on puolustaa paikallisia ulkopuolisia vastaan. Toisaalta voidaan sanoa, että on kyse vain ”herravihasta”, kulttuurisesta piirteestä, joka pohjautuu historiaan, eikä sillä ole näin ollen mitään tekemistä nykymaankäyttökustelun kanssa. Toisaalta edellä esitettiin, että ”tragedia” on osaltaan myös kulttuurinen merkitys, eikä siten todellista Hardinin kuvailemaa ”tragediaa” ole olemassakaan. Viisainta lienee uskoa, että molemmilla juttulinjoilla on pohjansa todellisuudessa, mutta ne saavat voimansa myös varsinaisten ”herravihan” ja ”tragedian” ulkopuolta tulevista seikoista.

¹⁰¹ Tässä on hyvä muistaa Timo Helteen ajatus siitä, että puolet jäkälämäärän vaihtelusta on selitettävissä poromäärillä.

5. Johtopäätökset

Maankäytön sosiaalisesti kestävä kehitys poronhoidon näkökulmasta koostuu kolmesta osasta: 1) Poronhoitajien osallistumisen mahdollisuudesta omaa elämää koskeviin päätöksiin; 2) Hyötyjen ja haittojen tasapuolisesta jakautumisesta maankäyttäjien kesken sekä 3) Poronhoitajien kulttuuristen arvojen jatkuvuudesta maankäytön yhteydessä.

Poronhoitajien osallistumisen mahdollisuutta uhkaa suunnitteluprosessien (Metsähallituksen osallistava suunnittelu, Pallas-Ylläs puiston hoito- ja käyttösuunnitelma, kaavoitus, reittityöryhmät ja Metsähallituksen Laatumaan lain edellyttämät neuvottelut paliskuntien kanssa sen myydessä maa-alueita) toimivuus. Ongelmina ovat usein poronhoitajien osallistumista edeltäneet määrittelyt ja päätökset. Poronhoitajat eivät osallistu prosessiin puhtaalta pöydältä, vaan muiden määrittelyjen mukaan. Yhtenä syynä tähän on, että esimerkiksi Metsähallitus ei halua luopua valta-asemastaan talousmetsien rationaalisen käytön määrittelijänä. Valta-aseman muutoksesta puolestaan saattaisi seurata muutoksia hyötyjen ja haittojen jakautumiseen eri maankäyttäjryhmien välillä. Poronhoitajien osallistumisen mahdollisuudet maankäytön päätöksiin paranisivat, jos poronhoitajien intressit ja arvot olisivat yhteismitallisia kussakin prosessissa vallitsevien arvojen kanssa tai poronhoitajien intressejä ja arvoja arvostettaisiin itseisarvona, eikä katsottaisi niitä talouden tai ekologisen monimuotoisuuden näkökulmasta. Osallistumisprosesseja voisi tehdä kestävämmiksi ottamalla poronhoitajat suunnitteluun mukaan jo prosessin alussa. Osallistuminen päätösten tekemiseen on vaikeaa, kun taustalla vaikuttaa vahvoja paikkansa vakiinnuttaneita merkitysjärjestelmiä (biodiversiteetti diskurssi, metsätalouden merkitys Suomen kansantaloudelle). Lisäksi ”tragedian” (poronhoitajat käyttävät laitumia ekologisesti kestävämmällä tavalla) ja ”herravihan” mukaiset ennakoluulot vaikeuttavat yhteistyötä poronhoitajien ja metsähallinnon välillä. Taloudellisen ja ekologisen kestävyys lisäksi sosiaalinen kestävyys olisikin huomioitava entistä vahvemmin maankäyttöön liittyvissä päätöksissä.

Hyötyjen ja haittojen jakautumisen kannalta olisi ihanteellista, että kaikki maankäyttäjät huomioisivat omien hyötyjensä lisäksi myös haitat, joita heidän toimintansa muille maankäyttäjille aiheuttaa. Muiden maankäyttömuotojen poronhoidolle aiheuttamat haitat

jäävät maankäyttäjien omien tavoitteiden varjoon, koska ei ole olemassa haittojen korvausvelvoitteita. Toisaalta hyötyjen ja haittojen yhteismitallistaminen eri maankäyttömuotojen kesken on vaikeaa, ja eri osapuolet eivät ole yksimielisiä esimerkiksi siitä, kuinka paljon metsätalous haittaa poronhoitoa ja matkailua tai kuinka paljon poronhoito edistää matkailun mahdollisuuksia alueella. Olisi kiinnitettävä enemmän huomiota hyötyjen ja haittojen tasapuoliseen jakautumiseen, eikä oletettava, että esimerkiksi metsätaloudesta koituvat taloudelliset tai luonnonsuojelusta aiheutuvat ekologiset edut hyödyttäisivät kaikkia maankäyttäjiä tasapuolisesti.

Matkailu ja luonnonsuojelu ovat poronhoidon jatkuvuuden kannalta sekä uhka että mahdollisuus. Matkailu lisää poronlihamarkkinoita ja poroista on tuotteistettu matkailun vetonauloja. Matkailu syö kuitenkin poronhoidon laitumia esimerkiksi reittien ja rakentamisen kautta. Lisäksi matkailu hyötyy porojen alueelle tuomasta imagosta, mutta matkailuyritysten ei välttämättä tarvitse ottaa konkreettisesti poronhoitoa huomioon saavuttaakseen poroista koituvat hyödyt. Toisaalta tulevaisuudessa kiinnostus eettistä matkailua kohtaan saattaa lisääntyä, jolloin poronhoitajia hyödyttävistä matkailutuotteista tulee entistä menestyvämpiä. Metsätalous puolestaan pienentää porojen laidunmaita hakatessaan kevätlaitumina toimivia luppometsiä ja hakkuiden jälkeinen maanpinnan käsittely hävittää alueen jäkälät. Toisaalta poronhoitajat ovat toivoneet hoitohakkuita nuoriin metsiin, jolloin *”porot mahtuisivat taas metsään”*, kulkeminen helpottuisi ja jäkälä saisi enemmän valoa.

Uhkana poronhoidon kulttuuriselle jatkuvuudelle on sellainen maankäyttö, joka heikentää poromiesten mahdollisuuksia käyttää kulttuuriluontoaan perinteisillä tavoilla. Myös luonnonkäyttöön liittyvien oikeuksien muuttuminen on uhka, mutta toisaalta mahdollisuus poromiesten perinteisen luonnonkäytön jatkuvuudelle. Elinkeinotoimintojen kietoutuessa myös kulttuurisiin arvoihin ja perinteisiin on poromiesten kannalta vaarallista, jos luonto ja kulttuuri erotetaan tiukasti toisistaan määrittelyissä, joiden perusteella tehdään aluetta koskevia päätöksiä. Poronhoito on määritelty Suomen pohjoisten kansallispuistojen monimuotoisuuden suurimmaksi uhkaksi ja myös paikallisten maastoliikenne nähdään uhkana (Gilligan et al. 2005). Suojelualueet tarjoavat kuitenkin poroille metsätaloudelta säästyneitä laidunmaita. Toisaalta maankäyttömuotoja yhteen sovitettaessa tuijotetaan usein vain taloudellisiin seikkoihin, jolloin unohtuu, että poronhoidolla on muutakin kuin taloudellista merkitystä alueen ihmisille. Jotta kehitys

olisi kulttuurisesti kestävä, sen tulisi perustua alueen avainkäyttömuotoihin. Metsätalouden merkitys on vähentynyt koneellistumisen myötä yhä vähemmän paikallisia ihmisiä työllistävänä maankäyttömuotona. Lisäksi metsätalouden yhteyteen liittyy ”*herravihan*” ajatus, joka juontaa juurensa metsien käytön hyötyjen valumiseen paikallisten ulottumattomiin, jolloin metsätalous on uhka paikalliselle sosiaaliselle kestävyydelle. Pallas-Ylläs puiston kohdalla poronhoidon kulttuurinen kestävyys paranisi, jos poromiehiä ja poroja ei nähtäisi uhkana lappilaiselle ”*alkuperäisluonnolle*”, vaan sen arvostettavana osana.

Maankäyttömuotoja yhteensovittaessa päädytään usein kompromisseihin eri maankäyttömuotojen välillä. Kun poronhoito tekee kompromisseja monien eri maankäyttömuotojen kanssa, niin poronhoito joustaa kaikkien kanssa erikseen. Tarvittaisiinkin joku taho, joka ottaisi huomioon poronhoidon kokonaisuutena ja ylittäisi sektoriyhteiskunnan hallinnolliset rajat. Hallinnon eriytymisen lisäksi poronhoidon kannalta ongelmallista on omistuksen jakautuminen yksityisomistuksessa oleviin tilkkuihin. Muut maankäyttömuodot ”*hivuttautuvat*” pikkuhiljaa poronhoitoalueelle. Näille käyttömuodoille annetut tai joissain tapauksessa yksityistetyt resurssioikeudet eivät aina ole poroja poissulkevia, mutta ne asettavat poronhoidolle uusia reunaehdoja, jotka nousevat kyseisen maankäyttömuodon tarpeista. Näistä reunaehdoista pidetään tiukasti kiinni, koska ”*uudelle*” maankäyttömuodolle on osoitettu tietty alue, jolla se voi toimia. Poromiehet näkivätkin uhkana päätäntävällän joutumisen ulkopaikkakuntalaisten käsiin, jolloin ”*yhteys maahan katoaa*” ja kuva alueen kokonaisuudesta joutuu kadoksiin.

Poronhoito jää usein muiden maankäyttömuotojen jalkoihin taloudellisesti vähäisempänä tai ekologisesti jopa haitallisena maankäyttömuotona. Yksityistäminen ja rahan valta sekä toisaalta luonnon ja kulttuurin erottamisen soveltaminen käytäntöön ovat poronhoidon kannalta ongelmallisia asioita. Poronhoitajien pitäminen ”*yhteismaan tragedian*” uhreina on yksi tapa perustella muiden maankäyttömuotojen paremmuutta poronhoitoon nähden. Asiantuntijatietoon perustuvan bioekonomisen resurssien hallinnan voi sanoa olevan ”*ajan hengen*” mukaista, joka usein yksinkertaistaa asiaan liittyviä syy-seuraus -suhteita. Laiduntutkimusten yhteydessä poronhoitajat nähdään usein ”*tragedian*” uhreina, omien laidunmaittensa kestäättöminä käyttäjinä. Laidunten hallinta ei ole kokonaan poronhoitajien käsissä, mutta samalla heitä pidetään ainoina syyllisinä laidunten huonoon kuntoon ja hallinnointiin. Tosin viime vuosina on alkanut ilmestyä myös

laiduntutkimuksia, joissa huomioidaan metsätalouden vaikutuksia porolaitumiin. Matkailun kohdalla tilanne on vielä täysin tutkimaton. Tulevaisuuden haaste olisikin keksiä innovatiivisia yhteensovittamisen muotoja, jotka loisivat ”win-win” –tilanteita eri maankäyttömuotojen välille ikuisten kompromissien ja nollasummapelien sijaan.

Sosiaalisesti kestävä kehityksen indikaattorit

Tutkimuksen päätavoite oli tuottaa sosiaalisesti kestävä kehityksen indikaattoreita. Työ oli haasteellista, varsinkin mittareiden luonti. Kattavaa mittaristoa ei ollut mahdollista luoda gradun puitteissa. Jatkotutkimuksen haasteena olisikin kehittää kattavampi mittaristo ja toisaalta pohtia enemmän sitä, kuka tulisi näitä indikaattoreita käyttämään. Seuraavat indikaattorit on kehitetty ensisijaisesti tutkijoiden tarpeisiin, mikä on myös ongelma, koska tällöin ne eivät ole käyttäjälähtöisiä. Kuitenkin näiden pohjalta on hyvä lähteä kehittelemään indikaattoreita tiettyjen maankäyttäjryhmien ja suunnittelijoiden tarpeisiin. Tällöin tulee muistaa indikaattorien käytön mukanaan tuomat mahdollisuudet politikointiin. Jatkotutkimuksessa voisi pohtia enemmän lainsäädännön osuutta paikallisten kamppailujen määrittäjänä (ks. Biolsi 1995). Näillä kamppailuilla viitataan taisteluun luonnonkäytön oikeuksista ja mahdollisuuksista, jotka tukevat paikallisesti arvostettuja maankäyttömuotoja. Alla kaaviossa 11 esitetyt mittarit kuvaavat Tunturi-Lapissa ongelmallisia asioita maankäytön sosiaalisesti kestävä kehityksen kannalta. Tilanteet puolestaan on johdettu tutkimuksessa löydettyjen empiiristen esimerkkien pohjalta.

Kaavio 11. Aineistolähtöisiä sosiaalisesti kestävä kehityksen mittareita ja esimerkkitilanteita.

Osallistuminen	
Mittari:	Esimerkkejä tilanteista:
1) Osallistumisen mahdollisuus. (S. 73)	- Ihmisille kerrotaan päätöksestä, johon he eivät voi vaikuttaa. - Voi vaikuttaa vain pieniin yksityiskohtiin. - Ei uskalleta kritisoida päätöksiä, koska taustalla jokin uhka. - Laki velvoittaa osallistamaan, mutta ei todellisia mahdollisuuksia. - Taloudelliset edut menevät osallistamisen velvollisuuden edelle. - Osallistajat siirtävät vallan ja vastuun muualle/ + ottavat vastuun päätöksistä. - Osallistetaan vain kerran tai pari/ + jatkuva pitkäaikainen vuorovaikutus +/- Materiaalinen osallistuminen: työtä asian puitteissa ja samalla voi vaikuttaa joihinkin asioihin. + Vaikutetaan osallistamis-tilaisuuksien ulkopuolella. + Vuorovaikutteinen osallistuminen.
2) Minkälaisilla merkitysjärjestelmillä on valtaa päätöksiä tehtäessä ja miten yhteiskunnalliset valtasuhteet suhteutuvat näihin merkitys-järjestelmiin? (S. 76)	- Vahvat ennakoasetelmat ohjaavat ja hallitsevat päätöksentekoa. - Päätöksentekotilanne kehystetty yhden / + monen toimijan näkemysten mukaan. - Päätöksentekotilanteen kehys aina sama / + joustaa tilanteittain. - Maankäyttäjät valvovat omaa toimintaansa/ + maankäyttäjien toimintaa valvoo ulkopuolinen taho. + Myös paikallisilla näkemyksillä vaikutusta päätöksiin. + Paikallisia arvoja arvostetaan tai ne ovat yhteismitallisia päätöksentekotilanteessa toimivien vahvojen arvojen kanssa.
3) Paikallisten innokkuus osallistua päätöksentekoon. (S. 79)	- Osallistumistilaisuuksissa ei käy ketään: 1) koska <u>käsiteltävä</u> asia ei kiinnosta heitä 2) koska he eivät usko voivansa vaikuttaa. + Paikalliset osallistuvat innokkaasti tilaisuuksiin: kyseinen asia kiinnostaa, osallistumisen mahdollisuuteen uskotaan ja paikallisten intressit ja arvot pelissä.
4) Maankäyttäjät organisaatiot, esim suojelu ja metsätalous, sosiaalisina kuuntelijoina? (S. 80)	-/+ Pyrkivät muuttamaan muiden maankäyttäjien toimintaa sopimaan organisaation omiin tavoitteisiin. -/+ Muuttavat <u>toimintaansa</u> muiden maankäyttäjien toiveiden ja tavoitteiden perusteella. + Muuttavat <u>arvojaan ja tavoitteitaan</u> muiden maankäyttäjien tavoitteiden ja toiveiden pohjalta. + Visioiden muutos vaikuttaa organisaation toimintaan ylipaikallisesti.
5) Missä tilassa kiista on? a) Miten kiistan osapuolet puhuvat toisistaan ja itsestään? b) Onko kiistan osapuolten välillä liittoja muissa yhteyksissä? (S. 81)	a) - Asia unohtuu ja keskitytään henkilöihin. Tällöin voi olettaa vaadittavan ulkopuolisen selvittelijän väliintuloa. - Osapuolet näkevät vikaa vain toisessa osapuolella, eivät itsessään. - Kaikki kiistan osapuolet eivät ole/ + ovat yhteydessä toisiinsa. + Osapuolet puhuvat asiasta asiallisesti ja yrittävät ymmärtää toistensa näkökulmia. + Osapuolet näkevät sekä omassa että naapurin toiminnassa jotain parannettavaa. b) - Molemmat osapuolet tiukasti asemissaan, ja kiistan ulkopuolellakin pysytellään erillään. + Osapuolten välillä yhteyksiä ja liittoja eri tilanteissa -> tilanteen kokonaiskoheesio jonkinlainen, kun osapuolet pystyvät tekemään yhteistyötä muissa yhteyksissä.
6) Miten ennakoluulot ja historialliset suhteet vaikuttavat osapuolten kanssakäymiseen? (S. 82)	- Kulttuurisen ennakoluulon johdosta ristiriita on korostunut ja esillä, vaikka mitään ei olisi tapahtunut. - Nykyinen maankäyttäjien välinen ristiriita selitetään olemattomaksi historiasta juontuvilla ennakoluuloilla. + Ei epäluuloja enakkoon. + Vastanottava asenne ja positiivinen sekä luottava suhtautuminen.

Hyötyjen ja haittojen jakautuminen	
Mittari:	Esimerkkejä tilanteista:
7) Mille tasoille paikallisesta maankäytöstä johtuvat taloudelliset tai muut hyödyt ja haitat menevät ja kiinnitetäänkö tasapuoliseen jakautumiseen huomiota? (S. 83)	Tasoa: yksilö, paikallisyhteisöt (kaikki, osa, harvat, kukaan ei hyödy yhteisön sisällä), alueellinen taso, valtakunnallinen taso ja globaali taso. - Hyödyt: - harvoille/ + monille, - vain ulkopuolisille/ + paikallisille - Luotetaan siihen, että hyödyt jakaantuvat tasaisesti automaattisesti. + Päätöksiä perustellaan myös sosiokulttuurisilla syillä ja varmistetaan, että hyötyjen ja haittojen jakautuminen on oikeudenmukaista.
8) Minkälaisia riskejä kestävyiden edistäminen tuottaa ja kenelle? Onko halua ottaa näitä riskejä, miksi on/ei ole? (S. 86)	- Hyötyjä ainoastaan yhdelle osapuolelle ja muille riskejä. - Hyötyä vahvalle toimijalle ja heikoille riskejä. +/- Riskejä yhteiskunnallisesti vahvalle toimijalle, joka saattaa kaataa hankkeen omalla vallallaan. + Riskejä hallinnoidaan poliittisilla ohjauskeinoilla. + Riskien oston yhteisiä hyötyjä intressiryhmien välillä. + Ratkaisusta ekologisista, sosiaalisista ja taloudellisista hyötyjä.
9) Kehystetäänkö resursseja koskeva ristiriita nollasummapeliksi vai etsitäänkö avoimesti innovatiivisia ratkaisuja? (S. 87)	- Nollasummapeli/ + positiivinen- summapeli. - Vangin dilemma/ + Luottamuspelejä.

Kulttuurinen kestävyys	
Mittari:	Esimerkkejä tilanteista:
10) Maankäytön vaikutukset paikallisiin ”avainmaankäyttömuotoihin.” (S. 89)	- Muu maankäyttö ei huomio paikallisia ”avainkäyttömuotoja” - Avainkäyttömuodot huomioidaan teoriassa, mutta ei käytännössä. - Muut maankäyttäjät sopeutuvat omilla ehdoillaan/ + tasapuolisesti paikallisiin oloihin. + Matkailun käytännöt ja matkailijoiden arvostukset tukevat paikallisia avainkäyttömuotoja. + Lainsäädäntö ja eri maankäytön instituutioiden säännöt ja käytännöt tukevat paikallisia avainkäyttömuotoja.
11) Alueen kokonaisuuden huomioiminen maankäytössä? (S. 91)	- Eri maankäyttäjät toimivat erillään oman kapean sektorinsa näkökulmasta. +/- Maankäyttäjät huomioivat toisensa intressiryhmä ajattelun kautta. + Aluetta suunnitellaan kokonaisuutena. + On olemassa taho, joka vastaa paikallisten arvojen säilymisestä.
12) Ylipaikallisten ja paikallisten käsitteiden ja määrittelyjen suhde ja niiden soveltamisen vaikutukset paikallistasolla. (S. 93)	- Ylipaikalliset diskurssit määrittelevät käsitteet ja niitä käytetään politiikassa sellaisinaan ja haittaavat paikallisten elämää. - Ratkaisuissa käytettävä tieto selkeästi rajattua ja kausaalisuhteita yksinkertaistavaa ja tästä kärsivät erityisesti paikalliset. + Etsitään moninaisia syitä ja seurauksia, jolloin päätöksissä käytetty tieto ei saata intressiryhmiä epätasa-arvoisiin asemiin. + Käsitteitä sovelletaan paikallisesti, huomioimalla ja tukemalla paikallisia käytäntöjä ja arvoja. + Paikallisilla oman määrittelynsä mukaiset oikeudet, jotka poikkeavat ulkopuolisten oikeuksista.
13) Onko muutos sellainen, että paikalliset pystyvät ja haluavat sopeutua siihen? (S. 96)	- Kukaan ei hyväksy, vastarinta. - Osa yhteisöstä hyväksyy muutoksen ja sopeutuu uuteen tilanteeseen. - Yhteisö hyväksyy muutoksen, mutta ulkopuoliset katsovat kulttuurin hävinneen muutoksen myötä. + Koko yhteisö hyväksyy muutoksen.

Lähteet:

Haastateltavat:

Poroisäntä 1.	PI1.
Poroisäntä 2.	PI2.
Poroisäntä 3.	PI3.
Poroisäntä 4.	PI4.
Poromies 1.	P1.
Poromies 2.	P2.
Poromies 3.	P3.
Poromies 4.	P4.
Poromies 5.	P5.
Poromies 6.	P6.
Poromies 7.	P7.
Poromies 8.	P8.
Poromies 9.	P9.
Poromies 10.	P10.
Poromies 11.	P11.
Poromies 12.	P12.
Sidosryhmätilaisuudessa mielipiteitä esittänyt poromies.	SP1.
Poromies ja matkailuyrittäjä 1.	PM1.
Poromies ja matkailuyrittäjä 2.	PM2.
Poromies ja matkailuyrittäjä 3.	PM3.
Metsähallituksen virkamies 1.	MH1.
Metsähallituksen virkamies 2.	MH2.
Reittien suunnittelija 1.	RS1.
Matkailuyhdistyksen edustaja 1.	MY1.
Latuyrittäjä 1.	LY1.
Metsästäjä 1.	M1.
Luonnonsuojelupiirin edustaja 1.	LS1.

Painetut lähteet:

Agrawal, Arun. 2003. Sustainable Governance of Common-Pool Resources: Context, Methods, and Politics. *Annual Review of Anthropology*, Vol. 32, 243-262.

Alasuutari, Pertti. 1994. Laadullinen tutkimus. Vastapaino.

- Baker, Susan et al. toim. 1997. The politics of sustainable development: theory, policy and practice within the European Union. Routledge.
- Barrett, Stanley. 1988 [1984]. The Rebirth of Anthropological Theory. University of Toronto Press.
- Barth, Fredrik. 1995. Balinese Worlds. The University of Chicago Press.
- Barth, Fredrik. 1987. Cosmologies in the Making. A Generative Approach to Cultural Variation in Inner New Guinea. Cambridge University Press.
- Bell, Simon & Stephen Morse. 2001. Breaking Through the Gless Ceiling: Who really cares about sustainability indicators? *Local Environment*, Vol. 6, No 3, 291-309.
- Berkes, Firket & Carl Folke ed. 1998. Linking Social and Ecological Systems. Management Practices and Social Mechanism for Building Resilience. Cambridge University Press.
- Bernard, Russell H. 1995. Research Methods in Anthropology. Qualitative and Quantitative Approaches. Altamira Press.
- Biolsi, Thomas. 1995. Bringing the Law Back In. Legal Rights and the Regulation of Indian-White Relations on Rosebud Reservation. *Current Anthropology*. Vol. 36. No 4, 543-571.
- Björn, Ismo. 2003. Oikeutta vai kansainvälistä ympäristöoikeutta? Teoksessa: **Oikeudenmukaisuus ja ympäristö**. Ari Lehtinen & Pertti Rannikko toim.181-194. Gaudeamus.
- Brosius, Peter J. 2001. The Politics of Ethnographic Presence: Sites and topologies in the Study of Transnational Movements. Teoksessa: **New Directions in Anthropology & Environment. Intersections**. 150-176. toim. Carole L. Crumley. Altamira Press.
- Brosius, Peter J. 1999. Analyses and Interventions: Anthropological Engagements with Environmentalism. *Current Anthropology*. Vol. 40, no 3, 277-309.
- Bryant, Christofer. 1991. The dialogical model of applied anthropology. Kirjassa: **Giddens' Theory of Structuration. A Critical appreciation**. Bryant, Christopher & David Jary. (ed.) 176-200. Routledge.
- Cameron, John, Martin Mulligan & Virginia Wheatley. 2004. Building a Place Responsive Society through Inclusive Local Projects and Networks. *Local Environment*, Vol. 9, No 2, 147-161.
- Camilleri, Marguerite. 2004. From the Inside Looking Out: knowledge, justice and modernity in the assessment of St. Julian's environmental capacity. *Local Environment*, Vol. 9, No. 1, 45-63.
- Cobley, Paul & Litza Jansz. 1998 [1997]. Semiotiikka vasta-alkaville ja edistyville. Jalava.
- Colbaert, Alfred, Jouko Kumpula & Mauri Nieminen. 2002. Reindeer Pasture Biomass Assessment Using Satelite Remote Sensing. *Arctic*. Vol. 56, No. 2, 147-158.
- Cottrell & Vaske. 2005. "Book of abstracts" seminaarista: The 11th International Symposium on Society and Resource Management: from knowledge to management. Balancing Resource extraction, protection and experiences.
- Davies, Charlotte Aull. 1999. Reflexive Ethnography: A Guide to Researching Selves and Others. Routledge.

Daniels, Steven & Gregg Walker. 2001. Working Through Environmental Conflict: The Collaborative Learning approach. Praeger.

Dobson, Andrew. 1998. Justice and Environment: Conceptions of Environmental Sustainability and Dimensions of Social Justice. Oxford University Press.

Dobson, Andrew (toim.) 1999. Fairness and Futurity. Oxford University Press.

Dryzek, John S. 1997. The Politics of the Earth: Environmental Discourses. Oxford University Press.

Eisto, Ilkka. 2004. Metsien oikeudenmukaisen monikäytön mahdollisuus. Teoksessa: **Leipäpuusta arvopaperia: Vastuun ja oikeudenmukaisuuden haasteet metsäpolitiikassa.** Toim. Ari Lehtinen & Pertti Rannikko. 173-198. Metsälehti kustannus.

Eckerberg, Katerina & Eva Mineur. 2003. The Use of Local Sustainability Indicators: case studies in two Swedish municipalities. *Local Environment*. Vol. 8, No. 6, 591-615.

Eräsaari, Risto. 1995. Mitä on ”refleksiivinen modernisaatio”? Teoksessa: **Sosiologisen teorian uusimmat virtaukset.** Toim. Rahkonen, Keijo. S. 155-181. Gaudeamus.

Fairclough, Norman. 1997 [1995]. Miten media puhuu? Vastapaino.

Gahin, R. V. Veleza & M. Hart. 2003. Do Indicators Help Create Sustainable Communities. *Local Environment*. Vol. 8, no 6, 661-666.

Geertz, Clifford. 1973. The Interpretation of Cultures. Basic Books,

Giordano, Mark. 2003. The Geography of the Commons: The role of Scale and Space. *Annals of Association of American Geographers*. Vol. 93, No. 2, 365-376.

Gluckman, Max. 1956. Custom and Conflict in Africa. Basil Blackwell.

Hajer, Maarten A. 1995. The Politics of Environmental Discourse: Ecological Modernization and Policy Process. Clarendon Press.

Hardin, Garrett. 1968. The Tragedy of Commons. *Science*, 162: 1243-1248.

Helle, Timo. 2002. Luonnollista vai ihmistoimintaa: poron laidunvaikutukset luonnonsuojelu- ja erämaa-alueilla. Teoksessa: **Erämaapolitiikka: pohjoiset erämaat arjen, hallinnan ja tutkimuksen kohteena.** 57-65. Jarkko Saarinen Toim. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 827, 2002.

Helle, Timo. 2005. Vanhojen metsien merkitys poronhoidon talouteen. *Poromies*. 3/2005.

Heikkinen, Hannu. 2002. Sopeutumisen mallit. Poronhoidon adaptaatio jälkiteolliseen toimintaympäristöön Suomen läntisellä poronhoitoalueella 1980-2000. Väitöskirja. SKS.

Heikkinen, Hannu & Kaisa Raitio. 2003. Enemmän oma-aloitteisuutta ja vähemmän valitusta. Hallinnon näkemyksiä osallistumiseen perustuvien instituutioiden kehittämisestä. *Teknillisen korkeakoulun ympäristönsuojelun laboratorion julkaisu*. 4/2003.

Heikkinen, Hannu, Mikko Jokinen, Sini Pölkki & Lotta Jaakkola. 2005. Asiantuntijoiden käsityksiä Mallan luonnonpuiston arvoista ja mahdollisista tulevaisuuksista. Kirjassa:

Poronhoidon ja suojelun vaikutukset Mallan luonnonpuistossa. Mikko Jokinen Toim. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 941, 2005.

Heikkinen, Hannu & Simo Sarkki. 2005. Yhteismaan- vai hivuttautumisen tragedia? *Suomen Luonto* 10/2005.

Hertzfeld, Michael. 2001. *Anthropology: Theoretical Practice in Culture and Society.* Blackwell Publishing.

Ilmonen, Kaj. 2004. Sosiaalinen pääoma: uusi ihmekäsite vai käyttökelpoinen hypoteesi? Teoksessa: **Sosiologia nykikeskusteluja.** Toim. Rahkonen, Keijo. Gaudeamus. 99-142.

Ingold, Tim. 2000. *The Perception of the Environment: Essays in Livelihood, Dwelling and Skill.* Routledge.

Jacobs, Michael. 1999. Sustainable Development as a Contested Concept. Teoksessa: **Fairness and Futurity.** Andrew Dobson toim. 21-45. Oxford University Press.

Jokinen, Mikko (toim.) 2005. Poronhoidon ja suojelun vaikutukset Mallan luonnonpuistossa. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 941, 2005.

Jokinen, Mikko (toim.) 2002. Erämaata etsimässä: kirjoituskilpailu luonnonkäytöstä. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 867, 2002.

Jones, David & Richard Welford. 1997. Organizing for Sustainable Development: Structure, Culture and Social Auditing. Teoksessa: **Hijacking Environmentalism: Corporate Responses to Sustainable Development.** Richard Welford toim. 157-178. Earthscan Publications Limited.

Jones, David & Richard Welford. 1997. Hijacking Environmentalism: Corporate Responses to Sustainable Development. Earthscan Publications Limited.

Kangas, Olli. 1994. Rationaalisen valinnan teorian. Teoksessa: **Sosiologisen teorian nykysuuntauksia.** 63-87. toim. Risto Heiskala. Gaudeamus.

Kline, Elizabeth. 2000. Planning and Creating Eco-cities: indicators as a tool for shaping development and measuring progress. *Local Environment*, Vol. 5, No. 3, 343-350.

Kumpula, Jouko. 2003. Metsänkäsittelyjen vaikutus porolaitumiin. *Kala- ja riistaraportteja* No. 286. RKTL.

Kumpula, Jouko, Alfred Colbaert & Mauri Nieminen. 2003. Metsänkäsittelyjen ja lumiolosuhteiden vaikutus porojen laidunten käyttöön Ivalon paliskunnassa. *Kala- ja riistaraportteja*, No. 271. RKTL.

Kumpula, Jouko, Alfred Colbaert & Mauri Nieminen. 1998. Reproduction and productivity of semidomesticated reindeer in northern Finland. *Can. J. Zool*, 76: 269-277.

Kyllönen, Simo & Kaisa Raitio. 2004. Ympäristöristiriidat ja niiden hallinta: puuntuotannon ja poronhoidon välinen konflikti Inarissa. *Alue ja ympäristö* 33:2 (2004) s. 3-20.

Lehtonen, Turo-Kimmo. 2003. Yhteiskunta välityksinä koetuksina: Bruno Latour ja kollektiivin kokoonpaneminen. Teoksessa: **Sosiologia nykikeskusteluja.** Toim. Rahkonen, Keijo. Gaudeamus. S. 166-205.

- Lowe, Celia. 2004. Making the Monkey: How the Togeian Macaque Went from "New Form" to "Endemic Species" in Indonesians' Conservation Biology. *Cultural Anthropology*, Vol. 19, No. 4, 491-516.
- Luhmann, Niklas. 2004 [1990]. Ekologinen kommunikaatio. Gaudeamus.
- Manning, Ted. 1999. Indicators of tourism sustainability. *Tourism Management*, Vol 20, 179-181.
- Mansfield, Becky. 2004. Rules of Privatization: Contradictions in Neoliberal Regulation of North Pacific Fisheries. *Annals of the Association of American Geographers*. Vol. 94, No. 3, 565-584.
- Marcus, George E. 1995. Ethnography in/of the World System: The Emergence of Multi-Sited Ethnography. *Annual Review of Anthropology*. Vol. 24, 1995.
- Marcus, George E & Michael M.J. Fischer. 1999 [1986] Anthropology as cultural critique: an experimental moment in the human sciences. University of Chicago Press.
- Martin, Brendan. 1994. Kenen etu? Yksityistäminen ja julkisen sektorin uudistaminen. Vastapaino.
- Martin, Kevin St. 2001. Making Space for Community Resource Management in Fisheries. *Annals of the Association of American Geographers*. Vol. 91, No. 1, 122-142.
- Mauno, Pekka. 2005. Puuyritykset hermostuivat suojelusta. *Lapin Kansa* 8.6. 2005.
- McNeely, Jeffrey. 1997. Interaction Between Biological Diversity and Cultural Diversity. Teoksessa: **Indigenous peoples, Environment and Development**. Silvia Büchi, Christian Erni, Luzia Jurt & Christoph Rüegg (ed.) *IWGIA Document* NO. 85. 173-196.
- Mels, Tom. 1998. Wild Landscapes: The Cultural Nature of Swedish National Parks. Lund University Press.
- Milton, Kay. 1996. Exploring the Role of Anthropology in Environmental Discourse. Routledge.
- Naskali, Arto. 2002. "The Great New Wilderness Debate" Teoksessa: **Erämaapolitiikka: pohjoiset erämaat arjen, hallinnan ja tutkimuksen kohteena**. Jarkko Saarinen Toim. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja* 827, 2002.
- Newman, Peter. 2004. On Climbing Trees: an Australian perspective on sustainability and political risk. *Local Environment*, Vol. 9, No. 6, 611-619.
- Norton, Bryan. 1999. Ecology and Opportunity: Intergenerational Equity and Sustainable Options. Kirjassa: **Fairness and Futurity**, Dobson, Andrew. Toim. 118-150. Oxford University Press.
- Oikarinen, Pertti. 2005. Pääkirjoitus 2. Lehdessä: *Metsä.fi*, huhtikuu 2/2005, sivu 3. "Metsähallitus ylitti tulostavoitteensa".
- Paliskuntain yhdistyksen vuosikertomukset. 2003, 1998, 1993, 1988, 1983, & 1978. Vuosikertomukset julkaistu seuraavan vuoden *Poromieslehdessä* toisessa numerossa.
- Poncelet, Eric C. 2001. The Discourse of Environmental Partnership. Kirjassa: **"New Directions in Anthropology and Environment"** 273-292. Carole L. Crumley, toim. Altamira Press.

Raitio, Kaisa. 2003. Osallistumisesta oikeudenmukainen ratkaisu metsäkiistoihin? Teoksessa: **Oikeudenmukaisuus ja ympäristö**, Ari Lehtinen & Pertti Rannikko toim. 195-212.

Rannikko, Pertti. 1999. Combining Social and Ecological Sustainability in the Nordic Forest Periphery. *Sociologia Ruralis*, Vol 39, No. 3, 395-410.

Rannikko, Pertti. 2004. Sosiaalinen kestävyys syrjäisen maaseudun metsätaloudessa. Teoksessa: **Leipäpuusta arvopaperia: vastuun ja oikeudenmukaisuuden haasteet metsäpolitiikassa**. Ari Lehtinen & Pertti Rannikko (toim.) Metsälehti kustannus. 127-144.

Reitan, Marit. 2004. Politicisation and Professional Expertise in the Policy of Nature Conservation. *Local Environment*, Vol. 9, No. 5, 437-450.

Ross, Sheryl & Geoffrey Wall. 1999. Ecotourism: towards congruence between theory and practice. *Tourism Management*, Vol. 20, 123-132.

Ruuttula-Vasari, Anne. 2004. ”Herroja on epäiltävä aina – metsäherroja yli kaiken.”: metsähallituksen ja pohjoissuomalaisten kanssakäyminen kruunumetsissä vuosina 1851-1900. Väitöskirja. Oulun yliopisto. Verkkojulkaisuna <http://herkules.oulu.fi/isbn9514273605/>

Saarela, Pirkko. 2005. Rohkeita vetoja? *Poromies*. 3/2005.

Sandström, Olli, Ilkka Vaara, Pasi Kamula, Lauri Karvonen, Matti Keränen, Sakari Kokkonen, Sakari Murtoniemi, Tapani Partanen, Juha Salmi, Mikko Tormilainen & Marja Vaara. 1999. Länsi-Lapin luonnonvara suunnitelma. *Metsähallituksen metsätalouden julkaisuja* 22. Oy Editä Ab.

Sarkki, Simo & Hannu Heikkinen. 2005. Poro – osa Lapin alkuperäistä luontoa vai sen suurin uhka? *Lapin Kansa*, alakerta. 5.6.2005.

Sarkki, Simo & Hannu Heikkinen. 2005. Porotalous – elinvoimainen elinkeino vai pelkkä matkailuimagoinen pönkittäjä? *Lapin Kansa*, alakerta. 25.5.2005.

Sarkki, Simo. 2005. Poronhoidon ja golfkentän välillä maankäytöllistä ristiriitaa? *Lapin Kansa*, alakerta. 2.8.2005.

Scheyvens, Regina. 1999. Ecotourism and empowerment of local communities. *Tourism Management*, Vol. 20, 245-249. Case study.

Schlossberg, Mark & Adam Zimmerman. 2003. Developing Statewide Indices of Environmental, Economic, and Social Sustainability: a look at Oregon and the Oregon benchmarks. *Local Environment*. Vol. 8, No. 6, S. 641-660.

Starrett, Gregory. 2003. Violence and Rhetoric of Images. *Cultural Anthropology*. Vol. 18, No. 3, 398-428.

Strauss, Anselm & Juliet Corbin. 1990. Basics of Qualitative Research. Grounded Theory Procedures and Techniques. Sage Publications.

Suopajärvi, Leena. 2001. Vuotos- ja Ounasjoki-kamppailujen kentät ja merkitykset Lapissa. Väitöskirja. Lapin yliopisto.

Tikkala, Leena. 2005. Kyläläisille metsästyslupa kansallispuistoon. *Kaleva*. 27.12.2005.

Tuulentie, Seija & Jari Järviluoma toim. 2005. Erottavat tunturit. Pallaksen ja Ylläksen alueelliset identiteetit matkailijoiden ja yrittäjien puheissa. *Lapin Yliopiston kauppätieteiden ja matkailun tiedekunnan julkaisuja*.

Uusitalo, Marja. 2005. Maisemat osana Pallaksen ja Ylläksen identiteettejä ja kehittämistä. Teoksessa: **Erottuvat tunturit. Pallaksen ja Ylläksen alueelliset identiteetit matkailijoiden ja yrittäjien puheissa.** *Lapin Yliopiston kauppätieteiden ja matkailun tiedekunnan julkaisuja*. 37-52.

Young, Emily. 2001. *State Intervention and Abuse of the Commons: Fisheries Development in Baja California Sur, Mexico. Annals of Association of American Geographers. Vol. 91, No. 2, S. 283-307.*

Valkonen, Jarno. 2002. Erämaa, paikallisuus ja hallinta. Kirjassa: **Erämaapolitiikka: pohjoiset erämaat arjen, hallinnan ja tutkimuksen kohteena.** S. 43-56. Jarkko Saarinen Toim. *Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 827, 2002.*

Väänänen, Veikko. 2005. Poropäivien aiheena porotalous luonnonsuojelualueilla. *Lapin Kansa*. 29.4.2005.

Welford, Richard (ed.). 1997. Hijacking Environmentalism: Corporate Responses to Sustainable Development. Earthscan Publications Limited, London.

Kartat:

Genimap 2003: GT 14 Kittilä – Sodankylä 1:200 000 tiekartta.

Genimap 2003: Ylläs-Levi 1:50 000 ulkoilukartta.

Genimap 2003: Pallas-Olos 1:50 000 ulkoilukartta.

Karttakeskus 2000: GT 16 Enontekiö – Kilpisjärvi 1:200 000 tiekartta.

Metsähallitus 2005/3: Pallas-Yllästunturin kansallispuisto: esite ja kartta.

Valokuvat:

Köpenhaminan golf-klubin promootiokuva. Kuva 5: Peuroja Kööpenhaminan golfkentällä. Ks. <http://www.kgkgolf.dk/>.

Mensio, Olavi. Kuva 2: Hakkuita Muonion paliskunnan talvilaidunten tuntumassa. Muonio. 14.4.2005.

Mensio, Olavi. Kuva 4: Poroja Ahvenkielisen hakkuilla. Muonio. 14.4.2005.

Sarkki, Simo. Kuva 1: Poroja tarhassa ja kota matkailijoita varten. Kittilä. 20.5.2005.

Sarkki, Simo. Kuva 3: Poroja tarhassa vasonta-aikaan. Kittilä. 20.5.2005.

Sähköiset lähteet:

Association of Social Anthropologist – ethical guidelines. (1999/3). http://www.theasa.org/ethics/ethics_guidelines.htm. Luettu 7.11.2005.

Bruntland, G. (ed.), (1987), "Our common future: The World Commission on Environment and Development", Oxford, Oxford University Press. <http://alcor.concordia.ca/~raojw/crd/reference/reference001377.html>. Luettu 7.11. 2005.

Carrier, James G.. 2001. Limits of Environmental Understanding: Action and Constraint. *Journal of Political Ecology* Vol. 8. <http://dizzy.library.arizona.edu/ej/jpe/jpeweb.html>. Luettu 10.11.2004.

Dick, Bob. 2005. Resource papers in action research. Grounded Theory: a thumbnail scetch. <http://www.scu.edu.au/schools/gcm/ar/arp/grounded.html> Luettu 17.8. 2005.

Escobar, Arturo. 1998. Whose Knowledge, Whose Nature? Biodiversity, Conservation and the Political Ecology of Social Movements. *Journal of Political ecology*. Vol. 5, S. 53-82. 1998. <http://dizzy.library.arizona.edu/ej/jpe/jpeweb.html> Luettu 7.11. 2005.

Gilligan, Brian, Nigel Dudley, Antonio Fernandes de Tejada & Heikki Toivonen. 2005. Management Effectiveness Evaluation of Finland's Protected Areas. <http://www.metsa.fi/MEE>. Luettu 10.6. 2005.

IUCN suojelualueluokitus. 2002. IUCN 1994: Guidelines for Protected Area Management Categories. CNPPA with the assistance of WCMC, IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK. <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=9758&lan=fi> Luettu 15.4. 2005.

Kaavoitusprosessi. 2005. Jyväskylän kaupunki. Kaupunkisuunnittelu ja kaavoitus. Kaavoitusprosessi. <http://www.jyvaskyla.fi/kaavoitus/sivut.php/jid/7/grid/1> Luettu 27.8. 2005.

Metsähallituksen organisaatio. 2005. <http://www.metsahallitus.fi/page.asp?Section=267> Luettu 18.8. 2005.

Ostrom, Elinor. toim. 2002. Drama of the Commons. National Academies Press. <http://site.ebrary.com/lib/oulu/Doc?id=10032451&page=58> Luettu 10.11. 2005.

Ostrom, Elinor. 2002. Type of good and collective action. <http://www.bsos.umd.edu/umccc/ostrom.pdf> Luettu 10.11. 2005.

Paliskuntainyhdistyksen kotisivut. www.paliskunnat.fi. Luettu 4.9. 2005.

Peltonen, Lasse & Sampo Villanen. 2004. Maankäytön konfliktit ja niiden ratkaisumahdollisuudet. Osa 1. Katsaus käsitteisiin ja kirjallisuuteen. *Suomen ympäristö* 723. <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=28669&lan=FI>. Luettu 13.5. 2005.

Liite 1.

IUCN:n suojelualueluokitus

Maailman luonnonsuojelualueiden luettelo perustuu Yhdistyneiden kansakuntien (YK) päätökseen, jonka perusteella Maailman luonnonsuojeluliitto IUCN on laatinut luetteloon pääsyn kriteerit ja suojelualueiden luokituksen.

Luetteloa maailman luonnonsuojelualueista ylläpitää World Conservation Monitoring Centre WCMC, joka on YK:n ympäristöohjelman UNEP:n alainen.

Alla oleva suomennos englanninkielisestä alkutekstistä on hyväksytty Suomen IUCN-työryhmässä.

Yhdistyneiden kansakuntien suojelualueiden luettelo 1997

YK:n luettelon suojelualueiden tulee täyttää kaksi ehtoa, jotka ovat alueen koko ja hoitotoimenpiteiden tavoitteet.

Kaikkien alueiden, jotka hyväksytään YK:n suojelualueiden luetteloon, tulee olla IUCN:n suojelualueiden määritelmän mukaisia. Määritelmä on seuraava:

Maa- tai merialue, joka on osoitettu erityisesti luonnon monimuotoisuuden sekä luonnonvarojen ja niihin liittyvän kulttuuriperinnön suojeluun ja ylläpitämiseen ja jonka hoito perustuu joko lainsäädöksiin tai muihin velvoittaviin päätöksiin.

Käytännön syistä luetteloon hyväksytään vain yli 1 000 hehtaarin suuruisia alueita. Poikkeuksena ovat rannikon läheiset tai valtameren saaret, joiden koko on vähintään 100 hehtaaria ja jotka ovat kokonaan suojeltuja. Tuhat hehtaaria tai 10 neliökilometriä vastaa 2 471 eekkeriä tai 3,86 neliömailia.

Suojelualueluokkien määritelmät

Luokka Ia: Luonnonpuisto: pääosin tieteellistä tutkimusta varten varattu suojelualue.

Maa- tai merialue, johon sisältyy ekosysteemiltään, lajistoltaan, geologialtaan tai pinnanmuodoiltaan erityisen merkittäviä tai edustavia ominaisuuksia ja jota saa käyttää ensisijaisesti tieteelliseen tutkimukseen tai ympäristön seurantaan.

Luokka Ib: Erämainen alue: suojelualue, jota hoidetaan ensisijaisesti sen luonnontilaisuuden ja erämaaluonteen suojelemiseksi.

Suuri koskematon tai lähes koskematon maa- tai merialue, jonka luontaiset ominaisuudet ja merkitys luonnon tasapainolle säilytetään. Alueella ei ole lainkaan tai siellä on vain vähäistä asutusta. Erämaista aluetta hoidetaan niin, että sen luonnontila säilyy.

Luokka II: Kansallispuisto: suojelualue, jonka hoidossa keskitytään ekosysteemien suojeluun ja virkistyskäytön turvaamiseen

Luonnontilainen, suojeltu maa- tai merialue, joka on perustettu (a) yhden tai useamman ekosysteemin ekologisen koskemattomuuden turvaamiseksi nykyisille ja tuleville sukupolville, (b) alueen suojelutavoitteen kanssa ristiriidassa olevan elinkeinon harjoittamisen tai muun käytön estämiseksi ja (c) ympäristön ja kulttuurin kanssa sopusoinnussa olevien henkisen hyvinvoinnin, tutkimuksen, luonto-opastuksen, virkistyskäytön ja asiakaspalvelun mahdollisuuksien luomiseksi.

Luokka III: **Luonnonmuistomerkki:** suojelualue pääosin yksittäisen luontokohteen tai luonnon ominaisuuden suojelemiseksi

Alue, jolla on yksi tai useampia sellaisia huomattavan arvokkaita tai ainutlaatuisia luonto- tai kulttuurikohteita, jotka ovat harvinaisia, edustavia tai esteettisesti tai kulttuurisesti merkittäviä.

Luokka IV: **Luontotyyppien tai lajien hoitoalue:** suojelualue, jota hoidetaan pääosin luonnonhoidollisin toimenpitein

Maa- tai merialue, jota hoidetaan luonnonhoidollisin toimenpitein, jotta saataisiin taattua luontotyyppin tai tietyn lajin säilyminen.

Luokka V: **Suojeltu maisema-alue:** suojelualue, jolla hoidetaan maa- tai merimaisemaa ja turvataan alueen virkistyskäyttö

Suojeltu maa-alue ja siihen mahdollisesti liittyvät vesialueet, joilla ihmisen toimet ja luonto ovat aikojen kuluessa muodostaneet esteettisesti, ekologisesti tai kulttuurisesti erityisen merkittävän kokonaisuuden, jonka luonnon monimuotoisuus on usein suuri. Ihmisen ja luonnon perinteisen vuorovaikutuksen säilyttäminen on elintärkeää alueen suojelulle, ylläpidolle ja tulevaisuudelle.

Luokka VI: **Luonnonvarojen hoito- ja suojelualue:** suojelualue, jonka hoidossa keskitytään luonnon ekosysteemien kestäväään käyttöön.

Alue, jolla on ainakin lähes koskemattomia luonnon ekosysteemejä, joita hoidetaan niiden pitkäaikaisen suojelun turvaamiseksi ja biologisen monimuotoisuuden ylläpitämiseksi niin, että samalla taataan asukkaille luonnontuotteiden ja muiden -hyötyjen saannin kestävyys.

IUCN 1994: Guidelines for Protected Area Management Categories. CNPPA with the assistance of WCMC, IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK. x +261 sivua.

Liite 2:

Maankäyttäjien suhteet Ylä-Muoniossa

Suhdetaulukossa kuvataan seuraavia muuttujia:

1) Ovatko käyttäjien intressit konfliktissa (K) vai sovussa (S) tai ei ole varmuutta (?)

2) Minkälaiset oikeudet käyttäjillä on Ylä-Muonion metsiin:

- P)** Pääsy johonkin paikkaan (Access)
W) Lupa ottaa jotain alueelta, puuta... (Withdrawal)
M) Oikeus päättää, miten resursseja käytetään ja tehdä parannuksia. (Management)
E) Oikeus päättää kuka saa käydä/hyödyntää resursseja. (Exclusion)
A) Oikeus vuokrata tai myydä alueita. (Alienation)

(Ostrom 2002)

3) Sosiaalinen pääoma käyttäjien välillä:

- L)** Luottamus
V) Sosiaaliset verkostot virallisen yhteydenpidon ulkopuolella.
H) + Hyvät/ - huonot kokemukset vuorovaikutuksen historiasta
E) Negatiivisia ennakkoluuloja

Ruudun x:t tarkoittavat esimerkiksi paikallisten matkailuyrittäjien suhteessa poromiehiin, että poromiehillä ei ole oikeutta päättää, mitkä oikeudet matkailuyrittäjillä on alueen resursseihin. Metsähallituksen liikelaitos ja Luontopalvelut hallinnoivat eri alueita, joten niiden suhde on 0 tässä kaaviossa. Kaaviota luetaan niin, että pystyivän **maankäyttäjän** näkemys suhteestaan vaakarivin maankäyttäjään esitetään leikkausruudussa.

<u>Maankäyttäjät:</u>	Metsähallitus	Luontopalvelut	Poromiehet	Paikalliset matkailuyrit.	Paikallinen metsästys,ym
Metsähallitus	0	0	1) S 2) P/W/M/A 3) L/+H/E?	1) S 2) P/W/M/A 3) L	1) S 2) P/W/M/A 3) L
Luontopalvelut	0	0	1) ? 2) P/ M/ E 3) E	1) ? 2) P/ M/ E 3) L	1) ? 2) P/ M/ E 3) E
Poromiehet	1) K 2) P/ W/ M? 3) -H/ E	1) ? 2) P/ W/ M? 3) +H/ E	0	1) S 2) x 3) L/ V/ +H	1) S 2) x 3) L/ V/ +H
Paikalliset matkailuyrit.	1) ? 2) P/ W/ M? 3) E	1) K? 2) P/ W?/ M? 3) E?	1) S 2) x 3) L/ V/ +H	0	1) S? 2) x 3) L/ V/ +H
Paikallinen metsästys, ym.	1) K 2) P/ W/ M? 3) -H/ E	1) K? 2) P/ W?/ M? 3) + H	1) S 2) x 3) L/V/ +H	1) S 2) x 3) L/ V	0

(ks. Ostrom toim, 2002, 3-30; 445-479.)

Liite 3.

Hallinnointimuodon suhde maankäyttäjien hyötyihin Tunturi-Lapissa.

Merkinnät taulukossa esim. H (hyöty) 1 tarkoittaa, että kyseiselle toimijalle kyseinen hallinnointimuoto on paras, H 2 toiseksi paras jne.

<u>Hallinnointimuoto-></u> <u>Maankäyttäjä</u>	Yksityis- omistus	Valtion hallinnoima	Yhteisön hallinnoima	Open-access
Metsähallitus	H 3	H 1	H 4	H 2
Luontopalvelut	H 3	H 1	H 2	H 4
Poromiehet	H 3	H 2	H 1	H 4
Paikalliset matkailuyrittäjät	H 2	H 3	H 1	H 4
Paikallinen metsästys ym.	H 3	H 2	H 1	H 4

(ks. Ostrom toim. 2002)

Metsähallitukselle valtion laitoksena valtion hallinnoima alue on paras vaihtoehto, samoin kuin luontopalveluille, koska tällöin päätäntävalta pysyy omissa käsissä. Metsähallitukselle ”open-access” -tila olisi kuitenkin jo toiseksi paras vaihtoehto johtuen siitä, että yksityis- ja yhteisöomistuksessa se voisi joutua poissuljetuksi toimijaksi osalta aluetta. Toisaalta, yksityisomistus voisi olla Metsähallitukselle myös paras vaihtoehto, jos se saisi yksinoikeudet käyttää valtion metsiä, eivätkä alueet pienenesi yksityistämisen seurauksena. Yksityisomistus pienentäisi luultavasti suojelualueiden rajoja, jos ei niin tällöin yksityisomistus olisi myös luontopalveluille paras vaihtoehto. Yhteisöomistuksessa ekologinen kestävyys toteutuisi paremmin kuin ”open-access” –tilassa. Huomionarvoista on, että ekologisen kestävyuden määritelmät olisivat yhteisöomistuksessa kuitenkin tehty eri lähtökohdista kuin valtionomistuksessa. Yhteisöomistuksessa katsottaisiin sosiaalista kestävyyttä ja ekologista sen edellytyksenä, eikä lähdetäisi ekologisista määrittelyistä, kuten kansallisessa ja kansainvälisessä luonnonsuojelussa.

Poromiehille, paikallisille matkailuyrittäjille, metsästäjille ja muille luontaiselinkeinojen harjoittajille yhteisön hallinto olisi paras vaihtoehto, koska tällöin heidän oma päätäntävaltansa aluetta koskien lisääntyisi. Poromiehille ja metsästäjille valtionhallinto tulee toisena, koska ne käyttävät laajoja maa-alueita hyödykseen. Siten yksityistäminen sulkisi ne suurten alueiden ulkopuolelle. Toisaalta yksityistäminenkin olisi ”open-access” –tilaa parempi vaihtoehto, koska tällöin metsiä kohdeltaisiin rajummin ottein, jonka seurauksena laitumet ja riistakannat pienenisivät. Kuitenkin molemmat ovat erittäin huonoja vaihtoehtoja poromiehille ja metsästäjille. Matkailuyrittäjille yksityistäminen voisi olla kohtalainen vaihtoehto, kuitenkin vain, jos he saisivat omille matkailutuotteilleen sopivat alueet haltuunsa. Tällöin yksityistäminen voisi olla jopa yhteisöhallintaa parempi vaihtoehto matkailuyrittäjille. Valtion hallinto lisää kilpailua alueella ja vähentää matkailuyrittäjien valtaa alueeseen. ”Open-access” puolestaan johtaisi luultavasti pienten matkailuyritysten väistymiseen suurten tieltä.